لوکاں تے ملک غاں مقدماں ناں نیہنہ آئی، جادوگر تے جیوتشی رملیا اس غی تعبیر تیں عاجز آ گیا فر اس غی تعبیر دسنؔ آلو کونؔ ہے بلکہ اس ورتے سارا ملک ماں ٹل مُچ گئی وہے غی۔ساقی اجازت لے غے بندی خانے پجے جت اس غا ذہن ورحضرت یوسفؑ غا سچا سُچا کردار تے اُچا اخلاق غیں مدتاں پراینؔ لگی ویں لیک سجری ہوجیں تے مُچ پیار اوراوب ناںؔ اس راعرض کرے ''اونیش سچیاریا!یوسفا!!اس تیں پتو لگے کہ جیل غاں لوکاں ورحضرت یوسفؑ غا کردار غو کے اثر تھو!! فر ساری خواب سُنا غے عرض کرے جے تم بہلا اس غی تعبیر دسو تا نجے انھاں لوکاں ناں وی پتو لگ جئے جہڑا میری واپسی ناں بڑی بے چینی ناںؔ اڈیکیں لگا۔

(۳۸) سبحان اللہ! یہ ہیں پیغمبری تے یوسفی اخلاق! کہ جس بندہ غے ہتھ سینوٹو ریو، وہ اج مدتاں بعد اپنّاں ہی کم واسطے آوے، حضرت غا سنّیا غی کائے گل ہی نیہنہ کرتو، حضرت اس ناں نہ واہ گل یاد کروانویں، نہ ناراض ویں نہ نہورو کریں، بلکہ فٹ اس غی گل غو جواب دینؔ لگ جیں، فر وہ چھڑی تعبیر پچھے ورحضرت تعبیر غے نالؔ نالؔ اس ورعمل کرن غو ڈھنگ وی دسیں سگوں اپنّی طرفوں اگلا سال واسطے خوشخبری وی سُنا نویں یعنی تعبیر وی تے تدبیر وی اور تبشیر یعنی خوشخبری وی!!

یہ خواب ہیں کے؟ یہ سچا خواب اصل ماں خدا غی خدائی غی تے اس غی تقدیر غی اک نشانیں ہیں انھاں غے ذریعہ انساناں ناں دسیو جئے کہ دنیا ماں جو کجھ ہور رہیو ہے، جہڑا واقعہ پیش آ رہیا ہیں یہ اچنؔ چیت غا حادثہ نیہنہ بلکہ انھاں غے پچھے خدا غی ہستی تے اس غی قدرت ہے ات جو کجھ ہو رہیو ہے یوہ اس غا پہلاں تیں بنایا وا تے متھیا وا منصوبہ یعنی تقدیر غو حصو ہے، تنیئں تے کیئں واقعہ پیش آنؔ تیں پہلاں ہی وہ کسے کسے ناں خواب ماں انھاں غو ذری چَہلکا روجیو دس چھوڑے۔ ورنہ چانؔ چک پیش آنؔ آلا واقعہ غی پہلاں خبر کسرا؟؟ اس را یہ خواب خدا غاں نافرماناں ور اک دلیل بنؔ جیں کہ تم خدا غی قدرت تے اس غی تقدیر ناں کیوں نیہنہ منتا!!

(۳۹) حضرت یوسفؑ غی دسی وی تعبیر نے بادشاہ ناں ٹھُٹھنؔ ٹھار کر چھوڑیو تے تعبیر غے نالؔ نالؔ خلقِ خدا غی ہمدردی ماں دسی وی تدبیر تے اس تیں بعد غی خوشخبری نے اس غی حیرانگی ماں ہور ہی باھدو کر چھوڑیو جے اتنا اچا رتبہ تے فضلیت آلو بندو جیل ماں بند ہے! اس ناں ملاقات غی شوق ہوگئی تے حضرت ناں شاہی دربار ماں لیانؔ غو حکم دتو ورشانِ یوسفی تکو اتنی مدت جیل غی اندھیری کوٹھڑیاں ماں رہ غے وی رہائی واسطے چھٹر کتا نیہنہ، بلکہ پہلاں اپنّاں مقدماں غی تحقیق کروانویں، تانجے شاہی دربار غے ذریعہ تحقیق وہے تے مصر غا بچہ بچہ ناں اصلیت غو پتو چلے۔فر اچا اخلاق تکو کہ جس زلیخا غا یہ سارا پھند تھا اس غو صاف لفظاں ماں ناں نیہنہ لیتا تانجے انھاں غی طرفوں عزیزِ مصر غی ذلالت نہ وہے تے فرمانویں جے یوہ سب کجھ لوکاں ناں حقیقت دسنؔ واسطے ہے باقی میرو رب تے انھاں کا نّسریاں غیں ساریں چال آپے ہی جانّے۔

(۴۰) بادشاہ ناں حضرت یوسفؑ غی پاکدامنی غو یقین ہو ہی گیو تھو۔اسے گلوں اس نے کانّسریاں ناں اس را سلبایو جئے جسویلّے ''تم نے ہی'' یوسفؑ ورغلایا تھا وہ کے مسئلو تھو؟ کیوں! اس ماں انھاں غو وی کجھ ذری مری قصور تھو؟ ساریں کانّسریاں نّے قسم کر غے حضرت یوسفؑ غی پاکدامنی غی گواہی دتی تے جسویلّے ساریں شہادت آ گئیں اس ویلّے عزیزِ مصر غی گہر آلّی وی یاہ گل کہنؔ ورمجبور ہوگئی کہ ''ہُنؔ تے سچی گل باندے آ ہی گئی ہے اصل ماں میں ہی یوسفؑ ناں ورغلان غی کوشش کی تھی۔ورنہ ویہہ تے بالکل سچا تھا'' فائدو:۔قرآن نے زلیخا غو یوہ قصور منؔ لینّوں تے بیان کیو ہے ورتوبہ کرن تے مسلمان ہونؔ غا بارہ ماں کجھ نیہنہ کہیو۔اور حضرت یوسفؑ نالؔ اس غا نکاح غی گل تے نہ قرآن ماں آئی، نہ تورات ماں، نہ یہودی روایتاں ماں، نہ رحمتِ عالم ﷺ غی کسے صحیح السند حدیث ماں۔تے قیاس وی یاہی گل کہے کہ واہ فاحشہ کانّسری جہڑی چھڑی نفس غی خواہش پچھے اتنی بلکہ سدائی ہوئی وی پھرے، کانّسریاں غی پَہری محفل ماں یاہ گندی گل کہتاں وی ذری شرم نیہنہ کرتی واہ پاکدامن اللہ غا معصوم پیغمبر غا گہر غے لائق نیہنہ ہوسکتی۔بلکہ میرے نزدیک تے عاشق وی اس ناں شاعراں نے بنّایو ہے۔واہ تے سچی عاشق ہونؔ غے لائق وی قطعاً نیہنہ ہوسکتی ذری انصاف تے کرو!! عاشق اپنّاں محبوب غا اک چَہلکا را واسطے جند جان قربان کرن ور مان کرے۔محبوب غا ارام پچھے ساری زندگی کنڈاں ورگذارن ور ناز کرے بلکہ اس غی تاہنگ تے۔ع ''لے آ دکھ اُس غا دے آ سکھ میرا میری زندگی عمر تمام دے آ'' بلکہ قادرؔ یار غاں لفظاں ماں تے

وَمَآ اُبَرِّئُ نَفْسِيْ ۚ اِنَّ النَّفْسَ لَاَمَّارَةٌۢ بِالسُّوْۗءِ

تے ہوں اپنّاں نفس ناں ''بری'' نیہنہ کہتو نفس تے یقیناً بُرا کماں ہی غو رستو دسے

اِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّيْ ۭ اِنَّ رَبِّيْ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ

سوائے اس نفس غے جس ورمیرو رب رحم کرے، بیشک میرو رب بڑو معاف کرن آلو مُچ مہربان ہے (۴۲)

وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُوْنِيْ بِهٖٓ اَسْتَخْلِصْهُ لِنَفْسِيْ ۚ فَلَمَّا

تے بادشاہ نے کہیو: جے تم یوسفؑ ناں میرے کوتے لیاؤ! ہوں انھاں ناں خاص اپنّاں واسطے رکھوں غو فر جسویلّے

كَلَّمَهٗ قَالَ اِنَّكَ الْيَوْمَ لَدَيْنَا مَكِيْنٌ اَمِيْنٌ ۝ قَالَ

اس نے انھاں نالؔ گل کی کہیو: جے تم اج تیں مھارے نزدیک بڑی عزت آلّا، امانتدار ہیں؛ یوسفؑ نے فرمایو:

اجْعَلْنِيْ عَلٰي خَزَاۗىِٕنِ الْاَرْضِ ۚ اِنِّىْ حَفِيْظٌ عَلِيْمٌ ۝

تم مناں ملک غا خزاناں ورمتعین کر دیو ہوں حفاظت کرن آلو خوب جانّنؔ آلو ہوں (۴۳)

وَكَذٰلِكَ مَكَّنَّا لِيُوْسُفَ فِي الْاَرْضِ ۚ يَتَبَوَّاُ مِنْهَا

تے اسے راہم نے یوسفؑ غا پیر (مصر غی) زمین ماں پکا کر چھوڑیا ویہہ اس ملک ماں جت چاہویں

حَيْثُ يَشَاۗءُ ۭ نُصِيْبُ بِرَحْمَتِنَا مَنْ نَّشَاۗءُ وَلَا نُضِيْعُ

تھا ریہنہ تھا، ہم جس ور چاہواں اپنّی رحمت کر چھوڑاں تے ہم نیکی کرن آلّاں غو

اَجْرَ الْمُحْسِنِيْنَ ۝ وَلَاَجْرُ الْاٰخِرَةِ خَيْرٌ لِّلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا

ثواب کدے ضائع نیہنہ کرتا؛ تے آخرت غو ثواب مُچ ہی سرس ہے، انھاں لوکاں واسطے جہڑا ایمان لیایا

وَكَانُوْا يَتَّقُوْنَ ۝ وَجَاۗءَ اِخْوَةُ يُوْسُفَ فَدَخَلُوْا عَلَيْهِ

تے انھاں نے پرہیزگاری اختیار کی (۴۴) تے یوسفؑ غا پَہائی (مصر ماں) آیا تے ویہہ انھاں کوتے پج گیا،

فَعَرَفَهُمْ وَهُمْ لَهٗ مُنْكِرُوْنَ ۝ وَلَمَّا جَهَّزَهُمْ بِجَهَازِهِمْ

فر یوسفؑ نے تے ویہہ پشانؔ لیا ور ویہہ انھاں ناں نیہنہ سیانؔ سکیا (۴۵) تے جسویلّے یوسفؑ نے انھاں غو سمان تیار کروا

قَالَ ائْتُوْنِيْ بِاَخٍ لَّكُمْ مِّنْ اَبِيْكُمْ ۚ اَلَا تَرَوْنَ اَنِّىْٓ اُوْفِي

چھوڑیو، فرمایو: تم (ہُنؔ) میرے کوتے اپنّاں اس پَہائی ناں وی لیاؤ جہڑو باپ دروں تھارو پَہائی ہے کیوں! تم تکتا

ع ''تن دیاں بالاں دابنوں بر یکی منجاچڑار ہن دیوبیج وچھاوݨے نوں،، جدکہ زلیخاتے نفس غی خواہش تیں بجن کائے گل کرتی ہی نیہنہ اور دیدار واسطے نیہنہ سہکتی بلکہ جیل ماں بند کراݨ غیں گل کرے۔
(۴۱) حضرت یوسفؑ یاہ تحقیق کرواݨ غی حکمت بیان فرمانویں جے اک تے ہوں چاہوں تھوجے عزیزِ مصرناں پکو یقین بلکہ حق الیقین ہو جئے کہ میں اس غی پچھو کنڈی اس غی خیانت نیہنہ کی ناںے ساراں لوکاں ناں اس حقیقت غو پتو لگ جئے کہ اللہ خیانت کرن آلاں غی چال چلاکیں کدے نیہنہ چلݨ دیتو پہانویں چھٹ گھڑی واسطے ویہہ لوکاں ناں بیوقوف بݨاݨ ماں کامیاب ہی ہو جیں لیکݨ اوڑک دودھ غو دودھ تے پاݨی غو پاݨی ضرور ہو غے رہ۔ یاہ گل حضرت یوسفؑ نے یاتے بادشاہ غا دربار ماں پج غے فرمائی یا انھاں قاصداں اگے فرمائی جہڑا رہائی غو سنیو لے غے آیا تھا۔

الْكَيْلَ وَأَنَا خَيْرُ الْمُنزِلِينَ ﴿٥٩﴾ فَإِن لَّمْ تَأْتُونِي بِهِ فَلَا

نیہنہ جے ہوں پورو پورو مݨ غے دیوں لگو تے ہوں کتنوں ہی چنگو مہمان نواز وی ہوں تے جے کدے تم اس ناں میرے

كَيْلَ لَكُمْ عِندِي وَلَا تَقْرَبُونِ ﴿٦٠﴾ قَالُوا سَنُرَاوِدُ عَنْهُ

کولے نہ لیایا فر میرے کوݨے تھارا واسطے نہ تے کجھ غلو ہے تے نہ ہی تم میرے نیڑے لگیو (۴۶) انھاں نے کہیو ہم اس غا

أَبَاهُ وَإِنَّا لَفَاعِلُونَ ﴿٦١﴾ وَقَالَ لِفِتْيَانِهِ اجْعَلُوا بِضَاعَتَهُمْ

بارہ ماں اس غا باپ ناں ٹھگاں ٹھوراں غا تے ہم یوہ کم ضرور ہی کراں غا؛ تے یوسفؑ نے اپݨاں ملازماں ناں کہیو جے

فِي رِحَالِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَعْرِفُونَهَا إِذَا انقَلَبُوا إِلَىٰ أَهْلِهِمْ

انھاں غو سرمایو تم ان غیں چھٹاں ماں ہی رکھ چھوڑو ہو سکے جسویلے یہ اپݨاں لوکاں کوݨے پجیں یہ اس ناں پشاݨ لیں

لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٦٢﴾ فَلَمَّا رَجَعُوا إِلَىٰ أَبِيهِمْ قَالُوا

تانجے یہ فر مڑ غے آویں (۴۷) فر جسویلے ویہہ مڑ غے اپݨاں باپ کوݨے پجیا کہݨ لگا

يَا أَبَانَا مُنِعَ مِنَّا الْكَيْلُ فَأَرْسِلْ مَعَنَا أَخَانَا نَكْتَلْ وَ

اباجی! اگے ہم ناں غلو دیݨ تیں روکدتو گیو ہے، لہٰذا تم مھارے ناݨ مھارا پہائی ناں وی چلاؤ تانجے ہم (ہور) غلو لیا سکاں

إِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴿٦٣﴾ قَالَ هَلْ آمَنُكُمْ عَلَيْهِ إِلَّا كَمَا

تے ہم ضرور اس غی حفاظت کراں غا؛ یعقوبؑ نے فرمایو: کیوں! ہوں اس غا بارہ ماں اسے را تھارو اعتبار کر لیوں! جس را

أَمِنتُكُمْ عَلَىٰ أَخِيهِ مِن قَبْلُ ۖ فَاللَّهُ خَيْرٌ حَافِظًا ۖ وَهُوَ أَرْحَمُ

میں پہلاں اس غا پہائی غا بارہ ماں تھارو بساہ کیو تھو خیر! اللہ تعالیٰ ہی بہتر حفاظت کرن آلو ہے تے وہ ہی ساراں مہرباناں

الرَّاحِمِينَ ﴿٦٤﴾ وَلَمَّا فَتَحُوا مَتَاعَهُمْ وَجَدُوا بِضَاعَتَهُمْ

تیں بدھ مہربان ہے (۴۸) اور جسویلے انھاں نے اپݨوں (سفر آلو) سمان کھولیو تے انھاں ناں اپݨوں وہ سرمایو لبھ گیو

رُدَّتْ إِلَيْهِمْ ۖ قَالُوا يَا أَبَانَا مَا نَبْغِي ۖ هَٰذِهِ بِضَاعَتُنَا

جہڑو انھاں در ہی واپس کر دتو گیو تھو ویہہ کہݨ لگا: اباجی ہم ناں ہور کے لوڑے! یوہ مھارو سرمایو ہے

رُدَّتْ إِلَيْنَا ۖ وَنَمِيرُ أَهْلَنَا وَنَحْفَظُ أَخَانَا وَنَزْدَادُ

ہم ناں ہی واپس کر چھوڑیو ہے ہݨ ہم اپݨاں گھر آلاں واسطے غلو لیانواں غا، تے اپݨاں پہائی غی حفاظت کراں غا ناںے اک

(۴۲) یعنی ہوں اس پاک دامنی ناں اپݨاں نفس غو کمال نیہنہ سمجھتو، نہ ہوں اپݨاں نفس ناں بری تے بے قصور سمجھ غے اس ور بڈیار کروں جت توڑی نفس غی گل ہے تے نفس نفس ہی ہے وہ تے انسان ناں بدیاں در ہی چھکے، ور جس ور اللہ تعالیٰ ہی اپݨوں رحم فرمادیئے، تے جس ور اس غو کرم ہو جے فر وہ اسے غا فضل ناݨ بدیاں تیں بچے اور محفوظ رہ، وہ اس غو اپݨوں ذاتی کمال نیہنہ ہوتو۔ آخر ماں اللہ غیں صفت غفور تے رحیم بیان کر غے اس پاسے اشارو کیو جے جہڑو اس در متوجہ ہو غے اس غا بُوآ ور آ جے اس ناں وہ ضرور اپݨی حفاظت ماں لے غے گناہاں تیں بچا لئے کیونجے وہ ہے ہی بڑو غفور رحیم۔
(۴۳) کالسریاں آلا مقدماں غی تحقیق باندے آݨ ور بادشاہ حضرت یوسفؑ تیں ہور متاثر ہوو ؤ اس نے فر بندو چلا غے حضرت یوسفؑ شاہی دربار ماں سدیا، تے جسویلے اس نے حضرت ناݨ گل کی فر تے اس غی عقیدت حدوں ہی بدھ گئی اس نے صاف لفظاں ماں کہہ دتو جے ''تم اج تیں مھارے نزدیک بڑا رُتبہ آلا تے امانت دار ہیں'' اس غو یوہ مقصد تھو جے دسو ہݨ جس کال غو خطرو ہے تم اس ماں خدا غی مخلوق واسطے کے کر سکیں؟ حضرت سمجھ رہیا تھا جے ہُݨ میرا تیں بجݨ ات یوہ انتظام کوئے نیہنہ چلا سکتو، فر اس ذریعہ ناݨ ہوں اللہ تعالیٰ غا دین غی تبلیغ غو کم وی ارام ناݨ کر سکوں غو جس واسطے خدا نے ہوں پیغمبر بݨا غے مصر چلایو ہوں اسے گلوں انھاں نے ساراں تیں اوکھو کم یعنی زمین تیں پیدا ہوݨ آلیں چیزاں غا سامݨ غو انتظام کرنوں اپݨے مٹے لے لیو، اس واسطے غلہ غا سامن غی تے حساب کتاب غی جانکاری غی لوڑ تھی حضرت نے فرمایو: یہ دوئے چیز اللہ نے مناں خوب عطا فرمائیں ہیں حضرت یوسفؑ نے یاہ ذمہ واری نعوذ باللہ! اپݨے واسطے کسے عہدہ غی تاہنگ یا کافر حکومت غو اپرالو کرن واسطے نیہنہ لی تھی۔ بلکہ اس غو مقصد وی اللہ غا دین غی تبلیغ غو موقعو کڈنون تھو، علامہ زمخشری اپݨی تفسیر کشاف ماں فرمانویں: یاہ گل اس گلوں تانجے ویہہ اللہ غا حکم جاری کر سکیں، حق قائم کر سکیں، لوکاں ناں انصاف دوا سکیں تے یہ انھاں ہی کماں بچوں ہیں جھاں واسطے اللہ غا نبی دنیا ماں آویں تفسیر کشاف تے تفسیر مدارک ماں ہے جے ''اس توں پتو لگو کہ جسویلے ظلم ختم کرن تے اللہ غا قانون غے مطابق لوکاں ماں انصاف کرن واسطے ہور کوئے رستو نہ رہ اس ویلے کافر حکومت ماں اس مقصد پچھے کوئے عہدو لینوں جائز ہے، یا ہی گل بیضاوی وغیرہ دوجیاں تفسیراں ماں وی آئی ہے۔
(۴۴) حضرت یوسفؑ نے موقع غے مطابق مطالبو چھڑو زمین غاں خزاناں غی ذمہ واری غو کیو تھو۔ ور اللہ نے اپݨی حکمت ناݨ ویہہ اک طرح غا مصر غا بادشاہ ہی بݨا چھوڑیا تھا، قرآن ہی نے کجھ اگے چل غے انھاں ناں ''عزیز'' مصر کہیو ہے، تے فر جسویلے انھاں غا والد حضرت یعقوبؑ مصر تشریف لیایا ہیں اس ویلے ویہہ ہی مصر غا تخت ور تھا جس تیں علماء غو یوہ خیال ہے کہ یاتے بعد ماں بادشاہ نے بادشاہی سروں ہی چھوڑ غے ملک حضرت یوسفؑ غے حوالے کر چھوڑیو تھو تے یا بادشاہ چھڑو ناں غو تھو باقی ملک غو انتظام سارو اس نے حضرت یوسفؑ غا ہتھ ماں دے چھوڑیو تھو، یہودی روایتاں ماں یا ہی گل آئی ہے۔ خیر! اس را لوکاں نے خدا غی قدرت غو اک چہلکارو دیکھیو، حضرت کتنیں منزلاں تیں لنگیا ور ہر منزل ور لوک یا ہی سمجھتا رہیا جے یا ہی انھاں غی آخری منزل ہے حالانکہ ویہہ سارا رستہ غا پڑا تھا تے انھاں غی اصل منزل۔ مصر ماں پیر پکا کرݨ غو ذریعو بݨ رہیا تھا، کیونجے اُتے اللہ نے انھاں کولوں اپݨاں دین غو کم لینوں تھو، اللہ تعالیٰ فرماوے ہم نیکو کاراں ناں دنیا ماں وی نیکی غو یوہ سُہݨو بدلو دیئیاں۔ ہاں! یاہ ہور گل ہے کہ کسے غی نیکی غو نتیجو نکلے کد؟ ؟ اور دنیا غو یوہ بدلو نیکی غو

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

اصل بدلو نیہنہ ۔فرمایو: اصل بدلو تے آخرت غو اجر وثواب ہے جہڑو ایمان آلاں تے پرہیزاں گاری کرن آلاں واسطے مُچ ہی سرس تے بہتر ہے۔

(۴۵) ہُنّ ذکر مدتاں بعد اک دوجا زمانہ غو ہورہیو ہے جسویلے خوشحالی غاں ستاں سالاں تیں بعد سخت کال غو سموں آ گیو تھو جس نے اُس پاسے غا سارا ملک ہی اس مصیبت ماں پلاہیٹ لیا تھا، حضرت یوسفؑ نے پشلاں خوشحالی غاں سالاں ماں مصر غا زمینداراں کونّوں بدھیک غلوّ مُل لے لے غے مصر غا گودام تے سٹور پَہر یا وا تھا حضرت نے غلہ غو مناسب مُل طے کر غے سرکاری سٹوراں بچوں لوکاں ناں غلو دیٹوں شروع کیو اس گل غی کونّے کانّے غاں ساراں ملکاں ماں ٹُل مچ گئی ، جے مصر ماں غلو موجود ہے، چمکھی تیں لوک غلو لینّ مصر آنّ لگا ، کنعان تیں وی لوک آیا جن ماں حضرت یوسفؑ غا پَہائی وی مصر غلو لینّ آیا ۔ات انھاں غی ملاقات ''عزیز مصر'' یعنی حضرت یوسفؑ ناں ہوئی حضرت نے تے ناں پتو پُچھتاں ہی ویہہ پشانّ لیا کیو نجے حضرت ناں پَہایئاں غی شکل کد پُہلّے تھی ! ور پہائی ۔حضرت یوسف ناں بالکل نیہنہ سیانّ سکیا تے سیانّتا وی کس را جس بندہ ناں ویہہ دس بارہ سال غی عمر ماں کنعان غا کھوء سٹ آیا تھا۔ انھاں غا ذہنّ ماں یاہ گل کسرا آ سکے تھی جے اج وہ ہی ''عزیز مصر'' ہے!۔

(۴۶) حضرت یوسفؑ نے پَہائیاں غی مُچ سُہنّی طرح مزمانی کی، فر دس پَہائیاں ناں دس اونٹھاں غیں چھٹ پَہر غے غلو دتو کیو نجے حضرت یوسفؑ نے باہر غاں ملکاں تیں آنّ آلاں لوکاں واسطے راشن غو یوہی حساب رکھیو وو تھو جے ہر اک آنّ آلا ناں اک اونٹھ لد غے راشن دتو جے تا نجے ساراں ناں انصاف وی وہے ۔تے کوئے غلو جمع کر کر غے چور بازاری وی نہ کر سکے ۔پَہایئاں نے عرض کیو جے مھارو اک متریو پہائی -بنیامین- وی ہے جہڑو مھارو دُکھیا باپ کونّے رہ گیو ہے۔ تم ہم ناں اس غو حصو وی دے دیو۔حضرت نے فرمایو جے اس را غیر حاضر بندہ غا ناں ور ہم غلو نیہنہ دیتا۔تم اگلی واری اس ناں وی ناں لے غے آیئو فر اس غو حصو وی پورو پورو لبھ جے غو، میرو اخلاق تے تم نے تک ہی لیو ہے کہ ہوں کسرا انصاف ناں ہر اک بندہ ناں پورو پورو منّ غے دیوں تے باہروں آنّ آلاں غی کسرا مزمانی کروں ! ہُنّ تمناں میرا وعدہ ماں شک تے ہو ہی نیہنہ سکتو۔ بلکہ ہُنّ اک ہور گل وی سُنّ لیو کہ ہُنّ جے کدے تم اس یار ماں پَہائی ناں ناں لے غے نہ آیا تاں ہوں یاہی گل سمجھوں غو جے تمنّے کوڑ مار غے تے مناں ٹُہو کھودے غے اک اونٹھ غلو ہور لینّ غی کوشش کی تھی ۔جیکدے تم اگلی واری اس پَہائی ناں نہ لیا یا تے ثابت ہو گیو جے تم نے غلہ واسطے کوڑ ماریو تھو فر تے تمناں وہ کجھ غلو شلو نیہنہ لبھ سے بلکہ فر تم میرے نیڑے ہی نہ لگیو۔

(۴۷) پَہائیاں نے حضرت یوسفؑ ناں وعدو کر لیو جے بنیامین ابّا تیں کنی کرنوں کوئے سوہکھو کم تے نیہنہ ۔ور ہم اُنھاں ناں ٹھگ ٹھور غے یوہ کم ضرور کر لیاں غا، فر حضرت یوسفؑ نے اپنّاں انھاں ملازماں ناں جہڑا غلو مِنّ غے دیں تھا حکم دتو جے تم غلہ غا مُل ماں لی وی جنس انھاں غی غلہ آلّیں چھٹاں ماں ہی چھپا غے رکھ چھوڑو تا نجے جسویلے یہ گَہر جا غے اس ناں دیکھیں تے مھارا برتاء تیں متاثر ہو غے فر غلّو لینّ آجیں تے انھاں ناں دوہری واری غلو لینّ واسطے رقم غو وی نویں سر انتظام نہ کرنوں پُوے اور تا ولاّ واپس مڑ آویں ؛

فائدو: -﴿بِضَاعَةٌ﴾ اس مالّ ناں کہیو جےُ جس ناں تجارت تے بپار کریں تے جہڑو سودا غا مل ماں دتو جےُ۔ وہ پَہانویں نقد غی شکل ماں وہے پَہانویں جنس غی شکل ماں ! گوجری ماں اس غا ترجمہ واسطے خاصی کوشش غے باوجود اسو لفظ نیہنہ تھا یو جس ماں نقد تے جنس دواں غو مفہوم آ سکے، اِسے گلوں اردو غو لفظ سرمایو استعمال کرنوں پیو ہے۔ نیوں علماء غی تحقیق یاہی ہے جے یوسفؑ غاں پَہائیاں نے غلہ غا مل ماں کائے جنس ہی دتی تھی نقد رقم نیہنہ !اس لحاظ ناں ﴿بِضَاعَةٌ﴾ غو ترجموں جنس وی ہو سکے۔

(۴۸) یعنی پَہائیاں غو یوہ قافلو مڑ غے اپنّے گَہر پجُو ات انھاں نے اپنّاں والد حضرتِ یعقوبؑ ناں حالات سفر سنّایا تے مصر تیں اناج لیانّ غی تفصیل سنّا تاں دسیو جے ہم ناں دس پَہار اونٹھ غلو لبھو ہے اک پَہار ہور بنیامین غو حصو لبھ جاتو ور وہ اس گلوں نیہنہ لبھو کیو نجے غیر حاضر غو غلو نیہنہ دیتا بلکہ وہ اک اونٹھ غلو تے روک ہی لیو ہے سگوں ہُنّ ہم ناں یوہ حکم ہے جے اگلی واری اپنّاں یار ماں پَہائی ناں وی ناں لیایئو ! جیکدے

كَيْلَ بَعِيرٍ ذٰلِكَ كَيْلٌ يَّسِيْرٌ ﴿٦٥﴾ قَالَ لَنْ اُرْسِلَهٗ

اونٹھ غلو وی زیادہ لیانواں غا یوہ تے تھوڑو جئو ہی غلو ہے (۴۹) یعقوب نے فرمایو: ہوں اس ناں کدے وی تھارے ناں نیہنہ

مَعَكُمْ حَتّٰى تُؤْتُوْنِ مَوْثِقًا مِّنَ اللّٰهِ لَتَاْتُنَّنِيْ بِهٖٓ

چلاّ سوں ، بچر توڑی تم خدا غی قسم کر غے یوہ وعدو نہ کریں کہ تم اس ناں ضرور میرے کونّے لے غے آویں غا، ور ہاں !

اِلَّآ اَنْ يُّحَاطَ بِكُمْ ۚ فَلَمَّآ اٰتَوْهُ مَوْثِقَهُمْ قَالَ اللّٰهُ

جد کہ تم آپے کِدے کہیر اماں آ جیں، فر جسویلے انھاں نے پکو وعدو کر لیو تے یعقوبؑ نے فرمایو! ہم جو کجھ کہہ رہیا ہاں اس

عَلٰى مَا نَقُوْلُ وَكِيْلٌ ﴿٦٦﴾ وَقَالَ يٰبَنِيَّ لَا تَدْخُلُوْا

ور اللہ تعالیٰ ہی کار ساز ہے (۵۰) ناں نے فرمایو : میریو بچیو ! تم ایکنّ ہی بُوآ

مِنْۢ بَابٍ وَّاحِدٍ وَّادْخُلُوْا مِنْ اَبْوَابٍ مُّتَفَرِّقَةٍ ۭ

تیں نہ بڑیو ! بلکہ کنی کنی درواز اں توں داخل ہویو !

وَمَآ اُغْنِيْ عَنْكُمْ مِّنَ اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ ۭ اِنِ الْحُكْمُ اِلَّا

تے ہوں اللہ تعالیٰ غا حکم ناں تھارا وروں ٹالّ نیہنہ سکتو حکم تے صرف اللہ تعالیٰ ہی

لِلّٰهِ ۭ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ ۚ وَعَلَيْهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُوْنَ ﴿٦٧﴾

غو ہے میں اسے ور پُہروسو کیو وو ہے تے پُہروسو کرن آلاں ناں اسے ور پُہروسو کرنوں چاہئے!

وَلَمَّا دَخَلُوْا مِنْ حَيْثُ اَمَرَهُمْ اَبُوْهُمْ ۭ مَا كَانَ يُغْنِيْ

تے جسویلے ویہہ (مصر ماں) داخل ہو گیا جس را کہ انھاں ناں ان غا باپ نے دسیو تھو، (تے) انھاں غا والد

عَنْهُمْ مِّنَ اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ اِلَّا حَاجَةً فِيْ نَفْسِ يَعْقُوْبَ

اللہ تعالیٰ غا مقابلہ ماں انھاں غے کجھ وی کم نیہنہ آ سکیں تھا واہ تے یعقوبؑ غا دل ماں اک تاہنگ تھی

قَضٰىهَا ۭ وَاِنَّهٗ لَذُوْ عِلْمٍ لِّمَا عَلَّمْنٰهُ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ

جہڑی انھاں نے پوری کر لی تے بیشک ویہہ بڑا علم آلا تھا، اس غی وجہ تیں کہ جہڑو علم ہم نے انھاں ناں عطا کیو تھو ور مُچ لوک

لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿٦٨﴾ وَلَمَّا دَخَلُوْا عَلٰى يُوْسُفَ اٰوٰٓى اِلَيْهِ اَخَاهُ

(اس گل ناں) جانّتا نیہنہ (۵۱) تے جسویلے ویہہ یوسفؑ کونّے پجُیا انھاں نے اپنّاں پَہائی ناں اپنّے کونّے جگہ دتی

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

ہم نہ لے گیا تاں ہم چھُوٹھا ہوجاں غا تے اگے ہم نا اپٹّوں حصووی نیہنہ لبھسیں۔ لہذا تم بنیامین ناں مھارے ناںٓ چلاؤ! ہم اُس غی چنگی طرح حفاظت کراں غا ہُنںٓ ہم ہشیار ہوگیا ہاں واہ غفلت نیہنہ کرساں جہڑی یوسفؑ غا بارہ ماں مھارے تیں ہوگئی تھی حضرت یعقوبؑ نے فرمایو: جے یہ وعدا تے تم نے یوسفؑ غا بارہ ماں وی کیا تھا۔ فر تھارا ور کسرا پُہر وسو کروں!؟ ہاں! اج غلہ غی وی مُچ لوڑ ہے لہذا ہوں بنیامین ناں چلاؤں غو ور تھاری حفاظت ور کے پُہر وسو کروں! بس اللہ تعالیٰ ہی سب تیں سرس حفاظت کرن آنٓو ہے۔ وہ ہی اپٹّاں فضل ناںٓ اس غی حفاظت کرے غو وہ سب تیں بدھ رحم کرن آنٓو تے مہربان ہے۔

(۴۹) حضرت یعقوبؑ ناںٓ یاہ گل چلے ہی تھی کہ انھاں نے اپٹّوں سامان کھولیو کے دیکھیں کہ غلہ غا مُل ماں جہڑی جنس دتی تھی واہ انھاں غی چھٹاں ماں ہی تہری وی ہے۔ فر انھاں غی خوشی غی کے گل تھی! والد صاحب ناں کہنٓ لگا ابّا دسوہُنںٓ ہم ناں ہور کے لوڑے! کسا سُچا کردار غو بادشاہ ہے ہم ناں اناج وی پورو پورو دتو تے مُل ماں دتو وؤ سرمایو وی واپس کر چھوڑیو! ہُنںٓ تے تم ضرور ہی بنیامین ناں چلاؤناں! تانجے ہم اس غی حفاظت وی کراں تے اک اونٹھ اناج وی ہور پہیاج غے اپٹّاں گہر آلاں واسطے لیانواں۔ یوہ اناج تے تھوڑ وجنؤ ہی ہے۔ تاولاں ہی مُک جے غو۔ اس لفظ غی دُوئی تفسیر یاہ وی ہے جے ''یوہ اک اونٹھ پہار غو غلو تے اسانی ناںٓ ہی لبھ جے غو''۔ یعنی یسیرٌ غو ترجموں ''تھوڑ وجنؤ'' وی ہے تے ''اسانی ناںٓ لبھ جانٓ آنٓو'' وی ہے۔ ﴿نَمِيْرُ اَهْلَنَا﴾ غو ٹھیک ترجموں ہے ہم اپٹّاں گہر آلاں واسطے پہیاجی کراں غا'' یا ''ہم اپٹّاں گہر آلاں واسطے غلو پہیاج غے لیانواں غا''۔

(۵۰) حضرت یعقوبؑ ناں جت توڑی انھاں تیں ہو سکے تھو ساریں تدبیر پکیں کرلیں، بچاں ناں اللہ تعالیٰ غی قسم دے غے پکو وعدو لیو جے بنیامین غی پوری راکھی کر غے اپنے ناںٓ موڑ غے لیانویں غا، کسے حال ماں اس ناں لُکو نیہنہ چھوڑسیں ور یاہ ہور گل ہے جے تم کسے مصیبت ماں سارا پھس جیں جسماں ہر ایکنٓ ناں اپٹّی اپٹّی ہی پے جے تے کوئے کسے غو تہان کر ہی نہ سکے فر تھارے ور کوئے نُہورو نیہنہ۔ تے اس تدبیر غے ناںٓ ناںٓ حضرت یعقوبؑ پُہر وسو بس اللہ تعالیٰ غی ذات ور ہی کریں، جے وہ ہی مھاری تدبیراں ناں توڑ چاہڑنٓ آنٓو ہے۔ تدبیر غے ناںٓ ناںٓ توکل اللہ غی ذات ور تے اس غی تقدیر ور، اسے غو ناں ایمان ہے، تے یا ہی مومن غی کنّی اپٹّی شان ہے۔

(۵۱) اُس دور ماں بڑاں شہراں غے آسیں پاسیں اک بڑی کند وہے تھی جسماں کئیں دروازہ ویں تھا بس انھاں تیں ہی لوک شہر ماں جا سکیں تھا مصر ماں وی اسی ہی کند ہوتی جس واسطے حضرت یعقوبؑ اپٹّاں بچاں ناں فرما رہیا ہیں جے تم یاراں پہائی اک ہی بُو آ تیں اندر نہ بڑیو بلکہ کنی کنی دروازاں تیں بکھرا بکھرا ہو غے اندر جائیو۔ اس غی کے حکمت تھی؟ کجھ علماء فرمانویں جے حضرت یوہ خطرو سہئی کریں تھا جے اتناں بڑا جتھا ناں تک غے شہر غا لوک کوئے شک شبو نہ کرلیں جے یوہ جتھو سنٓ، ڈکیتی، حملہ وغیرہ غی کسے پہیڑی نیت ور تے نیہنہ آ رہیو ہے۔ تفسیر مدارک ماں وی اک تفسیر یا ہی آئی ہے۔ ور متاں مفسراں نے یاہ حکمت بیان کی ہے جے حضرت یعقوبؑ یوہ خطرو سمجھیں تھا جے یاراں پہائیاں غی اس جماعت ناں دیکھ غے کوئے ساڑو نہ کرے یا انھاں ناں نظر نہ لگ جئے اسے واسطے انھاں نے یاہ تدبیر کی تھی، خیر اپٹّاں دل ماں آنٓ آلاں انھاں خطراں تیں بچنٓ واسطے حضرت یعقوبؑ نے یاہ تدبیر تے دسی ور ناںٓ ہی یاہ گل وی فرمائی جے اللہ تعالیٰ غی تقدیر انھاں تدبیراں ناںٓ ٹلّ نیہنہ سکتی، وہے غو وہ ہی جہڑو خدا ناں منظور وہے غو، حکم تے اسے غو چلے اُس غا حکم ناں کونٓ روک سکے! میرو وی پُہر وسو بس اسے غی سُچی ذات ور ہے بلکہ ہر ایکنٓ توکل کرنٓ آلا ناں اسے ور توکل کرنٓوں چاہئیے! ہم تدبیراں ور پُہر وسو نیہنہ کرتا بلکہ تدبیر تے اپنی ذمہ واری پوری کرن واسطے کراں کیونجے اپٹّی طاقت غے مطابق تدبیر کرنی وی اسے غو حکم ہے۔ فر بچا اپٹّاں باپ غا حکم غے مطابق کنی کنی دروازاں تیں ہی مصر ماں داخل ہوا لیکن اللہ تعالیٰ فرماوے جے یعقوبؑ غی تدبیراں ناںٓ مھاری تقدیر نہ ٹلّ سکے تھی نہ ٹلّ سکی! ہووؤ وہ ہی جہڑو خدا ناں منظور تھو، تے پہائی خیریت ناںٓ سارا واپس نیہنہ آ سکیا یاہ تدبیر تے حضرت یعقوبؑ غا دل ماں اک گل آئی تھی واہ انھاں نے پوری کرلی کیونجے انھاں ناں مھاری طرفوں علم عطا ہووؤ تھو، تے ویہہ جانٔے تھا اللہ غی تقدیر ور یقین تے پُہر وسہ غے ناںٓ ناںٓ اپٹّی طاقت غے مطابق تدبیر

قَالَ اِنِّیْٓ اَنَا اَخُوْكَ فَلَا تَبْتَىٕسْ بِمَا كَانُوْا یَعْمَلُوْنَ ﴿۶۹﴾

تے دسیو جے ہوں تیرو پہائی ہوں، ہُنںٓ توں اس ور گُڑھ نہ جو کجھ یہ کرتا رہیا ہیں، (۵۲)

فَلَمَّا جَهَّزَهُمْ بِجَهَازِهِمْ جَعَلَ السِّقَایَةَ فِیْ رَحْلِ اَخِیْهِ

فر جسویلٔے انھاں نے ان غو سمان تیار کروایو، پانٔی پین غو پہانڈو اپٹّاں پہائی غی چھٹ ماں رکھ چھوڑیو،

ثُمَّ اَذَّنَ مُؤَذِّنٌ اَیَّتُهَا الْعِیْرُ اِنَّكُمْ لَسٰرِقُوْنَ ﴿۷۰﴾ قَالُوْا

فر اک بلانٓ آلا نٔے آنٓو ماریو جے اُرے قافلہ آلیو! تم تے واقعہ ہی چور ہیں؛ انھاں نے بلانٓ آلا در

وَ اَقْبَلُوْا عَلَیْهِمْ مَّا ذَا تَفْقِدُوْنَ ﴿۷۱﴾ قَالُوْا نَفْقِدُ صُوَاعَ

مڑ غے کہیو! تھاری کے چیز گمی ہے؟ انھاں نے کہیو! ہم ناں بادشاہ غو پانٔی پینٓ آنٓو پہانڈو

الْمَلِكِ وَ لِمَنْ جَآءَ بِهٖ حِمْلُ بَعِیْرٍ وَّ اَنَا بِهٖ زَعِیْمٌ ﴿۷۲﴾

گم گیو ہے تے جہڑو اس ناں لیاوے غو اس واسطے اک اونٹھ غلو ہے، تے ہوں اس غو ذمہ وار ہوں! (۵۳)

قَالُوْا تَاللّٰهِ لَقَدْ عَلِمْتُمْ مَّا جِئْنَا لِنُفْسِدَ فِی الْاَرْضِ

انھاں نے کہیو: خدا غی قسمیں! تمناں چنگی طرح پتو ہے جے ہم اس ملک ماں فساد چکنٓ نیہنہ آیا،

وَ مَا كُنَّا سٰرِقِیْنَ ﴿۷۳﴾ قَالُوْا فَمَا جَزَآؤُهٗۤ اِنْ كُنْتُمْ كٰذِبِیْنَ ﴿۷۴﴾

تے نہ ہی چوری مھارو کم ہے؛ انھاں نے کہیو! فر اس غی کے سزا وہے غی؟ جیکر تم چھُوٹھا نکلیا!

قَالُوْا جَزَآؤُهٗ مَنْ وُّجِدَ فِیْ رَحْلِهٖ فَهُوَ جَزَآؤُهٗ ؕ كَذٰلِكَ

انھاں نے کہیو اس غی سزا یا ہی ہے جے جس غی چھٹ ماں وہ (پہانڈو) لبھے غو وہ ہی چور اس غو بدلو وہے غو ہم ظالماں ناں

نَجْزِی الظّٰلِمِیْنَ ﴿۷۵﴾ فَبَدَاَ بِاَوْعِیَتِهِمْ قَبْلَ وِعَآءِ اَخِیْهِ

اسے را سزا دیاں (۵۴) فر یوسفؑ نے اپٹّاں (سکا) پہائی غی بوری تیں پہلاں انھاں غیں بوریں تکنٔی شروع کیں،

ثُمَّ اسْتَخْرَجَهَا مِنْ وِّعَآءِ اَخِیْهِ ؕ كَذٰلِكَ كِدْنَا لِیُوْسُفَ ؕ

فر اپٹّاں پہائی غی بوری بچوں وہ کڈ لیو اسے را ہم نٔے یوسفؑ واسطے تدبیر کی تھی،

مَا كَانَ لِیَاْخُذَ اَخَاهُ فِیْ دِیْنِ الْمَلِكِ اِلَّاۤ اَنْ یَّشَآءَ

کیونجے ویہہ اللہ غی مشیت تیں بجنٓ بادشاہ غا قانون ور اپٹّاں پہائی ناں نیہنہ رکھ سکیں

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

کرنی وی ضروری ہے۔ ورمتا لوک تقدیر تے تدبیر غا اس جوڑ ناں سمجھتا نیہنہ، ویہہ یا تے اپنٔی تدبیراں ور پُہر وسو کر غے تقدیر ناں بسار چھوڑیں فر جد تقدیر غے مطابق واہ تدبیر بنّے نیہنہ لگتی تاں ویہہ مایوس ہو جیں حالانکہ جیکدے ویہہ تقدیر ناں وی منتا تاں مایوسی غی کائے گل نیہنہ تھی ویہہ سمجھ جاتا جے تقدیر ماں یوہی تھوتے یا ویہہ تقدیر غا ناں ور ہتھ پیر بن غے بیں ریہنہ حالانکہ تقدیر غو یوہ مطلب ہوتو ہی نیہنہ۔

(۵۲) یعنی جسو یلّے یوہ قافلو حضرتِ یوسفؑ کوںٔے پج گیو، انھاں نے اپنٔاں سکا پہائی بنیامین نالّ کنی ہو غے ملاقات کی، اس غی خوب عزت تے مزمانٔی کی تے راز نالّ اپنٔاں پہائی ناں دسیو جے ہوں تیرو پہائی یوسفؑ ہوں فر مدتاں غا وچھوڑا تیں بعد پہایئاں غی ملاقات ور جو کجھ وہے وہ سب کجھ ہووؑ حضرت یوسفؑ نے اپنٔی تن برتی سُنائی بنیامین نے اپنٔے اپر ہونّ آلا پہایئاں غا ظلم بیان کیا۔ ور حضرت یوسفؑ نے پہائی ناں فرمایو جے یہ جو کجھ کرتا رہیا ہیں ہُنّ ان گلاں ور دُکھ تے روڑیا کرن غو کُجھ فائدو نیہنہ، ہُنّ تے دُکھاں غا کالّ غو ویلو آ گیو ہے سختیاں تیں بعد اللہ نے عزت راحت سب کجھ نصیب کر چھوڑیو ہے۔

سفینہ جب کنارے آ لگا غالبؔ۔ خدا سے کیا جورِ ناخدا کہیئے !۔

(۵۳) حضرت یوسفؑ بنیامینؑ ناں پہائیاں غا ظلم ہیٹھوں کڈّنوں چاہویں تھا تے بنیامین غی وی یاہی اڑی ہونٔی جے ہُنّ میں اپنٔاں پہائی غے نالّ ہی رہنّوں ہے اسے واسطے ہو سکے حضرت یوسفؑ نے بنیامین غا مشورہ نالّ اس غی چھٹ ماں بادشاہ غا پانٔی پینّ غو اک قیمتی کٹورو جسنالّ غلو وی مِنٔیں تھا رکھ چھوڑیو جس ویلّے یوہ قافلو لد غے ٹر گیو کجھ ہی دراڈے گیو تھو کہ درباری افسراں ناں اپنٔاں اس قیمتی کٹورا غا گنونّ غو پتو لگو، انھاں غو شک سِدّ واس قافلہ در گیو جے ویہہ ہی اتوں نکلیا ہیں ضرور انھاں بچوں ہی کسے نے لیو وہے غو، ویہہ انھاں غے پچھے دوڑیا کسے افسر نے قافلو دِستاں ہی آلو ماریو جے او قافلہ آلیو! تم تے چور ہیں۔ بنیامین تے مطمئن کھلا رہیا، ور دوجاں پہائیاں غا یاہ تُہمت سنّ غے کن کھلّا ہو گیا، ترّس نکل گیو انھاں نے پچھے مڑ غے کہیو پہائی تم اینویں ہی الزام لانویں؟ یاہ تے دسّو تھارو گنویوں کے ہے؟؟ انھاں نے کہیو ہم ناں غلو منّنّ آلو بادشاہ غو کٹورو گنٔو گیو ہے۔ جہڑو لوڑ ٹھونڈ غے وہ کڈ لیاوے غو اس ناں اس کالّ غا زمانہ ماں اک اونٹھ غو پہار غلو لبھے غو۔ افسر نے کہیو ہوں اس غو ذمہ وار ہوں۔ اس تیں اندازو لایو جا سکے کہ وہ کٹورو کتنوں قیمتی وہے غو جس ور اتنوں بڑو انعام دتو جا رہیو تھو۔ فائدو:۔ ''جہڑو واس ناں لیاوے غو اس ناں اک اونٹھ غلو لبھے غو'' اس غی تفسیر اس راوی کی گئی ہے جے جہڑو بندو تلاشی تیں پہلاں ہی آپے یوہ کٹورو دے چھوڑے غو اس ناں سزا تے کجھ دتی ہی نیہنہ جاسے سگوں اتنوں انعام وی ضرور لبھے غو۔

ع ۹

(۵۴) پہایئاں نے بِچ تعجب نالّ خدا غی قسم کر غے کہیو جے ہم ات کوئے پہلی واری تے آیا ہی نیہنہ اس تیں پہلاں وی آیا ہاں تم لوک مہارا کردار تیں آپے چنگی طرح واقف ہیں، فر ہم اسی فتنہ فساد آلی تے گناہ غی گل کراں یوہ کسرا ہو سکے! تے ہو سکے اپنٔی خاندانٔی پشانّ وی کرائی وہے جے ہم تے نبیاں غی اولاد ہاں فر اسا اُچا سُچا خاندان غاں لوکاں غو چوری چکاری نالّ کے تعلق؟ اس ور درباری افسراں نے کہیو جے اچھا! جیکدے سامان غی لوڑ پھلور ماں کٹورو تھارا سامان بچوں ہی نکل آیو اور تم چھوٹھا ہو گیا فر دسو اس غی سزا کے وہے غی؟ انھاں نے فٹ جواب دتو جے وہ چوری غا جرم ماں تھارے حوالے کر دتو جے غو، ہم ظالماں (چوراں) ناں اسے را سزا دیناں یعنی مہارا والد حضرت یعقوبؑ یا مہارا دادا حضرت ابراہیمؑ غی شریعت ماں چور غی یاہی سزا ہے کہ چور اس بندہ غو غلام بنا دتو جے جس غی اس نے چوری کی وہے۔

(۵۵) اُپلّی گل کتھ تیں بعد ویہہ درباری افسر سارا قافلہ ناں واپس شاہی دربار ماں ''عزیز مصر'' یعنی حضرت یوسفؑ کوںٔے لے گیا تے سارو قصو بیان کیو اس ور حضرت یوسفؑ غا حکم ور تلاشی شروع ہوئی یا انھاں نے آپے تلاشی لی، اور بنیامین غی چھٹ تکنّ تیں پہلاں دوجاں پہایئاں غو سامان لوڑیو پھلوریو، تا نجے کسے ناں کُجھ شک شبو نہ وہے جھیکڑ بنیامین غا سامان غی تلاشی ہوئی جس بچوں وہ کٹورو لبھ گیو تے پہایئاں غا اپنٔاں اقرار غے مطابق بنیامین عزیز مصر یعنی حضرت یوسفؑ کوںٔے بند ہو گیو۔ اللہ تعالیٰ فرماوے جے یاہ تدبیر ہم نٔے حضرت یوسفؑ ناں سکھائی تھی تے پہائیاں غا منہ تیں وی واہ گل ہم نٔے ہی کڈائی تھی جے ''جس کوںٔے کٹورو لبھے

اللّٰهُ نَرْفَعُ دَرَجٰتٍ مَّنْ نَّشَآءُ ؕ وَفَوْقَ كُلِّ ذِيْ عِلْمٍ عَلِيْمٌ (٧٦)

تھا، ہم جس غا درجہ چاہواں اچا کر دیاں، تے ہر اک علم آلا غے اپر اک زبردست علم آلو ہے (۵۵)

قَالُوْٓا اِنْ يَّسْرِقْ فَقَدْ سَرَقَ اَخٌ لَّهٗ مِنْ قَبْلُ ۚ فَاَسَرَّهَا

پہائیاں نے کہیو: کہ جے کدے اس نے چوری کی ہے تے اس تیں پہلاں اس غا پہائی نے وی چوری کی تھی، تے

يُوْسُفُ فِيْ نَفْسِهٖ وَلَمْ يُبْدِهَا لَهُمْ ۚ قَالَ اَنْتُمْ شَرٌّ

یوسفؑ نے یاہ گل دل ہی دل ماں رکھ لی تے اس ناں انھاں غے باندے نیہنہ کیو تے (دل دل ماں) فرمایو: تم پہیڑا

مَّكَانًا ۚ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا تَصِفُوْنَ (٧٧) قَالُوْا يٰٓاَيُّهَا الْعَزِيْزُ

قسم غا لوک ہیں، تے تم جو کجھ بیان کر رہیا ہیں اللہ تعالیٰ اس ناں خوب جانٔے (۵۶) انھاں نے کہیو اے عزیز (مصر)

اِنَّ لَهٗٓ اَبًا شَيْخًا كَبِيْرًا فَخُذْ اَحَدَنَا مَكَانَهٗ ۚ اِنَّا نَرٰىكَ

اس غا والد صاحب بالکل بڈھا جریف ہو وا ہیں لہذا تم اس غی جگہ مہارے بچوں کسے ناں رکھ لیو ہم تے تمنّاں

مِنَ الْمُحْسِنِيْنَ (٧٨) قَالَ مَعَاذَ اللّٰهِ اَنْ نَّاْخُذَ اِلَّا مَنْ

نیکو کار بندہ دیکھ رہیا ہاں، یوسفؑ نے فرمایو: خدا بچاوے! کہ ہم اس بندہ ناں چھوڑ غے جس کوںٔے مہارو

وَّجَدْنَا مَتَاعَنَا عِنْدَهٗٓ ۙ اِنَّآ اِذًا لَّظٰلِمُوْنَ (٧٩) فَلَمَّا

سمان لبھو ہے کسے ہور ناں پغڑ لیاں تاں تے ہم ہی ظالم ہو جاں غا (۵۷) فر جسو یلّے

اسْتَيْـَٔسُوْا مِنْهُ خَلَصُوْا نَجِيًّا ؕ قَالَ كَبِيْرُهُمْ اَلَمْ

ویہہ یوسفؑ تیں نا امید ہو گیا تاں کنی ہو غے صلاح سوٹھا کرن لگا، انھاں بچوں بڑا پہائی نے کہیو! کیوں

تَعْلَمُوْٓا اَنَّ اَبَاكُمْ قَدْ اَخَذَ عَلَيْكُمْ مَّوْثِقًا مِّنَ اللّٰهِ

تمنّاں پتو نیہنہ جے تھارا باپ نے تھارے کولّوں اللہ غی قسم دے غے پکو وعدو لیو تھو

وَمِنْ قَبْلُ مَا فَرَّطْتُّمْ فِيْ يُوْسُفَ ۚ فَلَنْ اَبْرَحَ الْاَرْضَ

اور اس تیں پہلاں تم یوسفؑ غا بارہ ماں وی قصور کر رہیا ہیں! لہذا ہوں تے اس زمین تیں ہلسوں وی نیہنہ جچر توڑی کہ

حَتّٰى يَاْذَنَ لِيْٓ اَبِيْٓ اَوْ يَحْكُمَ اللّٰهُ لِيْ ۚ وَهُوَ خَيْرُ الْحٰكِمِيْنَ (٨٠)

مناں میرو باپ اجازت (نہ) دیدیئے یا اللہ ہی میرا بارہ ماں فیصلو کر دیئے تے وہ ہی سب تیں سرس فیصلو کرنّ آلو ہے

وہ ہی اس غا جرم ماں پھڑ لیو جئے'' جیکدے اللہ تعالیٰ پہایئاں غا منہ تیں یاہ گل نہ کڈا تو جس ماں ویہہ آپے پھس گیا تے مصر غا بادشاہ غا قانون غے مطابق مقدموں چلتو۔ تاں یاہ گل نیہنہ ہو سکے تھی کیونجے اُت غو قانون تے یوہ نیہنہ تھوفر جے پراں واں غی یاہ گل نہ وہے آ۔ تاں مقدموں چلتو وی اُتے غا قانون غے مطابق کیونجے جس ملک ماں واردات وہے مقدموں اُتے غا قانون غے مطابق چلے ور اللہ نے حضرت یوسفؑ ناں یاہ تدبیر دس غے تے انھاں ناں علم عطا کر غے انھاں غو رتبو اچو کر چھوڑیو، جس تیں ثابت ہو گیو جے ہر اک جانن آلا غے اپر اک جانن آلو ہے تے ساراں تیں اپر جانن آلو وہ اللہ ہے جہڑو اولے باندے سب کجھ جانڑے لہذا کوئے اپنڑاں علم ور بڈیار تے گمان نیہن کر سکتو، آیت غا آخر ماں اس گل غو وی اشارو ہے جے حضرت یوسفؑ یوہ سارو کجھ اللہ غی وحی غے مطابق کر رہیا تھا تے اصل ماں یوہ سروند ہور ہیو تھو حضرت یعقوبؑ غا سارا خاندان ناں مصر لیانڑ غو۔

(۵۶) پہائی مسیں پہلاں یاہ گل کیہنہ تھا جے ہم نہ تے فسادی ہاں اور نہ ہی ہم چور ہو سکاں لیکنڑ جدوہ کٹورو بنیامین غی چھٹ بچوں لبھو ویہہ ٹاٹرے گیا، انھاں ناں ہور کوئے جواب نیہنہ سریو فر بنیامین ناں ہی اپنڑاں آپ تیں کنی کر غے آپ سُچا بنڑن غی کوشش کرن لگ گیا، جے ہم سکا پراتے کدے چوری کر سکتا ہی نیہنہ، ور یوہ مھارو متریو پہائی ہے اس غی چوری ور ہم ناں کوئے تعجب تے حیرانگی وی نیہنہ کیونجے اس تیں پہلاں وی اس غو دو جو سکّو پہائی نعوذ باللہ! یوسفؑ وی چوری کرے وے تھو، حضرت یوسفؑ نے یاہ گل سُنڑ غے دل دل ماں فرمایو جے تم مُچ پھیڑا لوک ہیں۔ جہڑا آپ سُچا بنڑن واسطے دوجاں ور چھوٹھا الزام لانویں، حالانکہ لوک مالڑ ہی چوری کر سکیں اور تم نے تے بندو چوری کر غے کھوء ماں سٹ چھوڑیو تھو، خیر تم جو کجھ کہہ رہیا ہیں اللہ اس ناں خوب جانڑے یوسفؑ ناں انھاں غی گل ور دکھ تے بہت ہُو وئ ور انھاں نے اپنی یاہ گل دل ماں ہی رکھی ہونٹھاں توڑی نیہنہ آنی۔

(۵۷) پرانواں نے جس ویلے سہئی کیو جئے بنیامین تے عزیز مصر کونے بند ہو گیو ہے، فر منت خوشامد کر غے چھڑکانڑ غی کوشش کرنڑ لگا بلکہ ات توڑی تیار ہو گیا جے بنیامین غے بدلے مھارا بچوں کسے ناں ات رکھ لیو تے اس ناں چھوڑ دیو، کیونجے انھاں ناں پتو تھو کہ حضرت یعقوبؑ پشلاں کرتوتاں غی وجہ تیں مھاری امنا کرسیں نیہنہ ویہہ حضرت یوسفؑ اگے مُچ عاجزی ناں عرض کرن لگا: جے اس غو باپ بڈھو جریف ہے، اک پہائی ناں پہلاں پغیاڑ کھا گیو تھو انھاں ناں اس غو وی دُکھ ہے ہُنڑ ویہہ اسے ناں دل پہلانویں تے یوہ انھاں ناں بہت پیارو ہے۔ لہذا تم مھارا بچوں کسے ناں اس غی جگہ رکھ غے اس ناں چھوڑ دیو، تم بڑا نیکو کار تے احسان کرن آلا ہیں مھارا اور تم نے پہلاں وی احسان کیا ہیں اک احسان یوہ وی کرو۔ حضرت یوسفؑ نے فرمایو! خدا بچاوے! کرے کوئے تے سزا کسے ناں! فر تے ہم ہی ظلم کرن آلا ہو جاں غا۔ ہم تے اسّے بندہ ناں رکھاں غا جس کونے ہم ناں اپنو کٹورو لبھو ہے۔ سبحان اللہ! حضرت یوسفؑ کتنی احتیاط ناں گل کریں! یاہ نیہنہ کہتا جے ہم چور ناں رکھاں غا بلکہ فرمانویں! ''جس کونے ہم ناں اپنوں سامان لبھو ہے'' ات یاہ وی دیکھنڑ غی گل ہے کہ یوسفؑ ناں پہائی ''عزیز'' کیہنہ جس غو مطلب ہے کوئے بڑو عہدیدار، اسے تیں علماء نے یاہ گل سمجھی ہے جے ویہہ اجوں بادشاہ تے نیہنہ بنیا تھا ور بادشاہ نے حکومت غو سارو کم کاج انھاں غے حوالے کر غے انھاں ناں سب تیں بڑو عہدو دے چھوڑیو تھو بائبل ماں وی یا ہی گل آئی ہے۔

(۵۸) جس ویلے پہائی اس گل تیں مایوس ہو گیا جے ہم بنیامین ناں چھڑکا کسے را نیہنہ سکتا، اُس ویلے اُس مجلس تیں کنی ہو غے صلاح سوٹھا کرن لگا، ہر ایکنڑ نے اپنی اپنی رائے دتی، بڑا پہائی نے اُنھاں ناں ویہہ وعدا یاد کروایا جہڑا اُنھاں نے قسم کر کر غے والد صاحب ناں کیا تھا جے ہم بنیامین ناں ضرور اپنے ناں لے غے آواں غا، فر اس تیں پہلاں یوسفؑ غا بارہ ماں جہڑیں زیادتیں کیں تھیں ویہہ وی یاد کروایئں، فر کہیو جے ہوں تے باپ ناں منہ دِسنڑ جگو رہیو ہی نیہنہ لہذا ہوں تے اس ملک تیں قدم نیہنہ چک سوں جچر توڑی جے ابّو مناں آپے گھر نہ بلانویں، یا فر اللہ تعالیٰ کائے ہور ہی گل پیدا فرما دیئے۔ ہوں اس غی تقدیر ناں مر ہی جاؤں، یا اسا حالات بنڑ جیں کہ ہوں بنیامین ناں ناں لیجا سکوں! فر اُس نے پہایئاں ناں کہیو! جے تم ابّا ناں جا غے یاہ ساری گل سناؤ۔ جے تھارا پوت نے اس را چوری کی ہے جس ماں وہ پھس گیو ہے۔ اور ہم نے قسم کر کر غے جہڑو وعدا کیا تھا ویہہ اپنی جانکاری غے مطابق کیا تھا ہم ناں کے پتو تھو جے بنیامین چوری کرے غو تے اس ماں پھسے غو بلکہ ہم نے مصر ماں وی اسے گلوں کہہ چھوڑیو

ارْجِعُوا إِلَىٰ أَبِيكُمْ فَقُولُوا يَا أَبَانَا إِنَّ ابْنَكَ سَرَقَ

تم سارا اپنڑاں باپ کونے واپس جاؤ تے (ات جا غے) کہو جے ابا جی تھارا پوت نے چوری کی ہے

وَمَا شَهِدْنَا إِلَّا بِمَا عَلِمْنَا وَمَا كُنَّا لِلْغَيْبِ حَافِظِينَ ﴿٨١﴾

تے ہم نے اسے گل غی گواہی دتی تھی جہڑی ہم جاناں تھا اور ہم غیب غی حفاظت کرن آلا نیہنہ تھا (۵۸)

وَاسْأَلِ الْقَرْيَةَ الَّتِي كُنَّا فِيهَا وَالْعِيرَ الَّتِي أَقْبَلْنَا

تم اس بستی آلاں ناں پچھ لیو جسماں ہم تھا، تے اس قافلہ آلاں ناں وی پُچھ لیو جس ناں ہم واپس آیا

فِيهَا ۖ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿٨٢﴾ قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ

ہاں تے یقیناً ہم بالکل سچا ہاں (۵۹) یعقوبؑ نے فرمایو: نیہنہ بلکہ تم نے اپنڑاں دل تیں

أَنفُسُكُمْ أَمْرًا ۖ فَصَبْرٌ جَمِيلٌ ۖ عَسَى اللَّهُ أَن يَأْتِيَنِي

اک گل بنا لی ہے ور میرے واسطے صبر ہی چنگو ہے مناں امید ہے جے اللہ تعالیٰ ضرور انھاں ساراں ناں

بِهِمْ جَمِيعًا ۚ إِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿٨٣﴾ وَتَوَلَّىٰ

میرے توڑی پہچا دیئے غو بیشک وہ خوب جانڑ آلو مچ حکمت آلو ہے؛ تے یعقوبؑ نے

عَنْهُمْ وَقَالَ يَا أَسَفَىٰ عَلَىٰ يُوسُفَ وَابْيَضَّتْ

انھاں تیں منہ پھیر لیو تے کہنڑ لگا، ہائے افسوس یوسفا! تے انھاں غیں اکھ

عَيْنَاهُ مِنَ الْحُزْنِ فَهُوَ كَظِيمٌ ﴿٨٤﴾ قَالُوا تَاللَّهِ

غم ناں چٹیں پھر گئیں تھی، اور ویہہ غم ناں پہر یا وا تھا، (۶۰) بچاں نے کہیو! خدا غی قسمیں!

تَفْتَأُ تَذْكُرُ يُوسُفَ حَتَّىٰ تَكُونَ حَرَضًا أَوْ

تم تے سدا یوسفؑ ہی غی یاد ماں لگا رہینہ غا، ات توڑی جے تم (اس غی ہسیر ماں) ادھ موّا ہو جیں

تَكُونَ مِنَ الْهَالِكِينَ ﴿٨٥﴾ قَالَ إِنَّمَا أَشْكُو بَثِّي

یا تم جانوں ہی مک جیں؛ یعقوبؑ نے فرمایو: ہوں تے اپنی بے بسّی نالے غم غی

وَحُزْنِي إِلَى اللَّهِ وَأَعْلَمُ مِنَ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٨٦﴾

شکایت بس اللہ تعالیٰ اگے ہی کر رہیو ہوں، تے ہوں اللہ تعالیٰ غی طرفوں ویہہ گل جانوں جہڑیں تم نیہنہ جانڑتا، (۶۱)

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

جے ہم چوری غا جرم ماں چوری کرن آلاؔ ناں ہی حوالے کر چھوڑاں غا ہم ناں کے پتو تھو کے کٹو ر و بنیامین غی جھٹ بچوں لبھے غو غیب تے ہم جانٹا ہی نیہنہ ۔ سبحان اللہ! آدمی اپناں آپ ناں کسرا بچانٹ غی تے الزام تیں کنی کرن غی کوشش کرے ات وی ویہہ یاہ نیہنہ کہتا جے مھارا پہائی نے اس را کیو ہے بلکہ کیہنہ جے ’’تھارا پوت نے چوری کی ہے‘‘

(۵۹) پہایناں نے گہر پُج غے حضرت یعقوبؑ ناں ساری گل دسی تے ناںؔ ہی کہیو جے ہم تے بالکل سچا ہاں ور جے تمناں مھاری گل وریقین نہ آوے تاں تم اس بستی ماں جتوں ہم آواں لگا یعنی مصر ماں کوئے بندو چلا غے تحقیق کر لیو تے تم اُس قافلہ آلاں کوئوں وی پچھ سکیں جس غے ناںؔ ہم واپس آیا ہاں!۔

يٰبَنِيَّ اذْهَبُوْا فَتَحَسَّسُوْا مِنْ يُّوْسُفَ وَاَخِيْهِ

میریو بچیو ! تم جاؤ تے یوسفؑ اور اس غا پہائی ناں چنگی طرح لوڑو !

وَلَا تَايْـَٔسُوْا مِنْ رَّوْحِ اللّٰهِ ؕ اِنَّهٗ لَا يَايْـَٔسُ مِنْ

تے تم اللہ غی رحمت تیں بے آس نہ ہو جاؤ ! اللہ غی رحمت تیں بے آس تے چھڑا

رَّوْحِ اللّٰهِ اِلَّا الْقَوْمُ الْكٰفِرُوْنَ ﴿۸۷﴾ فَلَمَّا دَخَلُوْا عَلَيْهِ

کافر لوک ہی ویں ؛ فر جسویلے ویہہ یوسفؑ کونٔے پجیا

قَالُوْا يٰۤاَيُّهَا الْعَزِيْزُ مَسَّنَا وَاَهْلَنَا الضُّرُّ وَجِئْنَا

کہنٹ لگا اے عزیز (مصر) ہم ناں تے مھارا گہر آلاں ناں بڑی تکلیف پج رہئی ہے تے ہم

بِبِضَاعَةٍ مُّزْجٰىةٍ فَاَوْفِ لَنَا الْكَيْلَ وَتَصَدَّقْ عَلَيْنَا ؕ

یوہ ذری اک سرمایو لیا ہاں ہُنٹ تم ہم ناں پورو غلو دیو ناںٔے ہم ناں خیرات دیو

اِنَّ اللّٰهَ يَجْزِي الْمُتَصَدِّقِيْنَ ﴿۸۸﴾ قَالَ هَلْ عَلِمْتُمْ مَّا

بیشک اللہ خیرات کرن آلاں ناں (نیک) جزا دیئے (۶۲) یوسفؑ نے فرمایو! کیوں تمناں یاد ہے تم نٔے

فَعَلْتُمْ بِيُوْسُفَ وَاَخِيْهِ اِذْ اَنْتُمْ جٰهِلُوْنَ ﴿۸۹﴾ قَالُوْۤا ءَاِنَّكَ

یوسفؑ تے اس غا پہائی ناںؔ کے کیو تھو؟ جسویلے تم ناسمجھی ماں پیا وا تھا، ویہہ بول پیا! اُرے کیوں !

لَاَنْتَ يُوْسُفُ ؕ قَالَ اَنَا يُوْسُفُ وَهٰذَاۤ اَخِيْ ؗ قَدْ مَنَّ

سچیں تم ہی یوسفؑ ہیں فرمایو: (آہو) ہوں یوسفؑ ہوں تے یوہ میرو پہائی ہے یقیناً اللہ نے مھارے اپر

اللّٰهُ عَلَيْنَا ؕ اِنَّهٗ مَنْ يَّتَّقِ وَيَصْبِرْ فَاِنَّ اللّٰهَ لَا يُضِيْعُ

بڑو احسان کیو ہے واقعہ ہی جہڑو (گناہاں تیں) بچتو رہ تے صبر کرے فر اساں نیکو کاراں غو اللہ تعالیٰ اجر

اَجْرَ الْمُحْسِنِيْنَ ﴿۹۰﴾ قَالُوْا تَاللّٰهِ لَقَدْ اٰثَرَكَ اللّٰهُ عَلَيْنَا

ضائع نیہنہ کرتو (۶۳) انھاں نے کہیو! خدا غی قسمیں اللہ نے تمناں (اے یوسفؑ) مھارے اپر بڑی فضلیت دتی ہے

وَاِنْ كُنَّا لَخٰطِـِٔيْنَ ﴿۹۱﴾ قَالَ لَا تَثْرِيْبَ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ ؕ

ہم تے واقعہ ہی قصور وار ہاں ؛ یوسفؑ نے فرمایو : اج تمناں کوئے پُچھ نیہنہ

(۶۰) بچاں غی گل سُنٹ غے حضرت یعقوبؑ نے اس موقع ور وی واہی گل فرمائی جہڑی انھاں نے حضرت یوسفؑ غی لُہو ماں پہری وی کُرتی دیکھ غے فرمائی تھی جے ’’یاہ تے تم نٔے اپناں دل تیں اک گل بنٔا لی ہے‘‘ میرو پوت بنیامین چوری کدے نیہنہ کر سکتو ، ور اس غے ناںؔ ہی انھاں نے اس نویں مصیبت ور وی فرمایو جے ہوں تے صبر ہی کروں غو اور صبر وی ’صبرِ جمیل‘ یعنی اسو صبر جسماں کسے بندہ اگے کدے شکایت نیہنہ ہوسے۔ تے انھاں ساریاں مصیبتاں غاں چھکھڑاں ماں وی انھاں غا ہتھ تیں اللہ غی ذات ناںؔ امید غو پلّو نیہنہ چھٹو کیونجے انھاں ناں یوسفؑ غو وہ خواب یاد ہے جس ور انھاں ناں یقین ہے جے کدے نہ کدے اُس غی تعبیر ضرو نکلے غی ۔ تے یوہ وی ہو سکے جے انھاں ناں وحی غے ذریعہ دسیو جاتو وہے غو کہ تھاری یوسفؑ ناںؔ اک تہاڑے ضرور ملاقات وہے غی اسے گلوں فرمانویں جے مناں تے یاہ اُمید ہے جے اللہ تعالیٰ انھاں ساراں ناں یعنی حضرت یوسفؑ تے بنیامین اور بڑا پوت ناں تاولاں ہی میرے ناںؔ ملا دیئے غو۔ ور اس نویں مصیبت ور انھاں ناں حضرت یوسفؑ آلو پرانٔوں پھٹ سجرو ہو جئے تے آپے زبان تیں اچانک نکل جئے ہائے! او یوسفا!! اللہ تعالیٰ فرماوے جے انھاں غو غم سیر و ہو تو وی کیوں نہ! انھاں غیں تے یوسفؑ غا غم ماں اکھ ہی چٹیں پھر گئیں تھیں ۔ تے ویہہ لوکاں تیں اپنٔوں درد چھپا چھپا غے اندر و اندر ہی گلتا جا رہیا تھا۔

(۶۱) یوسفؑ غو ناں سُنٹاں ہی پوتاں غا دل ماں ساڑا غی اگ فرتُخنٹ لگ گئی۔ تے ویہہ یعقوبؑ ناں ہی سمجھانٹ لگ گیا جے تم سدا یوسفؑ ناں ہی یاد کرتا ریہنہ غا! کُجھ اپنٔی جان ور وی ترس کرو! پہانویں انھاں ناں یاد کرتاں کرتاں تم ادمواہی ہو جیں یا اِسّے ہسیر ماں اپنٔی جان تیں ہی ہتھ تھو بیسیں! ہُنٹ اس قصہ ناں چھوڑ دیو واہ پرانی گل ہو گئی یوسفؑ ناں پغیاڑ کھا گیو ہُنٹ یاد کر غے کے لبھے غو! حضرت یعقوبؑ نے فرمایو ہوں اپنٔوں دُکھڑ و تمناں تے نیہنہ سنٔا تو نہ ہوں لوکاں اگے اس غی شکایت کروں ۔ ہوں تے اپناں دکھاں ،قضیاں تے مصیبتاں غی فریاد بس اللہ تعالیٰ اگے ہی کر رہیو ہوں فر ہوں اللہ تعالیٰ غی طرفوں ویہہ گل جانٔوں جہڑیں تم نیہنہ جانٹا ،مناں یقین ہے یوسفؑ غا خواب غی اک تہاڑے ضرور تعبیر نکلے غی تے ویہہ یقیناً زندہ ہیں ۔ علماء نے لکھیو ہے جے مصیبت ور اکھاں تیں اتھروں نکل آنا ، یا اللہ تعالیٰ اگے اپناں دکھاں غی فریاد کرنی تے دعا منگنٔی یہ بے صبری آلیں گل نیہنہ بے صبری تے رو اس پٹاس کرنوں تے لوکاں اگے اپنٔوں دُکھڑ و روتاں پھرنٔوں ہے ۔ رحمتِ عالم ﷺ غا اپناں صاحبزادہ حضرت ابراہیمؓ غی وفات ور اتھروں نکلیا تھا تے آپؐ نے فرمایو تھو! دل ماں غم ہے تے اکھاں ماں اتھروں ہیں، ور ہم زبان تیں واہی گل کا نہہ غا جہڑی مھارا رب ناں پسند وہے غی ۔ (بخاری)

(۶۲) حضرتِ یعقوبؑ پوتاں ناں ترغیب دے رہیا ہیں جے اللہ غی رحمت تیں آس تے کافر لوک ہی توڑیں، جنھاں غو اس غی رحمت تے قدرت ور ایمان ہی نیہنہ ہو تو مومن تے کسے حال ماں وی اپناں مالک غی رحمت تیں بے آس نیہنہ ہو سکتو ، لہٰذا تم اُٹھو! تے فر یوسفؑ اور اُس غا پہائی بنیامین ناں لوڑو! اللہ تعالیٰ اپنٔی رحمت تے قدرت ناںؔ ہم ناں فر ملاوے غو پوت اپناں والد غا حکم ور فر مصر پُج جیں جے خورے بنیامین ناں چھڑ کانٹ غی کائے سبیل بنٹ جئے ، ناںٔے کاں غا اس او کھا زمانہ ماں کُجھ غلو ہی لبھ جے ۔ تے اس واری انھاں ماں عاجزی پیدا ہو جئے ویہہ مُج گریہ زاری ناںؔ عزیزِ مصر یعنی حضرت یوسفؑ اگے اپنٔی مصیبت بیان

يَغْفِرُ اللّٰهُ لَكُمْ وَهُوَ اَرْحَمُ الرّٰحِمِيْنَ ﴿٩٢﴾ اِذْهَبُوْا بِقَمِيْصِيْ

اللہ تمناں معاف کرے تے وہ ساراں مہرباناں تیں بدھ مہربان ہے (۶۴) تم میری یاہ کُڑتی لیجاؤ

هٰذَا فَاَلْقُوْهُ عَلٰى وَجْهِ اَبِيْ يَاْتِ بَصِيْرًا ۚ وَاْتُوْنِيْ

تم اس ناں میرا والد غا چہرہ ورسٹیو اس ناں انھاں غی اکھاں ماں لوء پھر آوے غی اور تم اپناں ساراں گھر آلاں ناں

بِاَهْلِكُمْ اَجْمَعِيْنَ ﴿٩٣﴾ وَلَمَّا فَصَلَتِ الْعِيْرُ قَالَ اَبُوْهُمْ

لے غے میرے کوتے آ جاؤ؛ (۶۵) تے جسویلے قافلو (مصر تیں) ٹریو انھاں غا ابا جی گھر ماں کہن لگا

اِنِّيْ لَاَجِدُ رِيْحَ يُوْسُفَ لَوْلَآ اَنْ تُفَنِّدُوْنِ ﴿٩٤﴾ قَالُوْا

کہ جے تم مناں بڈیناں ماں فاتر ہو یو و نہ کہنہ تاں مناں یوسفؑ غی خوشبو آ رہئی ہے (۶۶) گھر آلاں نے کہیو!

تَاللّٰهِ اِنَّكَ لَفِيْ ضَلٰلِكَ الْقَدِيْمِ ﴿٩٥﴾ فَلَمَّآ اَنْ جَآءَ

خدا غی قسمیں تم تے اپنی اسے پرانی غلطی ماں پیا وا ہیں (۶۷) فر جسویلے خوشخبری دین آلو

الْبَشِيْرُ اَلْقٰىهُ عَلٰى وَجْهِهٖ فَارْتَدَّ بَصِيْرًا ۚ قَالَ

پجیو تے اس نے واہ کُڑتی انھاں غا چہرہ مبارک ورسٹی تاں تدے انھاں غی اکھاں ماں لوء پھر آئی اس ویلے

اَلَمْ اَقُلْ لَّكُمْ ۚ اِنِّيْٓ اَعْلَمُ مِنَ اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿٩٦﴾

انھاں نے کہیو: میں تمناں کہیو نیہنہ تھو جے ہوں اللہ غی طرفوں ویہہ گل جانوں جہڑیں تم نیہنہ جانتا

قَالُوْا يٰٓاَبَانَا اسْتَغْفِرْ لَنَا ذُنُوْبَنَآ اِنَّا كُنَّا خٰطِـِٕيْنَ ﴿٩٧﴾

پوتاں نے عرض کی ابا جی! تم مھارے واسطے مھاراں گناہاں غی بخشش غی دعا منگو یقیناً ہم ہی خطا کار ہاں،

قَالَ سَوْفَ اَسْتَغْفِرُ لَكُمْ رَبِّيْ ۗ اِنَّهٗ هُوَ الْغَفُوْرُ

انھاں نے فرمایو: اچھا اے ہُن ہی ہوں تھارے واسطے اپناں رب کولوں بخشش غی دعا منگوں غو وہ تے ہے ہی بڑو بخشنہار و

الرَّحِيْمُ ﴿٩٨﴾ فَلَمَّا دَخَلُوْا عَلٰى يُوْسُفَ اٰوٰٓى اِلَيْهِ

رحم مہربان (۶۸) فر جسویلے سارا یوسفؑ کوتے پجیا تے انھاں نے اپناں ماں باپ ناں اپنے کوتے

اَبَوَيْهِ وَقَالَ ادْخُلُوْا مِصْرَ اِنْ شَآءَ اللّٰهُ اٰمِنِيْنَ ﴿٩٩﴾

جگہ دتی تے کہیو: تم مصر ماں داخل ہو جاؤ! جے اللہ نے چاہیو تاں امن ناں رہیو (۶۹)

کریں جے ہُن مھارے کوتے غلو مُل لین جگو وی کجھ نیہنہ رہیو۔ یاہ بیکار نکمی جئی جنس لیایاہاں۔ جہڑی غلہ غو مل کد بن سکے ور تم مھار اور رحم فرماؤ تے ہم ناں گھٹ مُل غے باوجود پہلاں ہاروں غلو پورا پورا اونٹھ بھر غے یوہ تھاری طرفوں مھارا ور صدقو تے خیرات وہے غو اللہ خیرات کرن آلاں ناں نیک جزاء دیئے۔

(۶۳) پہائیاں نے کال غی اوکھتاں مصیبتاں غے ناں ناں اپناں والد حضرت یعقوبؑ غا وچھوڑا غا دُکھ درد سنا سنا غے بنیامین غی رہائی غی درخواست کی وہے غی، یہ اسیں دکھیاریں گل تھیں جھاں اگے پتھر وی پُھٹ جیں تھا، فر حضرت یوسفؑ ناں تے اللہ نے دل ہی بڑو نرم نازک دتو تھو ویہہ یہ گل کس را جھل سکیں تھا، آخر اس راز تیں خدا غا حکم ناں پڑدو چکیں تے پہائیاں ناں پچھیں جے تمناں اپنا ویہہ کرتوت وی یاد ہیں جہڑا تم نے اپنی نا سمجھی نادانی تے جاہل پونا ماں کیا تھا! کیوں تم نے یوسفؑ تے اس غا پہائی ناں کے کجھ کیو تھو یاد ہے؟ یوسفؑ غو چان چک ناں سُنتاں ہی انھاں غا کن کھلا ہو جیں، ترس نکل جئے تے ویہہ ٹُھٹھن ٹھار ہو جیں جے جس بندا ناں مدتاں پہلاں ہم کھوء ماں سٹ آیا تھا اج عزیز مصر کس را اس غی گل کر رہیو ہے؟ یوہ گھر غو پہیتی کون ہے؟ کِدے اسی گل تے نیہنہ کہ جس شخص ناں ہم عزیز مصر سمجھ رہیا ہاں یہ یوسفؑ ہی ہیں بس سوچاں دلیلاں غا اس ہاڑ ماں حضرت غی نوار و روی غور کریں تے انھاں غو یوہ شک یقین ماں بدلتو جئے تے اڑک پہڑک ہی منہ تے نکل جئے کہ کیوں! تم ہی یوسفؑ تے نیہنہ!! حضرت اس غو صاف ہی جواب دیں جے ہاں! ہوں یوسفؑ ہی ہوں تے یوہ میرو پہائی بنیامین ہے۔ یوہ سارو مھارا رب غو فضل کرم تے احسان ہے کہ اس نے ہم سارا چھکھڑ چھولاں تیں کڈ غے ات توڑی پہچایا، تقویٰ تے صبر غو اللہ تعالیٰ اسو ہی نتیجو کڈے۔ یوہ وہ ہی ویلو تھو جس در پچھے آیت ۱۵ ماں اشارو تھو جے اک وقت اسو وی آوے غو جد یوسفؑ پہائیاں ناں پشلیں گل یاد کرانویں غا ور انھاں غو اُواں خیال وی نیہنہ ہوسیں۔ تے اخلاق یہ ہیں کہ حضرت پہائیاں ناں کوئے لازمی تے شرم نیہنہ دوا تا بلکہ آپے انھاں واسطے عذر بیان فرمانویں جے جس ویلے تم نا سمجھی نادانی ماں پیا وا تھا''۔

(۶۴) حضرت یوسفؑ غی یاہ گل سنتاں ہی پہائیاں ناں پشلیں ساریں گل بجلی ہاروں ذہن مان پھرن لگیں گئیں، حضرت یوسفؑ ناں کیا وا سارا ظلم اکھاں اگے پھرن لگ گیا تے چھیکڑ انھاں ناں منوں پیو جے یقیناً اللہ نے تم ناں مھارے اپر فضلیت دتی ہے، قصور مھارو ہی تھو کہ ہم خدا غی دتی وی فضیلت ور اینویں ساڑو کرتا رہیا سبحان اللہ! کسو عجیب وقت وہے غو جد بڑا پہائی نکا پہائی اگے اپناں سارا قصور من غے معافی منگتا ویں غا حضرت یوسفؑ ناں انھاں غو پیغمبری اخلاق بدلو لین غی اجازت کد دیئے تھو، ویہہ تے بسریں ویں یہ گل یاد کروانی چاپویں ہی نیہنہ تھا فرمایو جاؤ! اج تھارے ور نہ کوئے الزام ہے تے نہ نُہورو! نہ تم ناں کسے گل غی پچھ ہے، جو کجھ ہونوں تھو ہو گیو، میں تمناں معاف کر چھوڑیو، اللہ تعالیٰ وی تمناں بخش دیئے غو وہ تے ''ہے ہی ساراں رحم کرن آلاں تیں بدھ رحم کرن آلو''۔ یا ہی واہ آیت ہے جہڑی رحمتِ عالم ﷺ نے مکہ شریف غا فتح ہون ور اپناں جانی دشمناں ناں اس ویلے یاد کروائی تھی جسویلے ویہہ سارا حرم شریف غا بہڑا ماں رحمتِ عالم ﷺ غے اگے سِر نیواں کر غے بیٹھا وا تھا تے حضرت نے فرمایو تھو جے جاؤ میں تمناں یوسفؑ غاں پہائیاں ہاروں معاف کر چھوڑیو، تم سارا آزاد ہیں تھارا کولوں کوئے بدلو نیہنہ۔ تے یہ ہی ویہہ اخلاق ہیں جھاں نے حضرت یوسفؑ غا پہائی ''پہائی'' بنا چھوڑیا تھا تے ابو جہل اور ابو لہب جساں دشمناں غا پوت اسلام غا خادم تے سپائی بنا چھوڑیا تھا۔

(۶۵) اس قصہ ماں جگہ جگہ اللہ تعالیٰ غی قدرت غا نمونہ دسیا گیا ہیں یوہ وی اس غی قدرت غا کرشمہ غو اک چھلکارو ہے کہ جس غا وچھوڑا ماں رو رو غے اکھاں غی لوء چلی گئی تھی، اج اللہ تعالیٰ اسے غی کُڑتی ناں اکھاں غی لوء واپس آن غو ذریعو بنا رہیو تھو۔ تے حضرت یوسفؑ نے سارا کنبہ ناں مصر لیان غو یوہ حکم اللہ تعالیٰ غی وحی ور ہی دتو وہے غو، کیونجے پیغمبر اک جگہ تیں دوجی جگہ غو فیصلو اللہ غی وحی ور ہی کریں۔

(۶۶) اللہ تعالیٰ غی قدرت تے اس غی عجب شان بیان ہو رہئی ہے جے اک وقت وہ تھو جد یوسفؑ گھر تیں ذری دراڈے کھوء ماں تھا، ور حضرت یعقوبؑ ناں انھاں غو کجھ پتو نیہنہ چل رہیو تھو، فر مصر ماں

وی ویہہ مدتاں تیں رہ رہیا تھالیکن حضرت یعقوبؑ ناں کدے انھاں غی خوشبو نیہنہ آئی کیونجے اللہ نے کدے یاہ گل چاہی ہی نیہنہ تھی۔ وراج مصر تیں قافلو جسو ہی حضرت یوسفؑ غی کڑتی لے غے کنعان در روانہ وہے، حضرت یعقوبؑ ناں کھر ماں انھاں غی کُرتی غی خوشبو آ جئے تے ویہہ اپناں کھر آلاں ناں یقین ناں فرماویں کہ جے تم یاہ گل نہ کیہنہ جے ہوں بڈھیماں ماں فاتریں ویں دیوں لگوتاں ہوں یقین ناں کہوں جے مناں یوسفؑ غی کُرتی غی خوشبو آوے لگی یہ سارا اس غی قدرت غا کرشمہ تھا کہ جچر توڑی وہ نیہنہ سنگھانوں چاہوے تھو اچر توڑی کدے خوشبو نیہنہ آسکی تے جد وہ چاہوے فر کائے چیز رکاوٹ وی نیہنہ بن سکتی۔ علماء نے لکھیو ہے جے کُرتی غی خوشبو آن غو مطلب یوہ تھو جے انھاں ناں الہام ہوو جسماں یاہ خوشخبری تھی جے ہُن یوسفؑ غی خیریت غو تاولاں ہی پتو لگ جئے غو۔

وَرَفَعَ أَبَوَيْهِ عَلَى الْعَرْشِ وَخَرُّوا لَهُ سُجَّدًا ۖ وَقَالَ

تے یوسفؑ نے اپناں ماں باپ اُچی جگہ شاہی تخت ور بسالیا، تے ویہہ سارا انھاں اگے سجدہ ماں ٹھہ پیا تے یوسفؑ نے

يَا أَبَتِ هَٰذَا تَأْوِيلُ رُؤْيَايَ مِن قَبْلُ قَدْ جَعَلَهَا

فرمایو : ابا جی ! یاہ میرا اس پہلا خواب غی تعبیر ہے یقیناً میرا رب نے اس ناں سچو

رَبِّي حَقًّا ۖ وَقَدْ أَحْسَنَ بِي إِذْ أَخْرَجَنِي مِنَ السِّجْنِ

کردسیو ہے (۷۰) تے اس نے میرے ناں اس ویلے بڑو احسان کیو جسو یلے اس نے مناں قید خانہ تیں کڈیو

وَجَاءَ بِكُم مِّنَ الْبَدْوِ مِن بَعْدِ أَن نَّزَغَ الشَّيْطَانُ

تے وہ تمناں گراں بچوں (ات) لے آیو اس توں بعد کہ شیطان نے میرے تے میراں پہائیاں غے

بَيْنِي وَبَيْنَ إِخْوَتِي ۚ إِنَّ رَبِّي لَطِيفٌ لِّمَا يَشَاءُ ۚ

بشکار فساد گہل چھوڑیو تھو ، بلا شبہ میرو رب جو کجھ چاہوے اس واسطے بہترین تدبیر کر لیئے

إِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿١٠٠﴾ رَبِّ قَدْ آتَيْتَنِي مِنَ الْمُلْكِ

بیشک وہ ہی بڑا علم آلو (تے) حکمت آلو ہے (۷۱) ربا ! یقیناً تیں مناں حکومت وی عطا فرمائی

وَعَلَّمْتَنِي مِن تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ ۚ فَاطِرَ السَّمَاوَاتِ

تے تیں مناں گلاں غی حقیقت توڑی پجن غو علم وی عطا فرمایو ، اے اسماناں تے زمین غا پیدا

وَالْأَرْضِ أَنتَ وَلِيِّي فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ۖ تَوَفَّنِي مُسْلِمًا

کرن آلیا ! توں ہی دنیا تے آخرت ماں میرو کارساز ہے توں مناں اس حال ماں وفات دے کہ ہوں فرمانبردار واؤں،

وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ ﴿١٠١﴾ ذَٰلِكَ مِنْ أَنبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهِ

تے مناں نیک بنداں ماں شامل فرمالے (۷۲) (اے نبیؐ) یہ ساریں گل غیب غیں خبراں بچوں ہیں جہڑیں ہم تھارے ور وحی کر

إِلَيْكَ ۖ وَمَا كُنتَ لَدَيْهِمْ إِذْ أَجْمَعُوا أَمْرَهُمْ وَهُمْ يَمْكُرُونَ ﴿١٠٢﴾

رہیا ہاں ورنہ تم تے انھاں کونے اسو یلے موجود نیہنہ تھا جسو یلے انھاں نے اپنی گل پکی کرلی تھی، تے جد ویہہ سازش بنا رہیا تھا؛

وَمَا أَكْثَرُ النَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٣﴾ وَمَا تَسْأَلُهُمْ

تے پہانویں تم کتنی ہی تاہنگ کریں ور مچ لوک تے ایمان قبول کرسیں ہی نیہنہ ؛ حالانکہ تم انھاں کولوں

(۶۷) یعنی تم تے ویہہ ہی پشلاں روڑیاں ماں پیا واہیں ورنہ یاہ گل کدھ ہوسکے !۔

(۶۸) قافلو مصر تیں شام پج آوے، خوشخبری لیان آلو حضرت یعقوبؑ غی مبارک اکھاں ور واہ کُرتی پھیرے، جس ناں پھیرتاں ہی اکھاں ماں لوء نروئی ہو جئے اس ویلے حضرت یعقوبؑ فرمانویں: جے کیوں ہُن تمناں یقین ہوگیو ہے ناں جے ہوں جو کجھ کہوں تھو وہ اللہ تعالیٰ غا دتا واعلم تے اس غی وحی غے مطابق ہی کہہ رہیو تھو! اسے تیں علماء یاہ گل کیہنہ جے حضرت یعقوبؑ ناں الہام یا وحی غے ذریعہ یاہ گل دسی جا رہئی تھی جے حضرت یوسفؑ اجوں زندہ ہیں، ور صاف گل نیہنہ دسی جئے تھی تانجے انھاں غا صبر غو امتحیان وہے۔ پوتاں کونے ہُن قصور منن تیں بجن کوئے چارو ہی نیہنہ تھو، تے ویہہ منیں ہاں وی کیوں نہ! آخر گنہگار ہی تھا ایمان تیں تے نیہنہ نکلیا تھا۔ ویہہ اپناں والد اگے فٹ اپناں جُرماں غو اقرار کر غے معافی غی درخواست کریں سگوں اللہ اگے بخشش غی دعا منگن واسطے عرض کریں، حضرت یعقوبؑ جسا مہربان باپ سزا غی گل کدکر سکیں تھا فرمایو: بس دعا غی قبولیت غی خاص گہڑی آن دیو ہوں اپناں رب اگے تھاری بخشش غی دعا منگوں غو، اور وہ ضرور دعا قبول فرماوے غو کیونجے وہ تے ہے ہی بڑو بخشنہار مچ مہربان!۔ اکثر مفسراں غو خیال ہے جے حضرت یعقوبؑ نے پوتاں ناں جس وقت دعا واسطے فرمایو تھو۔ اس وقت تیں انھاں غی مراد تہجد غو وقت تھو (ابن کثیر، ابن جریر) کیونجے عبادت گذاراں غی عبادت غو تے دعا کرن آلاں غی دعا غو اور استغفار کرن آلاں غی استغفار غو یوہ خاص وقت ہے۔

(۶۹) حضرت یوسفؑ نے اس قافلہ غو شہر تیں ذری باہر نکل غے استقبال کیو تے اپناں ماں باپ ناں مچ عزت احترام ناں اپنے ناں لیو فر فرمایو جے اطمینان ناں شہر ماں تشریف لے چلو اللہ نے چاہیو تاں امن ناں ریہنہ غا متی تفسیراں ماں حضرت یوسفؑ غی والدہ غا بارہ ماں لکھیو ہے جے انھاں غی پہلاں ہی وفات ہوگئی تھی تے یہ انھاں غی متریری اماں تھیں جہڑیں موسی وی لگیں تھیں اس سفر ماں ویہہ ہی حضرت یعقوبؑ غے ناں تھیں ور امام ابنِ جریر طبریؒ غی تحقیق یاہ ہے جے یہ حضرت یوسفؑ غیں والدہ ہی تھیں تے انھاں غی وفات نیہنہ ہوئی تھی۔ ویہہ فرمانویں جے قرآن نے انھاں ناں ماں کہیو ہے فر کسرا کہیو جا سکے جے ویہہ ماں نیہنہ علامہ ابن اسحٰقؒ غی وی یاہی رائے ہے۔

(۷۰) جسو یلے یوہ قافلو مصر ماں پجے اس ویلے اس غا شاہی تخت ور حضرت یوسفؑ ہی ویں! ہو سکے اسو یلے توڑی بادشاہ نے تخت حضرتِ یوسفؑ ہی غے حوالے کر چھوڑیو وہے تے آپ سروں ہی حکومت تیں کنی ہوگیو وہے یا یوہ تخت شاہی تخت تیں علاوہ حضرت یوسفؑ غا اپناں عہدہ یعنی عزیز مصر یا وزیر اعظم غو تخت وہے۔ واللہ اعلم تاریخ اس بارہ ماں چپ چاپ ہے خیر! حضرت یوسفؑ نے اپناں ماں باپ غی تعظیم انھاں ناں اپنے ناں تخت ور بسال غے کی تے جسو یلے انھاں غاں پہائیاں نے اور ماں باپ نے حضرت یوسفؑ اس را بادشاہی تخت ور بیٹھا واتکیا ساراں غاں دلاں ماں جزباں غی اک کانگ جئی آ گئی پہائیاں غی نظر اپنی سوچ ور گئی جے ہم کے سوچاں تھا تے مھارا پہائی ناں اللہ نے کتنوں اچو مرتبو دتو ہے، حضرت یعقوبؑ نے وی دیکھیو جے خدا نے میرو لختِ جگر کہڑی منزل ور پجایو ہے انھاں غو یوہ جزبو اس را چھلک غے باہر آیو جے ساراں نے لِف غے انھاں غو احترام کیو کہ واقعہ ہی خدا نے تمناں اچو رتبو دتو ہے، حضرت یوسفؑ نے فرمایو آ ہو! یا ہی میرا اس خواب غی تعبیر ہے جہڑو میں نکاں ہوتاں تکیو تھو جے یاراں تارہ تے دیہنہ اور چن میرے اگے نیئواں ہو رہیا ہیں صاحبِ جلالینؒ تے امام فخر الدین رازیؒ وغیرہ مفسراں نے سجدہ غی یاہی تفسیر کی

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

ہے، کیونجے عربی ماں سجدو چھڑو نماز آلا سجدہ ناں ہی نیہنہ کہتا بلکہ ذری نیواں ہونڑ ناں وی سجدو ہی کیہنہ۔ تے حضرت عبداللہ ابن عباسؓ غی اک تفسیر اس راوی تفسیراں ماں آئی ہے جے مطلب یوہ ہے کہ جسویلے انھاں نے حضرت یوسفؑ بادشاہی تخت ور بیٹھاوا تکیا ویہہ حضرت یوسفؑ غی وجہ تیں اللہ تعالیٰ اگے سجدہ ماں ٹھہ پیا، اس رایوہ سجدو ''سجدۂ شکر'' ہے امام رازی نے اک تفسیر یاہ وی نقل کی ہے۔

(۷۱) حضرت یوسفؑ ناں اس موقع ور اپنڑاں مالک غا احسان یاد آ جیں جے اللہ نے کسرا میرے اپرا پنڑوں فضل فرما غے مناں قید تیں کڈ غے اس شاہی تخت ور بسا لیو، تے مھارا سارا خاندان ناں کنعان غی گرائیں زندگی تیں کڈ غے مصر غی راجدھانی ماں یاہ عزت عطا فرمائی۔ ور پیغمبری اخلاق تکو ویہہ اللہ تعالیٰ غا احسان گنتاں کھوء تیں نکلنڑ غو ذکر نیہنہ کرتا جے پہائیاں ناں کِدے لازمی نہ آ جئے، سگوں انھاں غی غلطی ور اس را پڑدو گہلیں جے یہ ساریں تے شیطان غیں چال تھیں۔ اسے نے مھارے بشکار بکھیڑو گہلیو تھو، تے اس قصہ ماں جو کجھ ہو تو رہیو اس غے پچھے اصل ماں تے اللہ تعالیٰ غی بریک تے خفیہ تدبیر تھی کہ اس نے ان ساراں جھکّھڑ چھولاں تیں گذار غے ہم ناں اس شان ناں مصر ماں پہچانوں تھو۔

(۷۲) اللہ تعالیٰ غیں یہ نعمت دیکھ غے حضرت یوسفؑ غی دل غی تاہنگ دعا بنڑ غے انھاں غاں ہونٹھاں ور آ جئے۔ جے ربا! تیں مناں یاہ بادشاہی تے یوہ علم عطا فرمایو یوہ تیرو بہت بڑو کرم ہے جہڑو تیں بے منگیاں میرا ور کیو۔ ربا! توں ہی میرو دنیا تے آخرت ماں کارساز ہے۔ جس را تیں اپنڑاں فضل ناں دنیا ماں میرا کم بنا چھوڑیا ہیں توں اپنی اس کارسازی غو تے اس فضل غو جلوو آخرت ماں وی دس دے، ہوں جچر توڑی جیوں تیری فرمانبرداری غا کم کر غے جیوں تے مناں موت وی اسے فرمانبرداری ماں ہی آوے۔ اور فر توں مناں اپنڑاں نیک بنداں۔ حضرت ابراہیمؑ حضرت اسحٰقؑ تے حضرت یعقوبؑ ناں ملا دیئے۔ اس دعا ماں اس گل در اشارو ہے جے دنیا غیں یہ نعمت ویں اللہ غو بہت بڑو کرم ہے ور اصل مسئلو تے آخرت غو ہے۔

(۷۳) قصہ غا مکنڑ وران یہودیاں ناں یاد کروایو جا رہیو ہے جنھاں غا کہنڑ ور مکہ غا مشرکاں نے یوہ قصو پچھیو تھو تے مکہ غا مشرکاں ناں وی جنھاں نے انھاں غی چک ور یوہ پچھنڑ غی ہمت کی تھی۔ انھاں ناں فرمایو جا رہیو ہے جے لیو تھاری مانگ پوری ہو گئی تم نے سارو قصو سُنڑ لیو حالانکہ اج توڑی یہ ساریں گل باقی دنیا ہاروں رحمتِ عالم ﷺ واسطے غیب غیں گل تھیں یہودی عالم اصل قصہ تیں تے واقف تھا ور قصہ غے بشکار ویہہ بنیادی گل جہڑیں اس سارا قصہ غیں اصل روح تے جان ہیں انھاں غو تے یہودی کتاباں ماں کُوئی ناں نشانڑ ہی نیہنہ تھو اور کئیں جگہیں تے انھاں نے اصل حقیقت ہی بدلا چھوڑی تھی۔ فر یوہ سارو قصو رحمتِ عالم ﷺ اتنی تفصیل ناں تے اتنوں صاف صاف کہ جس رایوہ سارو کجھ اِسّے ویلے سامنے ہو تو وہے کسرا بیان فرما رہیا ہیں؟؟ حالانکہ آپؐ تے اس ویلے اُت موجود نیہنہ تھا جسویلے پہائی حضرت یوسفؑ ناں قتل کرن کھوء ماں سٹنڑ تے حضرت یعقوبؑ کولوں لیجانڑ غا پھند بنا رہیا تھا تے جسویلے ویہہ کھوء ماں سٹ غے حضرت یعقوبؑ اگے چھوٹھا پکھنڈ تے کھیکھنڑ کر رہیا تھا؛ اس سوال غو اس تیں بجنڑ کوئے جواب نیہنہ ہو سکے تھو جے یوہ سب کجھ وہ عالم الغیب اللہ ہی اپنڑاں حبیب ﷺ ناں دس رہیو ہے جہڑو ہر ویلے ہر جگہ موجود ہے۔ تے یوہ قرآن اسے غو کلام ہے۔ اور جس ذات ور نازل ہو رہیو ہے ویہہ اس غا سچا نبی ہیں اس غو یوہ تقاضو تھو کہ جن لوکاں نے یوہ قصو پچھیو تھو ویہہ بلکہ ساری دنیا ہی اس قرآن ور تے رحمتِ عالم ﷺ ور ایمان لیا نویں۔ ور جن لوکاں نے کائے حقیقت کائے سچی گل منی ہی نہ وہے ویہہ کد ایمان لیا نویں! انھاں غی طرفوں آپؐ ناں تسلی دتی جا رہئی ہے جے پہانویں تھارا دل ماں کتنی ہی تاہنگ وہے ور یہ ایمان نیہنہ لیا سیں۔ حالانکہ اے نبی ﷺ تم انھاں کولوں اس تبلیغ ور کجھ مزدوری تے منگتا ہی نیہنہ جے یہ تھارا اخلاص ماں کجھ شک شبو کریں ور یہ ضدی ایمان نیہنہ قبول کر سیں۔ لیکن جہڑو قرآن غی اس لوء ناں چھوڑ غے اندھیریاں ماں ہی ڈابو مار تو رہ غو اس ناں قرآن غی شان ماں کے فرق پوے غو یوہ تے دنیا جہان واسطے اک نصیحت ہی ہے جہڑو اس غی نصیحت ور عمل نیہنہ کر سے وہ اپنوں ہی نقصان کرے غو۔

(۷۴) یعنی حضرت یوسفؑ ہی غا قصہ غی کہڑی خاص گل ہے اسی نشانیاں ناں تے زمین اسمان پہریا وا ہیں بلکہ دنیا ماں سویرے شام اسا واقعہ پیش آویں جنھاں تیں اللہ غی قدرت تے اس غی توحید غو پتو لگے ور یہ

عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ ۚ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعَالَمِينَ ﴿١٠٤﴾ وَكَأَيِّن

اس (تبلیغ) ور کوئے مزوری نیہنہ منگتا یوہ (قرآن) تے دنیا جہان واسطے بس اک نصیحت ہے (۷۳) تے اسماناں

مِّنْ آيَةٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ يَمُرُّونَ عَلَيْهَا

اور زمین ماں کتنی ہی نشانیں ہیں جنھاں غے اپروں یہ لنگتا ریہنہ

وَهُمْ عَنْهَا مُعْرِضُونَ ﴿١٠٥﴾ وَمَا يُؤْمِنُ أَكْثَرُهُم بِاللَّهِ

ور یہ انھاں تیں منہ ہی موڑ یو رکھیں (۷۴) تے ان بچوں بچ لوکاں غو یو حال ہے کہ ویہہ اللہ ناں منیں وی تے اس را کہ اس

إِلَّا وَهُم مُّشْرِكُونَ ﴿١٠٦﴾ أَفَأَمِنُوا أَن تَأْتِيَهُمْ غَاشِيَةٌ مِّنْ

غے ناں ناں شرک وی کرتا ریہنہ (۷۵) تے کیوں! ویہہ اس گل تیں بے فکر ہو گیا ہیں جے انھاں ور خدا غا عذاب غی ٹہک

عَذَابِ اللَّهِ أَوْ تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً وَهُمْ لَا

لینڑ آلی کائے آفت آ جئے یا انھاں ور چانڑ چک ہی قیامت غی گھڑی آ جئے تے انھاں ناں

يَشْعُرُونَ ﴿١٠٧﴾ قُلْ هَٰذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ ۚ عَلَىٰ

پتو وی نہ لگے (۷۶) (اے نبی) تم فرما دیو: یوہ ہے میرو رستو، ہوں اللہ تعالیٰ در بلا رہیو ہوں، یقین

بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي ۖ وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَمَا أَنَا مِنَ

تے دلیل ناں ہوں وی تے میری پیروی کرنڑ آلا وی تے اللہ پاک ہے اور ہوں شرک

الْمُشْرِكِينَ ﴿١٠٨﴾ وَمَا أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ إِلَّا رِجَالًا نُّوحِي

کرن آلاں بچوں نیہنہ (۷۷) تے (اے نبی) ہم نے تھارے تیں پہلاں وی بستی آلاں بچوں جتناں

إِلَيْهِم مِّنْ أَهْلِ الْقُرَىٰ ۗ أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ

وی رسول بنا غے چلایا ویہہ مرد ہی تھا جنھاں در ہم وحی کراں تھا، فر کیوں! یہ لوک زمین ماں ٹریا پھریا نیہنہ

فَيَنظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۗ

کہ یہ تک لیتا جے انھاں لوکاں غو انجام کے ہووؤ جہڑا انھاں تیں پہلاں ہو یا ہیں

وَلَدَارُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ لِّلَّذِينَ اتَّقَوْا ۚ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٠٩﴾

تے آخرت غو گہر یقیناً بہتر ہے انھاں لوکاں واسطے جنھاں نے پرہیزگاری اختیار کی، فر کیوں تم سمجھتا نیہنہ (۷۸)

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

حَتّٰۤى اِذَا اسْتَایْـَٔسَ الرُّسُلُ وَ ظَنُّوْۤا اَنَّهُمْ قَدْ كُذِبُوْا
ات توڑی جے جسویلے رسول نا امید ہوݨ لگ گیا، اور ویہہ خیال کرن لگ پیا جے ویہہ جُھوٹھا سمجھیا جاݨ لگا ہیں
جَآءَهُمْ نَصْرُنَا فَنُجِّیَ مَنْ نَّشَآءُ وَ لَا یُرَدُّ بَاْسُنَا
فر تدے ہی انھاں کوݨے مھاری مدد آپجی تے جس ناں ہم نے چاہیو بچا لیو اور مجرم لوکاں تیں
عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِیْنَ ﴿۱۱۰﴾ لَقَدْ كَانَ فِیْ قَصَصِهِمْ
مھارو عذاب ہٹا یو نیہنہ جا سکتو (۷۹) اِنھاں لوکاں غاں قصاں ماں یقیناً
عِبْرَةٌ لِّاُولِی الْاَلْبَابِ مَا كَانَ حَدِیْثًا یُّفْتَرٰى
سمجھدار لوکاں واسطے بڑی عبرت ہے یوہ (قرآن) پلّے تیں بنایو وؤ کوئے کلام نیہنہ
وَ لٰكِنْ تَصْدِیْقَ الَّذِیْ بَیْنَ یَدَیْهِ وَ تَفْصِیْلَ كُلِّ
بلکہ یوہ تے اس کلام غی تصدیق کرݨ آلو ہے جہڑو اس تیں پہلاں نازل ہو یو ہے تے ہر گل غی تفصیل
شَیْءٍ وَّ هُدًى وَّ رَحْمَةً لِّقَوْمٍ یُّؤْمِنُوْنَ ﴿۱۱۱﴾
کرݨ آلو ہے اور ایمان آلاں واسطے ہدایت تے رحمت ہے (۸۰)

سُوْرَةُ الرَّعْدِ مَدَنِیَّةٌ وَّهِیَ ثَلٰثٌ وَّ اَرْبَعُوْنَ اٰیَةً وَّ سِتُّ رُكُوْعَاتٍ
سورتِ رعد مکہ پاک ماں نازل ہوئی تے اس ماں ترتالی آیت اور چھ رکوع ہیں

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
شروع اللہ تعالیٰ غا ناں ناݪ جہڑو بے بہا مہربان مچ رحم آلو ہے

الٓمّٓرٰ تِلْكَ اٰیٰتُ الْكِتٰبِ وَ الَّذِیْۤ اُنْزِلَ اِلَیْكَ
(۱) یہ کتاب غیں آیت ہیں ، تے (اے نبیؐ) تھارے اپر تھارا رب غی طرفوں جو کجھ
مِنْ رَّبِّكَ الْحَقُّ وَ لٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا یُؤْمِنُوْنَ ﴿۱﴾
نازل کیو جئے یوہ بالکل برحق ہے ور متا لوک ویہہ ہیں جہڑا ایمان نیہنہ لیاتا (۲)
اَللّٰهُ الَّذِیْ رَفَعَ السَّمٰوٰتِ بِغَیْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا
اللہ وہ ذات ہے جس نے اسمان بجݨ تھماں تیں اچا کھلا کیا وا ہیں ، جھاں ناں تم تک رہیا ہیں

لوک تے کجھ فکر کرتا ہی نیہنہ اس غی نشانیاں دروں اکھ میچ غے اپروں لنگتا جیں ور کجھ تھان نیہنہ کرتا۔

(۷۵) یعنی یہ کسا عجیب لوک ہیں کہ اللہ تعالیٰ غی ذات ناں وی منیں اس زمین، اسمان، چن، دیہنہ تاراں تے ساری کائنات اور ساری جیا جون غو پیدو کرن آلو وی اللہ تعالیٰ ناں منیں، سگوں کائنات غو انتظام کرن آلو وی اسے ناں منیں ور اس غے باوجود شرک تیں وی باز نیہنہ آتا کسے نہ کسے طریقہ ور ضرور شرک وی کریں۔ عرب غاں مشرکاں، یہودیاں تے عیسائیاں ساراں غو ہی یوہی حال رہیو ہے تے اج وی یوہی حال ہے۔ یاہ گل پچھے کیئں جگھیں گذری ہے دیکھو سورت یونسؑ حاشیہ (۱۷) تے رحمتِ عالم ﷺ نے وی اپنی امت ناں سب تیں زیادہ اسے روگ تیں ڈرایو ہے رحمتِ عالم ﷺ فرمانویں! شرک تیں بچو کیونجے یاہ تے کیڑی غی ٹورتیں وی زیادہ خفیہ چیز ہے (مسند احمد) شرک کے چیز ہے؟ اس غو انداز واس تیں لایو جا سکے کہ رحمتِ عالم ﷺ نے اُس بندہ ناں وی صاف لفظاں ماں مشرک کہیو ہے جہڑو کاغ کھبے بولن، یا بلی لنگ جاݨ، کالسری رستہ ماں آ جان یا ہور اس راغیں چیزاں تیں کوئے شگون لے غے اپناں کم تیں پچھے ہٹ جے دیکھو (مسند احمد) علامہ آلوسیؒ نے مُچ دکھ ناݪ لکھیو ہے جے قرآن پاک غی اس تعلیم تے اپناں محبوب آقاؐ غی اگاہی غے باوجود اج جاہل مسلماناں نے کسا نواں نواں شرک غا عقیدہ کڈ لیا ہیں ویہہ یہ نواں شرکی عقیداں غی تفصیل بیان کرتاں لکھیں ومن اولک عبدة القبور الناذرون لها المعتقدون للنفع والضر ممن للہ تعالیٰ اعلم بحاله فیها وهم الیوم اکثر من الدود (روح المعانی) حافظ عماد الدین ابنِ کثیر نے وی اس موقع ور اپنی تفسیر ماں مچ لمی گل کی ہے، تے جد یوہ حال اس ویلے غو تھو فر اج غو تے خدا ہی حافظ ہے اعاذنا اللہ تعالیٰ من سائر انواع الشرک.

(۷۶) یعنی خدا غا اچݨ چیت آݨ آلا عذاب تیں اور قیامت غا عذاب تیں یہ آخر کے سوچ غے بے فکر ہو وا ہیں؟ کیوں! انھاں نے اس غا بچا غو کجھ انتظام کر لیو ہے!۔

(۷۷) یعنی یاہی نیش توحید آلی صاف سُچی دعوت ہے جس در ہوں وی تے مناں مݨݨ آلا وی کسے انی تقلید ور نیہنہ بلکہ خدا غی دتی وی لوء ور تے سمجھ ماں آن آلیاں دلیلاں ناݪ ساری دنیا ناں بلا رہیا ہاں جس غو نچوڑ یوہ ہے جے اللہ تعالیٰ غی سُچی ذات ہر قسم غا ہر طرح غا شرک تیں پاک ہے تے اس ناں مݨݨ آلاں توحیدی بنداں غو مشرکاں ناݪ کوئے تعلق نیہنہ۔

(۷۸) یاہ گل قرآن نے کیئں جگھیں سمجھائی ہے جے اللہ نے جتناں وی نبی چلایا ہیں ویہہ انسان ہی تھا تے انساناں بچوں وی مڑ دہی تھا کدے کوئے فرشتو یا ہور کوئے مخلوق اس نے انساناں غی تبلیغ واسطے نبی بنا غے نیہنہ ٹوری ور لوکاں غو مکہ غا مشرکاں ہاروں سدا یوہی نمو ہر پوݨو رہیو ہے جے کوئے انسان جہڑو مھارا ہاروں کھائے پیئے وی وہ پیغمبر کس را ہو سکے! اسے نمور پوناں ور جھیکڑ نافرمان ملیا میٹ ہو جاتا رہیا ہیں، پشلاں لوکاں غی تاریخ غا ورقا پھلور غے تک لیو اس غو ورقو ورقو اِسے گل غی گواہی دیئے غو جے نافرمان اوڑک ہلاک ہی ہوتا رہیا ہیں تے کامیابی سدا جھیکڑ ایمان آلاں ہی غا حصہ ماں آتی رہئی ہے۔ باقی رہئی آخرت غی گل تے آخرت غو گھر جنت تے ہے ہی پرہیز گاراں واسطے۔ ات نافرماناں مشرکاں واسطے جہنم تیں بجݨ کجھ وی نیہنہ۔ افسوس! کدے لوک عقل تیں کم لیتا فر ویہہ یہ حقیقت آپے ہی سمجھ جاتا۔ ور ویہہ عقل تیں کم لیتا ہی نیہنہ۔

(۷۹) اپر پشلا دور غا نافرماناں ور خدا غا عذاب غو ذکر تھو اس آیت ماں یوہ بیان ہور ہیو ہے جے اس دور غاں نافرماناں، کافراں ور جیکدے عذاب نیہنہ آ رہیو تاں اس غو یوہ مطلب بالکل نیہنہ جے انھاں ور کدے عذاب آسے ہی نیہنہ بلکہ گل یاہ ہے کہ عذاب غو تے مجرماں ناں سزا دیݨ غو اک وقت مقرر وہے جچر توڑی عذاب غو وہ مقرر وقت نیہنہ آ جاتو اچر توڑی نافرماناں ناں رج غے ٹھل دتی جئے تا نجے نافرماناں غی کائے تاہنگ باقی نہ رہ پشلا دور ماں وی یوہی ہوتو رہیو ہے جے جسویلے اللہ غا نبی لوکاں دروں بالکل مایوس ہو جیں تھا جے یہ ہُݨ بالکل ایمان قبول نیہنہ کرسیں تے اواں لوکاں غو وی یوہ حال ہو جئے تھو جے ویہہ نبیاں کولوں عذاب غی گل سݨ غے پہلاں تے ذری ڈریں وی تھا ور جسویلے مدتاں توڑی انھاں غی نافرمانی غے باوجود انھاں ور عذاب نیہنہ آوے تھو فر ویہہ یاہ سمجھݨ لگ جیں تھا۔ جے نبی عذاب غیں جہڑیں گل کریں

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ ؕ

فر اس نے عرش ور تجلّی فرمائی ، تے اس نے دیہنہ تے چن کماں ماں لایا وا ہیں ،

كُلٌّ يَّجْرِيْ لِاَجَلٍ مُّسَمًّى ؕ يُدَبِّرُ الْاَمْرَ يُفَصِّلُ

ہراک اک مقرر وقت توڑی چلتو جارہیو ہے وہ ہی ساراں کماں غو انتظام کرے (تے) وہ آیتاں ناں

الْاٰيٰتِ لَعَلَّكُمْ بِلِقَآءِ رَبِّكُمْ تُوْقِنُوْنَ ۝ وَهُوَ الَّذِيْ

کھول کھول غے بیان کرے تانجے تم اپنّاں رب کونے جانڑ وریقین کرلیں (۳) تے وہ ہی ہے جس نے

مَدَّ الْاَرْضَ وَجَعَلَ فِيْهَا رَوَاسِيَ وَاَنْهٰرًا ؕ وَمِنْ كُلِّ

زمین کھلیار چھوڑی، تے اس نے اس ماں پہاڑ تے دریا پیدا کر چھوڑیا تے ہر طرح

الثَّمَرٰتِ جَعَلَ فِيْهَا زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ يُغْشِي الَّيْلَ

غاں میواں بچوں دو دو قسم پیدا کیں وہ رات ناں تہاڑی ناڑ چھپا

النَّهَارَ ؕ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يَّتَفَكَّرُوْنَ ۝ وَ

چھوڑے بیشک اس ماں انھاں لوکاں واسطے نشانٖیں ہیں جہڑا سوچیں سمجھیں (۴) تے

فِي الْاَرْضِ قِطَعٌ مُّتَجٰوِرٰتٌ وَّجَنّٰتٌ مِّنْ اَعْنَابٍ

زمین ماں نیڑے نیڑے مختلف پاڑا ہیں تے داخاں غا باغ ہیں

وَّزَرْعٌ وَّنَخِيْلٌ صِنْوَانٌ وَّغَيْرُ صِنْوَانٍ يُّسْقٰى بِمَآءٍ

اور فصل ہیں تے کھجور ہیں کئیں کئیں لڑاں آلیں وی تے اک لڑیں وی حالانکہ سگ (ساریاں ناں) اک ہی پانٹی غی

وَّاحِدٍ ۫ وَنُفَضِّلُ بَعْضَهَا عَلٰى بَعْضٍ فِي الْاُكُلِ ؕ اِنَّ

لگے ور ہم میوا ماں کجھاں ناں کجھاں تیں سرس بنا دیاں بیشک

فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يَّعْقِلُوْنَ ۝ وَاِنْ تَعْجَبْ فَعَجَبٌ

عقل آلاں واسطے اس ماں بڑیں نشانٖیں ہیں (۵) تے جیکدے تمناں تعجب وہے تاں انھاں غی

قَوْلُهُمْ ءَاِذَا كُنَّا تُرٰبًا ءَاِنَّا لَفِيْ خَلْقٍ جَدِيْدٍ ؕ

یاہ گل واقعہ ہی تعجب آلی ہے کہ جد ہم مرغے مٹی ہو جاں غا فر کیوں! ہم دوہری واری پیدا کیا جاں غا!

تھا ویہہ ڈرانڑ واسطے چھڑیں سُکیں تہمکیں تھیں؛ اس لحاظ ناڑ ترجموں اس راوی کیو گیو ہے" تے لوک سمجھن لگا جے رسولاں نے چُھوٹھی خبر دتی تھی،، ورنہ ہُن توڑی عذاب آیو کیوں نیہنہ اواں اللہ غا پیغمبراں غا دل ماں وی یوہ خیال آنڑ لگ جئے تھو جے لوک تے ہم ناں چُھوٹھی خبر دینڑ آلو سمجھ لیں غا بس اس ویلے اللہ تعالیٰ غی مدد آ جئے تھی فر اللہ تعالیٰ جھاں ناں چاہوے تھو نجات دیئے تھو اور وہ نجات تے ایمان آلاں ہی ناں دیئے باقی مجرماں ور جس ویلے اس غا عذاب غو فیصلو ہو جئے فر وہ ٹلے کدہ ہے!۔ آیت غیں ہوروی کیئں تفسیر صحابہ کرام تے تابعین حضرات غا دور تیں چلی آویں ور مناں حضرت سعید بن جبیرؓ غی یا تفسیر ہی سوکھی لگی ہے۔

(۸۰) قرآن پاک ماں نبیاں غا تے انھاں غی قوماں غا تے اس دور غاں نافرماناں غا جہڑا قصا بیان ہویا ہیں انھاں غو فائدو تے حکمت بیان ہو رہئی ہے جے اس ماں عقل آلاں واسطے بڑیں نصیحت، عبرت تے سبق غیں گل ہیں۔ یہ قصا لوکاں غی ذہنی ورزش یا اینویں دل لگی واسطے نیہنہ بیان ہویا، کیونجے یوہ قرآن جسماں یہ قصہ بیان ہویا ہیں کسے غی پلّے تیں بنائی وی کتاب نیہنہ جس را دنیا غی دوجی کتاب ہیں بلکہ یوہ اللہ تعالیٰ غو کلام ہے۔ اسے گلوں تے یاہ پشلیں خدائی کتاباں ماں بیان ہونڑ آلیں حقیقتاں غی وی تصدیق کرے، ہدایت غی اک اک گل کھول کھول غے بیان کرے تے جہڑا لوک اس ناں دل ناڑ لائیں، تے اس ور ایمان لے آویں فر یوہ قرآن اساں خوش نصیباں واسطے ہدایت تے رحمتِ غو ذریعو بنڑ جئے، انھاں ناں زندگی غا موڑ ور اس تیں ہدایت وی نصیب وہے تے ویہہ اپنّاں رب غی رحمت وی اپنّی اکھاں ناڑ تکیں۔ ۱۰/ اکتوبر ۲۰۰۰ء مطابق ۱۱/ رجب ۱۴۲۱ھ زندان مرکزی جموں۔

(۱) یاہ سورت پاک وی مکہ شریف ماں نازل ہوئی ہے تے سورتِ پاک غا مضمون تیں انداز و لایو جے کہ یاہ سورت وی مکی زندگی غا آخری دور ماں سورتِ یوسفؑ غے ناڑ ناڑ ہی نازل ہوئی ہے تہرویں آیت ماں بدّل غا گجنڑ تے اللہ تعالیٰ غی تسبیح کرن غو ذکر آیو ہے بدّل غا گجنڑ ناں عربی ماں رعد کیہنہ اسے ور سورت پاک غو ناں رعد ہے یعنی واہ سورت پاک جس ماں اک جگہ رعد غو ذکر ہے اس سورت پاک ماں سورتِ یوسفؑ غا آخری رکوع آلو مضمون ہی کھول کھول غے بیان فرمایو ہے جے یوہ قرآن اللہ تعالیٰ غو برحق کلام ہے تے اس غو لفظ لفظ اس گل غی گواہی دے رہیو ہے جے رحمتِ عالم ﷺ اللہ تعالیٰ غا برحق نبی ہیں اور آخرت غو لیکھو ضرور وہے غو جت نیکاں ناں نیکی غی جزاء ملے غی تے بداں ناں انھاں غاں کرتوتاں غی سزا دتی جئے غی، سورت غے بشکار جگہ جگہ اللہ تعالیٰ غی کائنات ور غور کرن غی دعوت دتی گئی ہے تے یاہ گل بیان کی گئی ہے جے جہڑو وی بندو اللہ تعالیٰ غی کائنات ور غور کرے غو وہ اسے نتیجہ ور پُجّے غو جے جس گل غی دعوت قرآن دے رہیو ہے سچی گل واہی ہے، اس سورت پاک ماں موموناں تے کافراں غیں کئی کئی صفت تفصیل ناڑ بیان فرمانے انھاں غو بکھرو بکھرو انجام وی بیان فرمایو ہے، تے ناڑ ہی مشرکاں غیں انھاں گلاں غو دل لگتو جواب وی دتو گیو ہے جھاں غے ذریعہ ویہہ لوکاں غاں دلاں ماں اسلام غا بارہ ماں شک شبو پیدا کریں ویں تھا۔

(۲) الٓمّٓرٰ ان حرفاں ناں حروف مقطعات کہیو جئے انھاں غی تفسیر تفصیل ناڑ سورت بقرہ غا منڈ ماں گذر گئی ہے، امام ابنِ کثیرؒ فرمانویں: جے قرآن غی جہڑی وی سورت غا مُنڈ ماں یہ حرفِ مقطعات آیا ہیں اُت یا ہی گل بیان ہوئی ہے جے قرآن یقیناً اللہ تعالیٰ غو کلام ہے ات وی یا ہی گل فرمائی جارہئی ہے، تے نبی پاک ﷺ ناں کہیو جارہیو ہے جے تھارا اپر جو کجھ نازل ہو رہیو ہے یوہ بالکل تھارا رب غی طرفوں برحق ہے، سچو کلام ہے اس غا اللہ تعالیٰ غو کلام ہونڑ ماں کائے شک شبہ آلی گل نیہنہ ور حیرانگی تے تعجب غی گل یاہ ہے کہ لوکاں ماں متا لوک ویہہ ہی ہیں جہڑا اس سچا کلام ور ایمان نیہنہ لیا تا۔

(۳) اللہ تعالیٰ غی قدرت تے اس غی حکمت بیان فرمانے یاہ گل سمجھائی جارہئی ہے جے جہڑو خدا اتنی بڑی قدرت غو مالک ہے اس واسطے انسان ناں دوہری واری پیدا کرنے زندگی غو لیکھو لینٹو کے اوکھو ہے! اللہ تعالیٰ غی طاقت تے قدرت ور غور تے کرو! جس اللہ نے اتنا بڑا بڑا یہ اسمان بجنڑ تھماں تیں اپنٹی قدرت ناڑ کھلا کیا وا ہیں جھاں ناں انسان آپ وی تک رہیو ہے، فر اسمان ماں فلکی نظام دیہنہ، چن، تاراں ناں تکو! یہ کسرا اس غا حکم غا بنیا وا ہیں، ہراک اس غا حکم ناڑ اپنّاں اپنّاں رستہ ور اپنّاں اپنّاں حساب تے اپنّی اپنّی چال ور چلتو جارہیو ہے تے یہ سارا مقرر وقت توڑی یعنی قیامت توڑی اپنّی چال غے مطابق چلتا رہینہ غا انسان جد وی

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

اس نظام ورغور کرے غو وہ یاہ کہن ورآ پے مجبور ہو جئے غو جے اس سارا نظام وراللہ تعالیٰ غی ہستی ہے وہ ہی آپ یوہ نظام چلا رہیو ہے تے جدوہ اتنی بڑی طاقت غو مالک ہے فراس واسطے انسان ناں دوہری واری پیدا کرن تے اس کونٔوں حساب کتاب لینڑ ماں کجھ اوکھت تے مشکل کس راہو سکے!۔

(۴) اسمانی نظام ماں اللہ تعالیٰ غیں بے حساب قدرتاں غا بیان تیں بعد ہُن انسان غو ذہن زمینی نظام درموڑیو جارہیو ہے جے زمین ناں تکو یوہ لموں چوڑ و قدرتی فرش جسماں ہر ایکنڑ جیتا جی غا رہنڑ غو بندوبست ہے، جسماں یہ اچا اچا شنگر، یہ پہاڑ، یہ نکاتے انھاں غے نالٔ نالٔ یہ بغتا، شدکار مارتا دریا، نہر نالا تے باولٔیں ہیں۔ کیوں! یہ اس غی قدرت غیں نشانٔیں نیہنہ!! فر دریا، نہراں تے اماء پانٔیاں نالٔ پیدا ہونڑ آلاں میواں ناں تکو! ہر اک قسم غاں میواں غا جوڑا جوڑا کس نے بنایا! کہ کھٹا تے مٹھا، نکاتے موٹا گرم تے سرد ہر اک قسم غا مقابلہ ماں اک دوجی قسم ہے بلکہ اج جد انسان نے متی ڈگائی نالٔ غور کرنی شروع کی فر تے اس ناں آپے کہنٔوں پیو جے دنیا غا ہر اک میوا ماں نر تے مادہ غی دو دو قسم ہیں، فر کیوں! یہ سارا اس غی قدرت غا نظارا نیہنہ تے فر ہور کے ہے! اس تیں علاوہ اس نے دنیا غا اس سلسلہ ناں چلانٔ واسطے رات تہاڑی غو نظام رکھیو۔ جہڑ و صدیاں تیں ٹھیک ٹھیک اپنٔاں حساب غے مطابق چل رہیو ے رات جئے تے تہاڑی آ جئے، تہاڑی جئے تے رات آ جئے جس را اک غے مغر دوجی لگی وی وہے، کدے اس نظام ماں اک منٹ بلکہ سکنڈ غو وی فرق نیہنہ پیتو۔ ان ساری چیزاں ماں دنیا غو جہڑ و وی انسان غور کرے غو وہ یقیناً اس نتیجہ ور پجے غو کہ نہ تے یوہ سارو نظام اپنٔے آپ تیں ہُٹ مٹ ماں ہی چل رہیو ہے، تے نہ اس ناں چلان آلٔیں کئیں ہستیں ہیں کہ زمین غو نظام ایکنڑ نے تھمیو وو وہے تے اسمان غو نظام دوجا نے بلکہ بلاشبہ یقیناً اس غی کنڈ ور اکّا با اختیار ہستی ہے جس غی خدائی ماں کسے غی وی سنجھیالٔی یا پیالٔی نیہنہ، بس انسان جد وی اس کائنات ورغور کرے غو اس ناں اس ماں خدا تعالیٰ غا ہونڑ غیں تے اس غی توحید یعنی اک ہونڑ غیں دلیل ہی دلیل دسیں غیں۔ ور انسان غو یوہ حال ہے کہ پشلا دور غو انسان تے انھاں چیزاں تیں دہشت کھا غے انھاں ناں ہی دیوی دیوتا اور خدا سمجھنڑ لگ جئے تھو دیہنہ، چن، تاراں ناں، زمین پہاڑاں دریاں تے باولٔیاں اور بوٹاں ناں خدا من لئے تھو، فر اجوں اس پاگل پونٔاں تیں انسان نے سُرت سمھالی ہی نیہنہ تھی کہ اج اُس ناں اک نو ووں ہی رپھڑ پے گیو ہے، اج غو انسان، پہاڑاں، پتھراں تیں لے غے کاہ بوٹا توڑی اک اک چیز ورغور تے خوب تحقیق کرے نواں نواں چھپیا وا راز کڈ غے باندے لیاوے ور اس بکھی کدے تہان نیہنہ کرتو جے یہ چیز بنائیں کس نے؟ انھاں ماں یہ خصوصیت رکھیں کس نٔے؟!

(۵) اللہ تعالیٰ غی زمینی قدرتاں ماں یاہ وی اس غی قدرت غی اک زبردست نشانٔی ہے، کہ زمین ماں کونٔے کونٔے پاڑہ ویں جھاں ماں اک ہی پانٔی غی سگ لگے اک ہی دیہنہ غی تُہپ تے رسم انھاں ور پُویں اک جسی ہی ہر جگہ ہوا چُھلّے ور اس غے باوجود ایکنڑ پاڑہ ماں اک قسم غا بوٹا ویں تے دوجا ماں دوجی قسم غا ویں اک جگہ اک لڑا بوٹا ویں جد کہ اسے بوٹا غو بیج دوجی جگہ لاؤ تے اُت وہ دو لڑو تے ترے لڑو پیدا ہو جئے، فر اک ہی قسم غو بوٹو اک جگہ گھٹ تے دوجی جگہ زیادہ پھلے، اک جگہ اس غا میوا کھٹا تے دوجی جگہ مٹھا ویں، بلکہ کتناں ہی نالٔ نالٔ پاڑہ اساوی ویں کہ اک پاڑہ ماں تے ہر طرح غا پھل تے میوا پیدا ویں جد کہ دو جو نالٔ غو پاڑ و اسو بنجر ہو جئے کہ اس ماں کجھ پیدا ہو ہی نیہنہ سکتو، عقل آلاں واسطے ان باغاں تے فصلاں ماں ڈھ نشانٔیں ہیں ویہہ جد وی غور کریں اسے نتیجہ ور پُجّیں کہ نہ تے زمین کائے ”مائی“ یا دیوی ہے کہ واہ آپے ہی یہ میوا پیدا کرتی وہے تے نہ بوٹاں بچوں کوئے دیوتو ہے جہڑو میواں غو انتظام کرتو وہے بلکہ ان ساریں چیزاں تیں پتو لگے جے اس کائنات ناں چلانٔ آلٔی اکا ذات ہے جس غو کوئے شریک نیہنہ تے اس نے ان نعمتاں غو اک تہاڑے لیکھو لینٔوں ہے، بلکہ زمین غا اس نظام تیں انسان غو ذہن اک ہور پاسے وی مڑ جے کہ جس راز مین غا کونٔے کونٔے پاڑاں ماں فرق ہے اِسے را انسان غی سوچ ماں تے دل دماغ ماں وی فرق ہے کسے غو دل اسو نرم اور پولو ہے کہ اس ور اسمانی وحی غی پھوئیں پیتاں ہی ہدایت غی پنیری چڑھ آوے ور کجھ نے اپنٔاں دل غی زمین اسی رکڑ بنا لی ہے کہ ہدایت غی بدلار بلکہ تمر یہنہ غا بدّل نالٔ وی انھاں غی رکڑ زمین ماں ہدایت غو کوئے بیج نیہنہ پھٹتو۔

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ ۖ وَأُولَٰئِكَ الْأَغْلَالُ فِي

یہ ہی ویہہ لوک ہیں جھاں نے اپنٔاں رب نالٔ کفر کیو ہے تے یہ ہی ویہہ لوک ہیں جھاں غاں گاٹاں ماں طوق

أَعْنَاقِهِمْ ۖ وَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٥﴾

گہلیا جیں غا تے یہ ہی لوک دوزخی ہیں جس ماں یہ سدا ہی رہنہ غا (۶)

وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ وَقَدْ خَلَتْ

تے (اے نبیؐ) یہ لوک خیر تیں پہلاں تھارا کونٔوں مصیبت منگنڑ ماں تاولٔ کریں حالانکہ عذاب غا واقعا انھاں تیں

مِن قَبْلِهِمُ الْمَثُلَاتُ ۗ وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ

پہلاں وی گذریا ہیں، تے بیشک تھارو رب لوکاں غی زیادتی غے باوجود انھاں ناں

لِّلنَّاسِ عَلَىٰ ظُلْمِهِمْ ۖ وَإِنَّ رَبَّكَ لَشَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٦﴾

معاف کر دینڑ آلٔو ہے، تے اس ماں وی کوئے شک نیہنہ جے تھارو رب سخت سزا دیں آلٔو ہے (۷)

وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا أُنزِلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِّن

تے کافر لوک کیہنہ جے اس (نبیؐ) ور ان غا رب غی طرفوں کوئے معجزو کیوں نیہنہ نازل

رَّبِّهِ ۗ إِنَّمَا أَنتَ مُنذِرٌ ۖ وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ ﴿٧﴾ اللَّهُ يَعْلَمُ

ہوو؛ گل یاہ ہے کہ تم تے بس خبردار کر دینڑ آلا ہیں تے ہر اک قوم واسطے اک راہ دسنڑ آلٔو ہے (۸) اللہ تعالیٰ خوب جانٔے

مَا تَحْمِلُ كُلُّ أُنثَىٰ وَمَا تَغِيضُ الْأَرْحَامُ وَمَا تَزْدَادُ ۖ

جو کجھ کالٔسری اپنٔاں شکم ماں چاء رکھے تے جو کجھ (کالٔسریاں غا) شکم ماں گہاٹو باھدو وہے

وَكُلُّ شَيْءٍ عِندَهُ بِمِقْدَارٍ ﴿٨﴾ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ

تے ہر اک چیز واسطے اس کونٔے اک (خاص) اندازو ہے؛ وہ اولے باندے ہر اک چیز غو جانٔنڑ آلٔو

الْكَبِيرُ الْمُتَعَالِ ﴿٩﴾ سَوَاءٌ مِّنكُم مَّنْ أَسَرَّ الْقَوْلَ وَمَن

تے سب تیں بڑو، اچی شانڑ آلٔو ہے تھارے بچوں جہڑو بلیں بلیں گل کرے، تے جہڑو اچیں اچیں کرے،

جَهَرَ بِهِ وَمَنْ هُوَ مُسْتَخْفٍ بِاللَّيْلِ وَسَارِبٌ بِالنَّهَارِ ﴿١٠﴾

تے جہڑو رات (غی انھیری) ماں چھپیو وو وہے تے جہڑو تہاڑی (غی لوء) ماں ٹُرتو پھرتو وہے اُس واسطے سارا برابر ہیں (۹)

لَهٗ مُعَقِّبٰتٌ مِّنْۢ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهٖ يَحْفَظُوْنَهٗ

ہر شخص واسطے باری باری آنۡ آلاؔ فرشتا مقرر ہیں اس غے اگے وی تے اس غے پچھے وی! ویہہ اللہ غا حکم ناںٔ اس غی حفاظت

مِنْ اَمْرِ اللّٰهِ ۭ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتّٰى يُغَيِّرُوْا مَا

کریں، (١٠) بیشک اللہ اس نعمت ناں نیہنہ بدلتو جھڑی کسے قوم ور ہوئی وی وہے جچر توڑی جے واہ قوم اس چیز ناں

بِاَنْفُسِهِمْ ۭ وَاِذَآ اَرَادَ اللّٰهُ بِقَوْمٍ سُوْۗءًا فَلَا مَرَدَّ لَهٗ ۚ

نہ بدل دیئے جھڑی ان غا دل ماں ہے، تے جسویلے اللہ کسے قوم ور کائے آفت لیاںٔی چاہوے فر واہ کسے راٹل نیہنہ سکتی،

وَمَا لَهُمْ مِّنْ دُوْنِهٖ مِنْ وَّالٍ ﴿١١﴾ هُوَ الَّذِيْ يُرِيْكُمُ

تے نہ اللہ تعالیٰ تیں سوا انھاں غو کوئے مدد گار وہے (١١) وہ ہی ہے جھڑو تمناں

الْبَرْقَ خَوْفًا وَّطَمَعًا وَّيُنْشِئُ السَّحَابَ الثِّقَالَ ﴿١٢﴾

ڈراںٔ واسطے تے امید لاںٔ واسطے بجلی دسے، تے وہ ہی پاںٔی ناںٔ پہر یا وا چھڑھ ناں پیدا کرے (١٢)

وَيُسَبِّحُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهٖ وَالْمَلٰۗىِٕكَةُ مِنْ خِيْفَتِهٖ ۚ

تے بجلی غی گج اسؔ غی صفتاں ناںٔ تسبیح بیان کرے تے سارا فرشتا وی! اس غا ڈر ناںٔ (کم کم غے)

وَيُرْسِلُ الصَّوَاعِقَ فَيُصِيْبُ بِهَا مَنْ يَّشَاۗءُ

تے وہ ہی چڑک ناں ٹورے فر جس ور وہ چاہوے گھل چھوڑے،

وَهُمْ يُجَادِلُوْنَ فِي اللّٰهِ ۚ وَهُوَ شَدِيْدُ الْمِحَالِ ﴿١٣﴾ لَهٗ

تے یہ لوک اللہ تعالیٰ غا بارہ ماں جھتھ کریں حالانکہ وہ زبردست طاقت آلو ہے (١٣) اسے اگے

دَعْوَةُ الْحَقِّ ۭ وَالَّذِيْنَ يَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِهٖ لَا

دعا کرنی برحق ہے تے جھڑا لوک اس ناں چھوڑ غے دوجاں اگے فریاد کریں ویہہ انھاں غی فریاد غو کوئے جواب نیہنہ دے سکتا

يَسْتَجِيْبُوْنَ لَهُمْ بِشَيْءٍ اِلَّا كَبَاسِطِ كَفَّيْهِ اِلَى الْمَاۗءِ لِيَبْلُغَ

(انھاں اگے دعا کرنی) تے بس اسے راہی ہے جس را کسے نے پاںٔی اگے اپناں دوئے ہتھ اڈیا واویں تا نجے پاںٔی اس غا منہ

فَاهُ وَمَا هُوَ بِبَالِغِهٖ ۭ وَمَا دُعَاۗءُ الْكٰفِرِيْنَ اِلَّا فِيْ ضَلٰلٍ ﴿١٤﴾

توڑی پج جے حالانکہ وہ پاںٔی اس توڑی کدے نیہنہ پج سکتو اور کافراں غی دعا تے بس چھڑا بھمل پہوسا ہی ہیں، (١٤)

(٦) یعنی جیکدے اللہ تعالیٰ غی اتنی قدرت دیکھ لیںٔ تیں بعد وی مشرک لوک دوجی زندگی تے مرن تیں بعد فر پیدا ہوںٔ ور تعجب کریں تاں تعجب آلی تے انھاں ہی غی گل ہے کہ اک پاسے ویہہ یاہ وی منیں کہ یاہ ساری کائنات انسان واسطے ہی پیدا ہوئی ہے اور انسان ہی غی خدمت ماں لگی وی ہے دوجے پاسے خود انسان غی زندگی ناں اس را بیکار تے بے فائدہ سمجھیں کہ انسان چار تہاڑا اس فانی زندگی غا گذار غے بس مر مُک غے مٹی ہو جئے نہ اُس غی زندگی غو کِدے لیکھو وہے نہ چنگا کم کرن غو کجھ اجر لبھے تے نہ مندا کم کرن غی کُجھ سزا دتی جئے، اس غو مطلب تے یوہ ہے جے وہ اس ساری کائنات ناں بیکار سمجھے فر اس تیں بڑی تعجب غی کِہڑی گل وہے غی! تے جے کدے انھاں ناں اس ور تعجب ہے کہ مرن توں بعد فر پیدا کرنوں خدا غی قدرت تیں ہی باہر ہے تاں یاہ ہور حیرانگی بلکہ ہاسی غی گل ہے کہ ویہہ اک پاسے تے اللہ تعالیٰ ناں اتنی بڑی قدرت غو مالک سمجھیں کہ اسے نے یاہ کائنات پیدا کی ہے تے وہ ہی اس غو نظام چلا رہیو ہے تے دوجے پاسے ویہہ اس غی قدرت تیں دوہری واری پیدا کرنوں وی باہر سمجھیں فر اس تیں بڑی تعجب آلی کِہڑی گل وہے غی! اصل ماں اسا لوک اپناں ہی خیالاں غی بنائی وی قید غا قیدی ہیں انھاں غا گاٹا ماں باپ دادا غی انی تقلید غا لڑنۡ پیا وا ہیں لہذا یہ آخرت ماں سدا جہنم غا قیدی ریہنہ غا جت انھاں غی گردناں ماں طوق پیا واویں غا۔

(٧) مکہ غا مشرک رحمتِ عالم ﷺ اگے گہڑی گہری یاہ مانگ رکھیں تھا جے تم سچا ہیں تاں اپناں مخالفاں ور عذاب لیا دسو! اسے غا جواب ماں فرمایو جا رہیو ہے جے یہ کسا ٹھیٹھ لوک ہیں جھڑا اللہ تعالیٰ کولوں عافیت تے خیر منگنۡ غے بجائے عذاب منگنۡ ماں کاہلاؔ ہوا وا ہیں۔ حالانکہ پشلاں نافرمان لوکاں ور آنۡ آلاؔ عذاب غا قصہ انھاں ناں اجوں بسریا وی نیہنہ، فر وی اسی مانگ کریں!؟ اس تیں بعد عذاب ماں دیری ہونۡ غی وجہ بیان فرمائی جے اصل ماں اللہ پاک اپناں بنداں ور مُچ زیادہ مہربان ہے۔ وہ بنداں غا گناہ تے نافرماںٔیں دیکھ غے وی اک لما عرصہ توڑی انھاں ناں توبہ غو موقعو دیتو رہ یوہ اس غو فضل ہے ورنہ بنداں غا گناہ تے اسا ہیں جے انھاں ور تدے ہی عذاب آ جایا کرے ہا۔ حضرت ابنِ عباسؓ تے حضرت سُدّی فرمانویں جے یاہ آیت قرآن پاک ماں سب تیں زیادہ امید آلی ہے کیونجے اس ماں گناہاں غے باوجود بخشش کرتاں رہنۡ غی گل آئی ہے (البحر المحیط، مدارک) اس غا در گذر تے ٹہلؔ غو یوہ سلسلو اتنوں لموں وہے کہ کدے گُجھاں ناں ساری زندگی ماں ٹہلؔ ہی ٹہلؔ دتی جاتی رہ، تے اُنھاں غو سارو نمیڑو آخرت ماں ہی وہے ور جدوی اس غی پغڑ غو ویلو آ جئے فر کوئے چُھٹ نیہنہ سکتو کیونجے وہ مہربان ہونۡ غے ناںٔ ناںٔ "سخت سزا دینۡ آلو وی ہے" بنداں ناں اس غیں یہ دوئے صفت نظر ماں رکھنی چاہئیں۔

(٨) مشرکاں غی طرفوں معجزاں غی مانگ غو جواب صرف دو لفظاں ماں دتو جا رہیو ہے جے نبی پاک ﷺ غا اصلی کم ناں انھاں فرمائشی معجزاں غی مانگ پوری کرن ناںٔ کوئے تعلق ہے ہی نیہنہ رحمتِ عالم ﷺ غو کم تے چھڑو اللہ غا نافرماناں ناں انھاں غا پہیڑا انجام تیں اگاہ کرنوں تے خدا غا سخت عذاب تیں ڈرانوں ہے، تے حضرت لوکاں ناں سِدّ ور ستو دسنۡ تشریف لیا یا ہیں جس را کہ ہر اک قوم واسطے ہمیشاں اک ہادی تے اک رہنما ہوتو رہیو ہے اور اس غا کم غو تے معجزا دسنۡ ناںٔ تے بیہودہ معجزاں غی مانگ پوری کرنۡ ناںٔ کوئے تعلق سروں ہے ہی نیہنہ اس آیت ور انھاں لوکاں ناں وی غور کرن غی لوڑ ہے جھڑا اجوں وی بزرگی غی تے نیک ہونۡ غی پشانۡ چھڑی کراماتاں ناںٔ کرنی چاہویں، تے بزرگ ہونۡ واسطے کراماتاں ناں ضروری سمجھیں۔

(٩) اپر اللہ تعالیٰ غی قدرت غو بیان ہور ہیو تھو ہُنۡ اس غا وسیع علم غو بیان ہے جے دنیا ماں جو کجھ وی ہور ہیو ہے وہ سارو اس غا علم ماں ہے۔ کائے چیز وی اس غا علم غا سمندر تیں باہر نیہنہ ہو سکتی، ماں غا شکم ماں کے ہے تے کسو ہے! نیک ہے یا بد ہے نرم طبیعت غو ہے یا اکڑی غو! ذہین ہے یا ڈل! تے کتنی عمر غو ہے اس سارا کیئں غو علم بس اللہ تعالیٰ ناں ہی ہے بلکہ شکم غو ٹھکنوں بدھنوں، بچہ غی پیدائش غا دناں ماں گہاٹو باھد وہنوں سب اسے غا علم ماں ہے اس نے ہر ایکنۡ چیز غو اک انداز و مقرر کیو وو ہے جے کونۡ کتنی روزی کھائے غو تے کتوں کتوں حاصل کرے غو تے کس ناں کتنی عمر لبھے غی؟ یوہ سارو کجھ وہ پیدا ہونۡ تیں پہلاں ہی جانے کیونجے اس

وَلِلّٰهِ يَسْجُدُ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَّكَرْهًا

تے جو کجھ اسماناں ماں تے جو کجھ زمین ماں ہے سارا خوشی ناں یا مجبور ہو غے اللہ تعالیٰ اگے ہی سجدو کریں

وَّظِلٰلُهُمْ بِالْغُدُوِّ وَالْاٰصَالِ ۩ قُلْ مَنْ رَّبُّ السَّمٰوٰتِ

تے انھاں چیزاں غی چھاں وی سویرے شام! (۱۵) (اے نبیؐ) تم پچھو! اسماناں غو تے زمین غو

وَالْأَرْضِ ؕ قُلِ اللّٰهُ ؕ قُلْ اَفَاتَّخَذْتُمْ مِّنْ دُوْنِهٖۤ اَوْلِيَآءَ

پالنہار کون ہے؟ تم (ہی) فرمادیو! جے اللہ! تم فرمادیو! فر کیوں! تم نے اس ناں چھوڑ غے دوجا اپناں مددگار بنا لیا ہیں،

لَا يَمْلِكُوْنَ لِاَنْفُسِهِمْ نَفْعًا وَّلَا ضَرًّا ؕ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي

جھاں ناں اپنٹی ذات غا نفع نقصان غو (وی کجھ) اختیار نیہنہ، تم فرمادیو! کدے انوں تے اکھاں

الْاَعْمٰى وَالْبَصِيْرُ ۙ اَمْ هَلْ تَسْتَوِي الظُّلُمٰتُ وَالنُّوْرُ ۚ

آنٚو برابر ہو سکیں! یا اندھیرو تے لوء برابر ہو سکیں؟ یا یاہ گل ہے جے انھاں

اَمْ جَعَلُوْا لِلّٰهِ شُرَكَآءَ خَلَقُوْا كَخَلْقِهٖ فَتَشَابَهَ الْخَلْقُ

نے جھڑا خدا غا شریک بنایا وا ہیں انھاں شریکاں نے وی خدا تعالیٰ ہاروں جیا جون پیدا کی ہے فر انھاں ناں پیدا کرن غا معاملہ

عَلَيْهِمْ ؕ قُلِ اللّٰهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَّهُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ

ماں ٹپلٚو لگ رہیو ہے تم فرمادیو! بس اللہ تعالیٰ ہی ساری چیزاں ناں پیدا کرن آنٚو ہے تے وہ ایکلٚو ہے، مُچ غلبہ آنٚو ہے (۱۶)

اَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَسَالَتْ اَوْدِيَةٌۢ بِقَدَرِهَا فَاحْتَمَلَ

اسے نے اسمان تیں پاٹی برھایو، فر اس ناں اپنٹی اپنٹی مقدار غے مطابق کسیں کٹھا چل پیا تے پاٹی غا ہاڑ نے اپر اٹھی وی

السَّيْلُ زَبَدًا رَّابِيًا ؕ وَمِمَّا يُوْقِدُوْنَ عَلَيْهِ فِي النَّارِ

چھگ چک لی تے اسے را غی چھگ تے میل انھاں چیزاں ور وی وہے جھاں ناں لوک

ابْتِغَآءَ حِلْيَةٍ اَوْ مَتَاعٍ زَبَدٌ مِّثْلُهٗ ؕ كَذٰلِكَ يَضْرِبُ

گہنٚوں یا دوجیں چیز بنانڑ واسطے اگ ماں تپانویں؛ اللہ تعالیٰ اسے را

اللّٰهُ الْحَقَّ وَالْبَاطِلَ ؕ فَاَمَّا الزَّبَدُ فَيَذْهَبُ

حق تے باطل غی مثال بیان فرماوے فر چھگ تے (سُک غے) بیکار

السجدۃ ۲

غا علم ماں اولے باندے سب بروبر ہے، سگوں اس غا علم ماں اس گل غو وی کوئے فرق نیہنہ پیتو جے کوئے بلٚیں گل کرے یا اُچیں کرے کوئے گل دل ماں چھپا غے رکھے یا ہونٹھاں ور لے آوے۔ کوئے رات غی اندھیری ماں اپنٹے گھر بیس غے کوئے کم کرے یا تہاڑی غی لوء ماں رڑے مدان کوئے کم کرے اس غے پہانے یہ ساریں گل بروبر ہیں یہ فرق تے چھڑا انساناں غا حساب ناں ہی ہیں۔

(۱۰) یعنی انسان غو ہر اک کم اللہ تعالیٰ غا علم ماں تے ہے ہی اس تیں علاوہ اس نے ہر ایکنڑ بندہ غی حفاظت واسطے رات تہاڑی باری باری آنڑ آلا فرشتا مقرر کیا وا ہیں جھڑا رنگ رنگ غی آفتاں پریشانیاں تیں انسان غی حفاظت کریں ور یوہ کم وی اللہ تعالیٰ غا حکم ناں ہی کریں تے اجڑ توڑی ہی کریں جچر توڑی اس غو حکم ہے تے جد اللہ تعالیٰ ہی بندہ ور کائے مصیبت گھلنٹی چاہوے فر یہ حفاظت کرنڑ آلا فرشتا وی عذاب گھلّنڑ ماں ہی مدد کریں۔ یعنی یہ اللہ غی منشاء تیں کنی ہو غے آپ کسے ناں کجھ نیہنہ دے سکتا۔

(۱۱) یعنی اللہ تعالیٰ غی طرفوں حفاظت غو تے دوجیاں نعمتاں غو یوہ سلسلو انسان ناں اس ویلٚے توڑی رہ جچر توڑی وہ آپے نافرمانٚیں کر کر غے اپناں آپ ناں اس غا عذاب غو مستحق نہ بنا لئے، اللہ تعالیٰ تے جس فرد ناں یا جھڑی جماعت ناں جس نعمت ناں وی نواز چھوڑے واہ نعمت اس کولٚوں اس ویلٚے توڑی واپس نیہنہ لیتو جچر توڑی واہ جماعت آپے اپناں آپ ناں نااہل نہ ثابت کر دیئے۔ تے جد کائے جماعت اپناں مالک غیں نافرمانٚیں کر کر غے عذاب غی مستحق بنڑ جے اور اللہ تعالیٰ غی طرفوں وی اُنھاں واسطے عذاب غو فیصلو ہو جئے فر نہ کوئے اس غا عذاب ناں ٹالنڑ سکے تے نہ ہی کوئے اس غی مدد کر سکے، جسو یلٚے یاہ آیتِ پاک نازل ہوئی تھی اس ویلٚے اس ماں مکہ غا مشرکاں واسطے یاہ درڑ تے تھمکی تھی کہ جے تم نااہل ثابت ہو گیا تاں یہ نعمتِ خداوندی تھارے کولٚے زیادہ دیر نیہنہ رہ سیں فر یو ہی ہوو کجھ سالاں تیں بعد ہی مشرکاں واسطے سارا عرب ماں سر چھپانڑ جُگی جگہ نیہنہ رہئی۔ آیتِ پاک غی ساراں مفسراں نے یا ہی تفسیر کی ہے جلالین شریف ماں ہے **لا يسلبهم نعمته** یا ہی گل قرآنِ پاک ماں دوجی جگہ سورت انفال آیت ۵۳/ ماں ہور زیادہ وضاحت ناں آئی ہے، ور یوہ صاف صاف مطلب چھوڑ غے کجھ دنیادار، مادی ترقیاں ناں سب کُجھ سمجھنڑ آلا لوک یوہ پُٹھو مطلب سمجھنڑ تے سمجھانڑ غی کوشش کریں ''جے اللہ تعالیٰ کسے قوم ناں کدے ترقی نیہنہ دیتو جچر توڑی واہ قوم آپے اپنٹی حالت بدل غے ترقیاں واسطے کوشش نہ کرے'' حالانکہ اس گل غو تے ات کوئے ذکر ہی نیہنہ، نہ اگے پچھے اسی کائے گل ہے تے نہ آیت غاں لفظاں ماں اس مطلب غی گنجائش ہے۔

(۱۲) یعنی بجلی غو چمکنٚوں، گجنٚوں تے پاٹی ناں پہر یا وا جھڑھ غو چڑھنٚوں یوہ سب کجھ اللہ تعالیٰ غی قدرت تے اس غا حکم ناں ہی وہے جس ناں اک ہی وقت ماں انسان غو تہان دو کنی گلاں در کرایو جے اک یوہ جے وہ اللہ تعالیٰ غی قدرت ناں دیکھ غے اس غا قہر تیں ڈرے، دوجے یوہ جے وہ اس غی رحمتاں، مہربانیاں ناں دیکھ غے کدے وی اس غا گھر تیں بے آس نہ وہے بلکہ اس غی رحمت غی آس لا رکھے۔ کیونجے بجلی غی گج چمک ناں بدّل غی امید وی وہے تے چڑک پینڑ غو ڈر وی لگے، اسے را گھناں چھڑ ناں بدل غی آس وی لگے تے سیلاب طوفان غو ڈر وی لگے۔

(۱۳) یعنی نافرمان انسان وی کتناں ٹھیٹھ تے بے فکر اور مست ہوا وا ہیں کہ یہ اللہ تعالیٰ غی ذات غا بارہ ماں تھتھ تے جھگڑو کریں۔ کوئے اس غی خدائی ماں مخلوق غی سانجھ کڈے تے اس غا شریک منّے تے کوئے دنیا غا اس سارا نظام ناں ہی آپے چلنڑ آنٚو اک اتفاقی حادثو سمجھے۔ حالانکہ بجلی غی یاہ گج، چمک، چڑک تے اسے غو اعلان کر رہئی ہے جے اس کائنات غو مالک اکو خدا ہے بجلی غی گج وی اسے غی تسبیح کرے، رعد فرشتو وی اسے غی پاکی بیان کرے تے باقی سارا فرشتا وی کھمھ کھمھ غے اسے غی حمد وثنا کریں، وہ ہی بجلی ناں چلاوے جھڑی کوئے پتو نیہنہ کد کس ور چڑک بنڑ غے آپوے! ور مشرک انھاں چیزاں در تہان کرن غے بجائے اس غی ذات ماں بحث کریں۔ حالانکہ وہ تے سخت طاقت آنٚو ہے جد کسے غی پکڑ غو فیصلو کر لیئے فر وہ اس غی پکڑ تیں بچ کد سکے!۔

(۱۴) یعنی اللہ تعالیٰ ہی اس گل غو مستحق ہے جے مصیبتاں، پریشانیاں ماں اُس اگے دعا منگی جے تے اُسے غی عبادت کی جئے! اس تیں بجنڑ کوئے کسے ناں نہ کُجھ دے سکے تے نہ لے سکے بلکہ اس ناں چھوڑ غے لوک

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

جس جس اگے وی اپنٔی حاجت واسطے دعا منگیں، فریاد کریں یوہ اسے رافضول کم ہے جس راکوئے بیوقوف کسے پانٔی درا پنّاں دوئے ہتھ اڈ غے پانٔی اگے عاجزی کرے جے توں آپے میرا منہ ماں آ جا، صاف گل ہے کہ یاہ اس غی اک بے مقصد کوشش ہے اس راپہانویں وہ ساری زندگی ہتھ لما غے روڑیا کرتو رہ غو پانٔی اس غا منہ توڑی کدے نیہنہ پج سیں اسے رامشرکاں کا فراں غی غیر اللہ اگے دعاوی فضول تے بیکار کم ہے اس تیں کدے کُجھ حاصل نیہنہ ہوسیں۔

(۱۵) یعنی اللہ تعالیٰ غو حکم منن ورتے ہر اک چیز مجبور ہے کائے وی چیز اس غا حکم تیں باہر نیہنہ جا سکتی اسے غا حکم ور زندگی تے اسے غا حکم ور موت ہے، اس راتے ہر کوئے اس غا حکم اگے نیوں ہو جئے تے یوہ ہر چیز غو مجبوری غو سجدو ہے، کیونجے ان گلاں ماں کسے غو کجھ اختیار نیہنہ وہ بچر توڑی چاہوے انسان زندو رہ تے جد حکم دیئے فر وہ مرجے، جس راکہ ہر چیز غی چھاں وی سویرے شام اللہ تعالیٰ اگے نیویں ہوئی رہ تے سجدو کرتی رہ۔ ان بے اختیار کماں ماں تے انسان اس غو حکم منن ور مجبور ہے لیکن کجھ خوش نصیب ویہہ وی ہیں جہڑا ان کماں ماں اپنّاں مالک غو حکم منیں تے اپنٔی خوشی نال اس غے اگے سجدو کریں جتھاں ماں اللہ نے انھاں ناں اختیار دتو وو ہے انھاں کماں ماں ہی اپنٔی خوشی نال اس غو حکم منن ور جنت غو فیصلوو ہے۔

(۱۶) عرب غا مشرک اس گل ناں منیں تھا جے اس کائنات ناں پیدا کرن آلو تے اس سارا نظام ناں چلان آلو اکّو اللہ تعالیٰ ہی ہے بلکہ دنیا غا سارا ہی مشرک اس گل ناں منیں اور انسان غو علم تے اس غی عقل وی یو ہی فیصلو کرے، اساں لوکاں اگے ہی یوہ سوال کیو جار ہیو ہے جے جد تم ساری جیا جون غو پالہنار اللہ تعالیٰ ناں منیں، فر اسے غی مخلوق بچوں کسے ناں اپنوں کارساز کس را من لیں، حالانکہ خدا غی مخلوق بچوں تے کوئے اپنّاں آپ غا نفع نقصان غو مالک وی نیہنہ ہوسکتو، فر کوئے کسے غا نفع نقصان غو مالک کس را ہو سکے! اصل ماں یہ لوک دل دماغ تیں کم نیہنہ لے رہیا تھا بلکہ انّا کانا ہو غے باپ دادا غا رستہ ور چل رہیا تھا، یہ اکھ ہوتاں انّاں تھا، لوء ہوتاں اِنھاں غے پہانٔے ہر پاسے اندھیرو ہی اندھیرو تھو فر یہ اناں اکھاں آلاں تے لوء آلاں غے برابر کس را ہو سکے، فر انھاں ناں دوجو سُوال کیو جے کہ یاہ ساری جیا جون تے اللہ تعالیٰ نے پیدا کی ہے، کیوں! تم جتھاں ناں خدا غی خدائی ماں شریک منیں انھاں نے وی کجھ مخلوق پیدا کی ہے؟؟ جس تیں تمنّاں اُنھاں ور خدائی غو پلیکھو لگ رہیو ہے ظاہر ہے، جہڑا آپ مخلوق ہیں ویہہ کسے غا پیدا کرن آلا تے خالق کد ہوسکیں! بلکہ خالق تے ہر چیز غو اللہ تعالیٰ ہی ہے، اور وہ ایکلّو ہی ہے تے سب ور غالب ہے۔

(۱۷) سبحان اللہ! اسمانٔ تیں نازل ہونٔ آلی علم غی لوء تے دنیا ماں کھنڈی کھلری وی کفر، شرک تے جہالت غی اندھیری غی کسی سُہنٔی مثال بیان فرمائی جہڑی ہر اک بندہ غی سمجھ ماں آ جئے۔ جے جس را اسمان تیں بدّل برہے- یا مثال ہے اسمانی وحی غی- فر زمین ور ہاڑ چڑھ جئے اور بلّنٔ کسیں، کتھا سارا ہی اپنٔی مٹائی غے مطابق چل پُویں، اس اسمانی پانٔی نالٔ زمین ور بیٹھی وی دُڈّڑ وغیرہ پانٔی غا ہاڑ نالٔ چھکّا چھکّی تے جھی لگ جئے جس ور اس دُڈّڑ غی چھگ بنٔ جئے- یاہ اسمانی علم غی دنیا غی جہالت نالٔ کش مکش تے چھکّا تانٔی غی مثال ہے- فر یاہ چھگ چھٹ گھڑی واسطے تے پانٔی غی چھاتی ور چڑھ بیسے ور نیس غی نیس ماں سُک غے آئی گئی ہو جئے جد کہ لوکاں ناں فائدو دینٔ آلو پانٔی زمین ماں کھلنٔ جے بس اسے راحق غا مقابلہ ماں باطل چھٹ گھڑی واسطے تے بڑی پھونکڑ پھانکڑ دسے بلکہ حق ور غالب آ تو سہئی وے ہے لیکن کجھ نیس تیں بعد حق اس را غالب آ جے کہ باطل غو ناں نشانٔ ہی نیہنہ رہتو اسے غی اک دوجی مثال بیان فرمائی جے جس را سونا چاندی ناں جد ٹوم ٹلّی بنانٔ واسطے اگ ماں تپاویں اُس ویلے اس ور وی چھگ چڑھ جے ور ذری نیس تیں بعد چھگ تے سُک سُک غے ختم ہو جے جد کہ اصلی چیز سونٔوں چاندی صاف ہو غے باندے آ جئے۔

(۱۸) یعنی جتھاں لوکاں نے اپنّاں مالک غی گل منّی کہ اس غو نازل کیو وو سچو دین من غے تے اس غے مطابق زندگی غو پل پلٔ گذار غے اپنٔی گل غو نقد ثبوت پیش کیو، اساں لوکاں غی تے دنیا آخرت دواں ماں بہار ہی

جُفَآءً ۚ وَاَمَّا مَا یَنۡفَعُ النَّاسَ فَیَمۡکُثُ فِی الۡاَرۡضِ ؕ

چلّی جئے تے جہڑی چیز لوکاں غا فائدہ واسطے وہے واہ زمین ماں رہ جئے

کَذٰلِکَ یَضۡرِبُ اللّٰہُ الۡاَمۡثَالَ ﴿۱۷﴾ لِلَّذِیۡنَ اسۡتَجَابُوۡا

اللہ تعالیٰ اسے را مثال بیان کرے (۱۷) جتھاں لوکاں نے اپنّاں رب غو حکم من لیو

لِرَبِّہِمُ الۡحُسۡنٰی ؕؔ وَالَّذِیۡنَ لَمۡ یَسۡتَجِیۡبُوۡا لَہٗ لَوۡ اَنَّ

انھاں واسطے بچ چنگو بدلو ہے تے جتھاں لوکاں نے اللہ تعالیٰ غو حکم نیہنہ منیوں جیکدے انھاں کوئے وہ سارو

لَہُمۡ مَّا فِی الۡاَرۡضِ جَمِیۡعًا وَّمِثۡلَہٗ مَعَہٗ لَافۡتَدَوۡا

کُجھ وہے جہڑو زمین ماں ہے اور اتنوں ہی اس غے نالٔ ہورو وی وہے ویہہ اس سارا ناں عذاب تیں بچنٔ واسطے

بِہٖ ؕ اُولٰٓئِکَ لَہُمۡ سُوۡٓءُ الۡحِسَابِ ۬ۙ وَمَاۡوٰىہُمۡ

فدیہ ماں دے دیٔوں چاہویں غا یہ ہی لوک ہیں جتھاں واسطے برو عذاب ہے تے انھاں غو ٹھکانٔوں

جَہَنَّمُ ؕ وَبِئۡسَ الۡمِہَادُ ﴿۱۸﴾ اَفَمَنۡ یَّعۡلَمُ اَنَّمَاۤ

دوزخ ہے تے واہ رہنٔ غی بچ پہیڑی جگہ ہے (۱۸) تے کیوں! جہڑو آدمی یوہ یقین رکھے جے (اے نبیؐ) جو کجھ

اُنۡزِلَ اِلَیۡکَ مِنۡ رَّبِّکَ الۡحَقُّ کَمَنۡ ہُوَ اَعۡمٰی ؕ

تھارا ور تھارا رب غی طرفوں نازل ہوو و ہے برحق ہے وہ اس آدمی ہاروں ہو سکے جہڑو انوں وہے

اِنَّمَا یَتَذَکَّرُ اُولُوا الۡاَلۡبَابِ ﴿ۙ۱۹﴾ الَّذِیۡنَ

نصیحت تے بس عقلمند ہی قبول کریں (۱۹) جہڑا

یُوۡفُوۡنَ بِعَہۡدِ اللّٰہِ وَلَا یَنۡقُضُوۡنَ الۡمِیۡثَاقَ ﴿ۙ۲۰﴾

اللہ تعالیٰ نال کیا وا وعدہ ناں پورو کریں، تے اس پکا وعدہ ناں توڑتا نیہنہ؛

وَالَّذِیۡنَ یَصِلُوۡنَ مَاۤ اَمَرَ اللّٰہُ بِہٖۤ اَنۡ یُّوۡصَلَ

تے جہڑا اس چیز ناں جوڑ غے رکھیں جس غا جوڑن غو اللہ نے حکم دتو ہے

وَیَخۡشَوۡنَ رَبَّہُمۡ وَیَخَافُوۡنَ سُوۡٓءَ الۡحِسَابِ ﴿ؕ۲۱﴾

تے اپنّاں رب توں ڈرتا رہینہ تے اوکھا حساب غو خوف رکھیں؛

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

بہار ہے دنیاماں اپنّاں رب غی رضا غاعمل نصیب ہویا تے آخرت ماں جنت غی نعمتاں غامستحق بنّیاں۔ ور جھاں نے اپنّاں رب غی گل نیہنہ منی، اس غاسچادین غوانکار کر چھوڑیو اساں لوکاں غی دنیاوی زندگی غا چار تہاڑا تے جس را کسرا گذر جیس غا ور آخرت ماں انھاں غی پریشانی بلکہ بے سرتی غو یوہ حال وہے غو کہ چارے قضاء جیکدے انھاں کوتے روئے زمین غا سارا خزانہ ویں تے اتناں ہی ہور وی ویں ویہہ جہنم غا عذاب تیں جان چھڑکانٌ واسطے یہ سارا خزانہ بدلہ ماں دے دینٌ غی تاہنگ کریں غا ور نہ تے اُت خزانہ ویں غا تے نہ ہی خدا غی عدالت تیں کوئے رشوت بڈی دے غے چُھٹ سکے غو۔ بلکہ ات تے رتی رتی غو سختی نالٌ حساب وہے غو، جس غا نتیجہ ماں ہمیشاں واسطے انھاں غو ٹھکانوں جہنم ماں ہو جئے غو جھڑی کہ مُچ پہیڑی جگہ وہے غی۔

وَالَّذِيْنَ صَبَرُوا ابْتِغَآءَ وَجْهِ رَبِّهِمْ وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ

تے جھڑا اپنّاں رب غی رضا پچھے صبر کریں تے نماز غی پابندی کریں ،

وَاَنْفَقُوْا مِمَّا رَزَقْنٰهُمْ سِرًّا وَّعَلَانِيَةً وَّيَدْرَءُوْنَ

تے جو کجھ ہم نے انھاں ناں رزق دتو وہے اس بچوں (اللہ غا رستہ ماں) خرچ کریں، اولے وی تے باندے وی! تے برائی

بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ اُولٰٓئِكَ لَهُمْ عُقْبَى الدَّارِ ﴿۲۲﴾

ناں اچھائی نالٌ ٹالتا رہینہ ، یہ ہی ویہہ لوک ہیں جھاں واسطے آخرت غو گہر ہے (۲۰)

جَنّٰتُ عَدْنٍ يَّدْخُلُوْنَهَا وَمَنْ صَلَحَ مِنْ اٰبَآئِهِمْ

یعنی سدا رہنٌ آلا باغ جھاں ماں ویہہ (آپ وی) داخل ویں غا تے انھاں غا باپ دادا ،

وَاَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيّٰتِهِمْ وَالْمَلٰٓئِكَةُ يَدْخُلُوْنَ

تے انھاں غی بیویاں اوران غی اولاد بچوں جھڑا نیکوکار ویں غا ویہہ وی! تے انھاں کوتے جنت غا ہر اک دروازہ

عَلَيْهِمْ مِّنْ كُلِّ بَابٍ ﴿۲۳﴾ سَلٰمٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ

تیں فرشتا آویں غا (ویہہ کیہنہ غا) : تھارے ور سلامتی وہے ، یوہ تھارا صبر غو بدلو ہے ،

فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ ﴿۲۴﴾ وَالَّذِيْنَ يَنْقُضُوْنَ عَهْدَ

تے کتنوں چنگو ہے آخرت غو یوہ گہر (۲۱) تے ویہہ لوک جھڑا اللہ تعالیٰ غا وعدہ ناں پکو کرن

اللّٰهِ مِنْۢ بَعْدِ مِيْثَاقِهٖ وَيَقْطَعُوْنَ مَآ اَمَرَ اللّٰهُ

تیں بعد توڑتا رہینہ تے جس چیز ناں اللہ نے جوڑن غو حکم دتو ہے

بِهٖٓ اَنْ يُّوْصَلَ وَيُفْسِدُوْنَ فِي الْاَرْضِ ۙ اُولٰٓئِكَ

اس ناں توڑتا رہینہ تے زمین ماں فساد کرتا رہینہ اساں لوکاں

لَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوْٓءُ الدَّارِ ﴿۲۵﴾ اَللّٰهُ يَبْسُطُ

واسطے لعنت ہے تے انھاں واسطے مچ پہیڑو گہر ہے (۲۲) اللہ تعالیٰ جس واسطے چاہوے روزی کھلی کر

الرِّزْقَ لِمَنْ يَّشَآءُ وَيَقْدِرُ ۭ وَفَرِحُوْا بِالْحَيٰوةِ

دیئے تے (جسواسطے چاہوے) تنگ کر دیئے ، تے یہ لوک دنیا غی زندگی ور بڈیار

(۱۹) یعنی مومن تے مشرک غو یوہ کنی کنی انجام اس گلوں ہے کیونجے مومن جس غو اس گل ور یقین ہے جے رحمتِ عالم ﷺ ور نازل ہونٌ آلو یوہ قرآن ہی برحق ہے تے وہ اپنّاں دل غا اس یقین تے ایمان ناں قرآن ور عمل کر غے سچ ثابت کر دسے وہ اس مشرک غے برابر کسرا ہو سکے جھڑ و دل ، دماغ تے عقل کسے چیز تیں کجھ کم ہی نیہنہ لیتو بلکہ انّو بنٌ غے جہالت تے گمراہی غی اندھیریاں ماں ڈابو مارے، یہ دوئے کدے برابر نیہنہ ہو سکتا ور انھاں گلاں تیں نصیحت تے ویہہ ہی لوک حاصل کر سکیں جھاں نے اپنٌی عقل ور ضد، کرودھ تے نفرت غا چندرا نہ چاہڑ لیا ویں۔ اگلٌیں ترے آیتاں ماں انھاں عقلمند لوکاں ہی غیں صفت بیان ہو رہئی ہیں جے انھاں خوش نصیباں غیں پشانٌ کے کے ہے!۔

(۲۰) ان ترے آیتاں ماں عقل مند لوکاں غیں اٹھ صفت بیان ہوئی ہیں (۱) ویہہ اللہ تعالیٰ نالٌ کیا وا ہر ایکنٌ وعدہ ناں توڑ چاہڑیں، کدے وعدو کر غے پہنٹا نیہنہ۔ جھڑ و وعدو انھاں نے ''عالم ارواح'' ماں اللہ تعالیٰ نالٌ کیو تھو جے توں مھارو رب ہے فر اسے وعدہ غی گواہی انسان غی فطرت وی دیئے تے یو ہی وعدو نبیاں غے ذریعہ یاد کروایو جے ویہہ اس وعدہ ناں پورو کر غے ایمان قبول کریں فر ایمان لیاتے ویلٌے اللہ تعالیٰ غی فرمانبرداری غو جھڑ و وعدو کریں وہ زندگی غا پلٌ پلٌ ماں دین ور عمل کر غے پورو کر دسیں سگوں بنداں نالٌ اللہ غا ناں ور کیا جانٌ آلا وعدا وی پورا کریں القصو عقلمند لوکاں غی پہلی پشانٌ یاہ ہے کہ ویہہ اک اک وعدہ ناں توڑ چاہڑیں (۲) اللہ نے اُنھاں ناں جھاں نالٌ جُڑن غو تے جھاں چیزاں ناں جوڑ غے رکھنٌ غو حکم دتو ہے یہ انھاں نالٌ جُڑتا رہینہ تے اُنھاں ناں اپنٌے نالٌ جوڑ غے رکھیں خاص کر غے رشتیداراں غا حق ادا کر غے رشتیداری ناں جوڑتا رہینہ۔(۳) ویہہ عقل منداپنّاں رب غا جلال تے اس غی عظمت غو خیال کر کر غے تے اس غی بارگاہ ماں حاضر ہونٌ ناں یاد کر کر غے ڈرتا اور کمتا رہینہ۔(۴) ویہہ قیامت آلا اس تہاڑا تیں جت انھاں نے رتی رتی غو حساب دیٹوںٌ ہے ڈرتا رہینہ جے خدا جانٌے ات کہڑی گل غی پُچھ ہو جئے۔(۵) ویہہ اللہ تعالیٰ غا رستہ ماں آنٌ آلٌیاں مصیبتاں پریشانیاں ور صبر کریں تے صبر وی دنیا ماں ثابت قدمی غی شہرت حاصل کرن واسطے نیہنہ کرتا بلکہ صرف اپنّاں رب غی رضا حاصل کرن واسطے ہی صبر کریں۔(٦) ویہہ عقلمند لوک نماز غی پابندی کریں (۷) اللہ تعالیٰ نے اپنّاں فضل نالٌ انھاں ناں جھڑی روزی تے دولت دتی ہے اس بچوں ویہہ اللہ تعالیٰ غا رستہ ماں اولے باندے ہر طرح جسو موقعو تے جسی ضرورت وہے خرچ کرتا رہینہ (۸) ویہہ بدی غو جواب نیکی نالٌ دیں جھڑا انھاں نالٌ پہیڑو سلوک کرے ویہہ اس نالٌ چنگو سلوک کریں تے جد کدے انھاں تیں کائے غلطی ہو جئے اس تیں بعد فٹ نیکی کر غے اس گناہ ناں تُہو چھوڑیں۔ آخر ماں انھا غی نیکیاں غو انجام بیان فرمایو جے چنگو انجام اور آخرت غو گہر تے بس انھاں ہی لوکاں واسطے ہے۔

(۲۱) یعنی وہ آخرت غو گہر جنت غا سدا رہنٌ آلا یہ باغ ہیں جھاں ماں یہ عقل مند لوک آپ وی جیں غا تے انھاں غا ٹبر تے رشتیداراں بچوں ویہہ لوک وی جیں غا جھڑا اپنّاں عملاں ور جنت غا مستحق تے ویں غا ور انھاں غو درجو انھاں تیں گہٹ وہے غو فر اللہ تعالیٰ انھاں عقل منداں غاں عملاں غے صدقے انھاں غے نالٌ کر دیئے غو، فرشتا جنت غا ہر اک بُوآ تیں سلام کرتا تے انھاں ناں

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

مبارک بادی دیتا آویں غا جے تم نے اللہ تعالیٰ غا رستہ ماں بڑو صبر کیو اج تمناں جنت غی مبارک بادی ہے۔

(۲۲) عقل منداں ،خوش نصیباں غا ذکر تیں بعد بُہن بے عقلاں ، بے وقوفاں ، بدنصیباں غو ذکر ہورہیو ہے جے انھاں لوکاں غو یوہ کم وہے کہ یہ اللہ تعالیٰ ناں کیا واتے اس غا ناں ور بنداں ناں کیا واسارا وعدا تے عہد معاہدہ بسار چھوڑیں ، نہ ’’عالم ارواح‘‘ غو وہ وعدو پورو کر غے ایمان قبول کریں جسماں ساراں انساناں نے کہیو تھو جے ’’بیشک توں مھارو رب ہے‘‘ تے جس غی شہادت ہر انسان غی اپنی فطرت وی دیئے۔ تے نہ دنیا غا ناں ور کیو جان آلو کوئے وعدو توڑ جا ہڑیں ؛ جنھاں چیزاں ناں اللہ تعالیٰ جوڑن غو حکم دیئے تے جنھاں رشتاں ناں اللہ تعالیٰ جوڑ غے رکھن غو حکم دیئے یہ انھاں ناں توڑنا ریہنہ ۔ اللہ تعالیٰ غی نافرمانی کرکر غے آپ وی زمین ماں انت مچاویں تے لوکاں ناں وی اسے نافرمانی تے فساد غی دعوت دیں ، یہ ہیں بے عقل لوکاں غیں موٹیں موٹیں پتان انھاں واسطے آخرت ماں بُچ پہیڑ و گھر یعنی دوزخ ہے جت یہ سدا ریہنہ غا۔

(۲۳) خدا غاں فرمانبرداراں تے اُس غاں نافرماناں غو اُپلو حشر سُن غے کسے غا دل ماں یاہ گل آسکے تھی جے دنیا ماں تے ہم اکثر اس غے برخلاف ہی دیکھاں کتناں ہی اللہ غا فرمانبردار دنیا ماں مصیبتاں پریشانیاں تے تنگدستی ماں بنیا وا دسیں جد کہ اس غا نافرمان تے اکثر دنیا غی عیش لُٹتا ہی لبھیں ، اسے غا جواب ماں فرمایو جا رہیو ہے جے دنیا ماں روزی غی تنگی یا کشائش تے اللہ تعالیٰ غی خاص حکمت غے مطابق ہوتی رہ ، اس غو خدا غا مقبول یا نامقبول ہون ناں کوئے تعلق نیہنہ وہ کدے بڑاں بڑاں نافرماناں ناں پُغڑتیں پہلاں دنیا غی خوب دولت دے غے ٹُہل دیدیئے تے کدے اپناں خاص بنداں ناں پریشانیں ، مصیبت اور تنگدستی دے غے انھاں غی ازمائش کرے کیونجے اُس غاں نیک بنداں واسطے آخرت ہے جس غا مقابلہ ماں دنیا غی کجھ حیثیت ہی نیہنہ ۔ رحمتِ عالم ﷺ فرمانویں : جے اک انگلی ناں سمندر ماں ڈبو دے غے کڈ لیو تے سمجھ جاؤ جے آخرت غا مقابلہ ماں دنیا بس اتنی ہے جتنوں سمندر غا مقابلہ ماں انگلی ناں لگو وو پانی (مسلم شریف) دنیا ور تے بس یہ دنیا دار ہی بڈیار کریں ، مومن اس ور کد ماں کرسکے !۔

(۲۴) مشرکاں غی یاہ مانگ قرآن پاک ماں جگہ جگہ دوہرائی گئی ہے جے مھاری فرمائش تے مھاری مانگ غے مطابق معجزا کیوں نیہنہ دسیا جاتا ، انھاں غیں مانگ تھی کہ جے تم اللہ غا سچا نبی ہیں تاں مکہ غا پہاڑاں ناں سونا غا پہاڑ بنا دسویا ات غی ساری زمین سَبری کر غے ات نہر چلا دسویا تم مھارے سامنے سامنے سڑھ لا غے اسمان ور چڑ جاؤ وغیرہ انھاں غو جواب دتو جا رہیو ہے جے جہڑو بندو واقعہ ہی نبی ﷺ غی نبوت ور یقین کر غے ایمان قبول کرنوں چاہوے اس واسطے تے معجزا ہی معجزا ہیں ، وہ تے رحمتِ عالم ﷺ غی پاک ذات ور اور حضرت غا سُچا کردار تے اُچا اخلاق ور وی غور کر غے اپنوں دل مطمئن کر سکے ۔ باقی جہڑو چھیڑی حجت کرن واسطے معجزاں غی مانگ کرے اور دل تیں ایمان قبول کرنوں ہی نہ چاہوے اساں بے عقلاں ناں تے اللہ تعالیٰ وی گمراہی ماں ہی پیو رہن دیئے ۔ ہدایت تے انھاں ناں نصیب وہے جہڑا آپ وی ہدایت در متوجہ ویں تے آپ اپناں دل تیں شرک غی جنجل بچوں نکل غے ایمان غی چھاں ماں آجیں تے انھاں غا دل اللہ تعالیٰ غی توحید تے اس غی کتاب غی تلاوت اور اس غی یاد ناں مطمئن ہو جیں ۔ فر فرمایو جے خدا غی یاد ، اس غو ذکر تے اس غی کتاب غی تلاوت ہے ہی ایسی چیز جس ناں دل مطمئن ہو جیں کیونجے اس ناں بندہ ناں شرک غا الجھا تیں نجات مل جے اساں لوکاں واسطے دنیا ماں وی خوشحالی تے خوش نصیبی ہے کیونجے ایمان غی قیمتی دولت اُنھاں غے ہتھ لگ گئی ہے تے آخرت ماں انھاں واسطے جنت غی مبارک بادی تے سُہنوں انجام ہے۔

(۲۵) یعنی رحمتِ عالم ﷺ غو نبی بن غے آنو کائے نویں یا اوپری گل نیہنہ ، پہلی امتاں ماں وی اسے رانبی آتا رہیا ہیں تے اج وی اللہ تعالیٰ نے اپناں فضل تے اپنی مہربانی ناں بنداں غی

الدُّنْيَا ۗ وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا فِي الْاٰخِرَةِ اِلَّا

کریں حالانکہ دنیا غی زندگی آخرت غا مقابلہ ماں تھوڑا جیہا سمان تیں بجنْ

مَتَاعٌ ﴿۲۶﴾ وَيَقُوْلُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَوْلَآ اُنْزِلَ

کجھ وی نیہنہ (۲۳) تے کافر لوک کہینہ جے انھاں ور ان غا رب غی طرفوں

عَلَيْهِ اٰيَةٌ مِّنْ رَّبِّهٖ ۗ قُلْ اِنَّ اللّٰهَ يُضِلُّ مَنْ

کوئے معجزو کیوں نیہنہ نازل ہوؤ ! تم فرمادیو : بیشک اللہ تعالیٰ جس ناں چاہوے گمراہ

يَّشَآءُ وَيَهْدِيْٓ اِلَيْهِ مَنْ اَنَابَ ﴿۲۷﴾ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا

رکھے تے ہدایت اس ناں دیئے جہڑو اس ور متوجہ ہو جئے جہڑا لوک ایمان لے آیا

وَتَطْمَئِنُّ قُلُوْبُهُمْ بِذِكْرِ اللّٰهِ ۗ اَلَا بِذِكْرِ اللّٰهِ

تے جنھاں غا دل اللہ تعالیٰ غی یاد ناں مطمئن ہو جیں سُنوں ! اللہ تعالیٰ غا ذکر ناں ہی

تَطْمَئِنُّ الْقُلُوْبُ ﴿۲۸﴾ اَلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا

دلاں ناں اطمینان آوے ؛ جہڑا لوک ایمان لیایا ، تے جنھاں نے نیک

الصّٰلِحٰتِ طُوْبٰى لَهُمْ وَحُسْنُ مَاٰبٍ ﴿۲۹﴾ كَذٰلِكَ

عمل کیا ، انھاں واسطے (جنت غی) مبارکبادی ہے تے چنگو انجام ہے (۲۴) اسے را

اَرْسَلْنٰكَ فِيْٓ اُمَّةٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهَآ

ہم نے (اے نبیؐ) تم اک امت ماں رسول بنا غے چلایا ہیں جس تیں پہلاں چ ساریں امت

اُمَمٌ لِّتَتْلُوَا۠ عَلَيْهِمُ الَّذِيْٓ اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ

گذر گئی ہیں ، تانجے تم انھاں ناں وہ کلام پڑھ غے سنانویں جہڑو ہم نے تھارے در وحی کیو ہے ،

وَهُمْ يَكْفُرُوْنَ بِالرَّحْمٰنِ ۗ قُلْ هُوَ رَبِّيْ لَآ

تے یہ کافر چ مہربان (اللہ) غو انکار کررہیا ہیں ،(اے نبیؐ) تم فرمادیو: وہ ہی میرو رب ہے ، اس توں

اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۚ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَاِلَيْهِ مَتَابِ ﴿۳۰﴾

سوا کوئے عبادت غے لائق نیہنہ ، میں اسے ور بھروسو کیو وو ہے تے اسے کوتے مڑ غے جانوں ہے (۲۵)

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

ہدایت واسطے یوہ انتظام فرمایو ہے کہ اپناں آخری نبی خاتم الانبیا ﷺ انھاں غی رہنمائی واسطے رحمۃ للعلمین بنا غے ٹوریا ہیں تے آپؐ ور رحمت آلی کتاب قرآن نازل کیو ہے۔ ور لوکاں غی بدقسمتی یاہ ہے کہ ویہہ اپناں اُسے چج مہربان مالک غو انکار کرر ہیا ہیں، اُس غا حکم منن غے بجائے اس ناں کفر کرر ہیا ہیں اُس غی اس سجری نعمت غی ناشکری کرر ہیا یں۔ ور انھاں غی مخالفت ناں ہوتو کجھ نیہنہ! شرک غا اس گہناں جنجل ماں رحمتِ عالم ﷺ کو نوں اعلان کروایو جار ہیو ہے جے تم جس ناں کفر کریں وہ ہی رحمٰن اللہ میرو رب ہے جس تیں سوا کوئے عبادت غے لائق نیہنہ ہم ناں تھاری مخالفت غی کجھ پرواہ نیہنہ، مھارو بساہ اور مھارو پُہروسو تے بس اسے غی پاک ذات ور ہے۔

وَلَوْ اَنَّ قُرْاٰنًا سُيِّرَتْ بِهِ الْجِبَالُ اَوْ قُطِّعَتْ بِهِ

تے جیکدے کوئے اسو قرآن (نازل) ہو جاتو جس (غی تاثیر ناں) پہاڑ چل پیتا یا اس ناں زمین غا ٹوٹا کر دتا جاتا

الْاَرْضُ اَوْ كُلِّمَ بِهِ الْمَوْتٰى ۭ بَلْ لِّلّٰهِ الْاَمْرُ جَمِيْعًا

یا اس غے ذریعہ مڑداں ناں گل کرادتی جاتی (یہ تاں وی ایمان نہ لیاتا) بلکہ گل یاہ ہے کہ کم ساراہی اللہ غا ہتھ ماں ہیں (۲۶)

اَفَلَمْ يَايْــَٔسِ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اَنْ لَّوْ يَشَاۗءُ اللّٰهُ لَهَدَى

فر کیوں! ایمان آلا (اجاں وی کافراں غا ایمان قبول کرن تیں) مایوس نیہنہ ہویا کہ جیکدے اللہ چاہتو تاں وہ ساراں لوکاں

النَّاسَ جَمِيْعًا ۭ وَلَا يَزَالُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا تُصِيْبُهُمْ بِمَا

ناں ہدایت دے چھوڑتو، اور انھاں کافراں ور تے سدا ہی انھاں غا کرتوں تاں غی وجہ تیں کائے نہ کائے

صَنَعُوْا قَارِعَةٌ اَوْ تَحُلُّ قَرِيْبًا مِّنْ دَارِهِمْ حَتّٰى

مصیبت ضرور آتی ہی رہ، یا انھاں غی بستی غے کوے کالے ہی نازل ہوتی رہ ات توڑی

يَاْتِيَ وَعْدُ اللّٰهِ ۭ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُخْلِفُ الْمِيْعَادَ ۝۳۱ وَلَقَدِ

جے اللہ تعالیٰ غو وعدو آجئے؛ بیشک اللہ تعالیٰ کدے (اپناں) وعدہ غے خلاف نیہنہ کرتو (۲۷) تے (اے نبیؐ)

اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِّنْ قَبْلِكَ فَاَمْلَيْتُ لِلَّذِيْنَ كَفَرُوْا

تھارا تیں پہلاں رسولاں غو (وی) مخول بنا یو گیو تھو ور ہوں کافر لوکاں ناں ٹہل دیتو رہیو،

ثُمَّ اَخَذْتُهُمْ ۣ فَكَيْفَ كَانَ عِقَابِ ۝۳۲ اَفَمَنْ هُوَ قَاۗىِٕمٌ

چھیکڑ میں انھاں ناں پکڑ لیو، فر میری سزا کیسی رہئی! (۲۸) تے کیوں! وہ جہڑو اک آدمی غی

عَلٰي كُلِّ نَفْسٍۢ بِمَا كَسَبَتْ ۚ وَجَعَلُوْا لِلّٰهِ شُرَكَاۗءَ ۭ قُلْ

کمائی ور نظر رکھن آلو ہے! تے انھاں لوکاں نے اللہ تعالیٰ غا شریک بنا لیا ہیں! (اے نبیؐ) تم فرماؤ!

سَمُّوْهُمْ ۭ اَمْ تُنَبِّــُٔـوْنَهٗ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي الْاَرْضِ اَمْ

ذری انھاں غا ناں تے لیو! کیوں! تم اللہ تعالیٰ ناں اسی چیز دس رہیا ہیں جہڑی روئے زمین ماں وہ نیہنہ جانتو یا

بِظَاهِرٍ مِّنَ الْقَوْلِ ۭ بَلْ زُيِّنَ لِلَّذِيْنَ كَفَرُوْا مَكْرُهُمْ

چھڑی اپلاتی اپلاتی گل کریں بلکہ (اصل یاہ ہے جے) کافراں واسطے انھاں غا یہ فریب خوبصورت بنا دتا گیا ہیں،

(۲۶) مشرکاں غی طرفوں گہڑی گہڑی معجزاں غی مانگ غا جواب ماں فرمایو جار ہیو ہے جے یہ معجزا دیکھ غے وی ایمان کدلیانویں غا معجزاں غی مانگ تے چھڑی اک گل چاہڑن واسطے کریں ورنہ انھاں غا دلاں ور تے ضد اور نفرت غا اسا جندرا لگا وا ہیں کہ جیکدے کوئے اسو قرآن وی نازل ہو جئے جسماں یہ زبردست معجزا ویں کہ اس غی تلاوت غی تاثیر ناں پہاڑ اپنی جگہ تیں چلن لگ جیں، زمین غا ٹوٹا ہو جیں تے مڑداں ناں زنداں کر غے انھاں ناں گل کرادتی جئے تانوی یہ ضدی لوک کدے ایمان قبول نیہنہ کرسیں بلکہ اس ناں جادو وغیرہ کہہ غے پلّو چھڑکالیں غا، آخر ماں فرمایو جے اصل گل یا ہے کہ ایمان غی توفیق کس ناں وہے غی تے معجزا کد اور کسا دسیا جیں غا یہ سارا کم اللہ تعالیٰ غا اختیار ماں ہیں۔

(۲۷) کجھ ایمان آلاں غا دل ماں یاہ تاہنگ چھلی مارے تھی کہ جے اللہ تعالیٰ کافراں غی مانگ غو کوئے معجزو دس دتو تاں شاہد یہ ایمان لے ہی آتا! انھاں مسلماناں ناں ہی فرمایو جار ہیو ہے جے ہُن تے تمناں انھاں کافراں غی طرفوں آس توڑ ہی دینی چاہئے! کیونجے قرآن نے بیان کر دتو ہے کہ یہ کوئے وی معجزو تک غے ایمان نیہنہ لیاسیں، ایمان غو تعلق تے عقل اور سمجھ ناں ہے اور یہ تے عقل تیں کُجھ کم لینوں چاہتا ہی نیہنہ؛ ہاں! یاہ ہور گل ہے کہ اللہ تعالیٰ انھاں ناں زبردستی ہدایت ور لیانوں چاہوے جیکدے یاہ اللہ تعالیٰ غی منشا وہے تاں وہ ساراں ہی لوکاں ناں ہدایت ور لیا سکے ور یاہ اس غی منشا تے حکمت ہے ہی نیہنہ! فر کافراں غو حال بیان فرمایو جے یہ معجزو تک غے کد ایمان لیانویں غا یہ تے کسے گل تیں سبق لیتا ہی نیہنہ حالانکہ انھاں غی بستیاں ور تے انھاں غاں ملکاں ماں یا انھاں غے کوے کالے چھنڈ گوانڈ ور انھاں غا کفر غی وجہ تیں کائے نہ کائے آفت تے مصیبت آتی ہی رہ اور آتی ہی رہ غی ات توڑی جے اللہ غو وعدو آجے یعنی یا تے انھاں ناں موت آجے یا قیامت ہی آجے ور اچر توڑی یہ کسے گل تیں سبق نیہنہ حاصل کرسیں، کجھ مفسراں نے اس غو تعلق عرب غاں مشرکاں ناں جوڑ غے اس را تفسیر کی ہے جے انھاں ور کائے نہ کائے مصیبت آتی ہی رہ غی کدے جہاد ماں انھاں غی بستیاں ور حملو وہے غو کدے انھاں غا چھنڈ گوانڈ ور وہے غو یہ اچر توڑی باز نیہنہ آسیں چچر توڑی اللہ تعالیٰ غو وعدو نہ آجے یعنی مکو پاک فتح ہو جے اُسو یلے یہ ایمان لے آویں غا فر یوہی ہوو مکہ پاک غا فتح ہون توڑی تے کسے جھنجوڑ ناں وی انھاں غیں اکھ نیہنہ اُگڑیں ور اس تیں بعد جتھاں غا جتھاں ایمان لیان لگ گیا تے کجھ دناں ماں ہی سارو عرب شرک تیں پاک ہو گیو۔

(۲۸) رحمتِ عالم ﷺ ناں تے مسلماناں ناں تسلی دتی جار ہئی ہے جے پشلا نافرمان لوک وی اسے رانبیاں غو مخول بنا تار ہیا ہیں ور اللہ غی حکمت یاہ ہے کہ بڑاں بڑاں نافرماناں ناں وی لماں عرصہ توڑی ٹہل دیتو رہ ور جسو یلے اس غی پکڑ غو وقت آجئے فر نافرماناں ناں اسی سزا دتی جے کہ قیامت توڑی واہ بسرے نہ، لہٰذا اج غاں انھاں نافرماناں غی ٹہل غو تے سزا ماں چر لگن غو یوہ مطلب نیہنہ کہ یہ چُھٹ جیں غا، نیہنہ جیکدے یہ باز نہ آیا تاں انھاں غو وی وہ ہی پراناں نافرماناں جسو حشر وہے غو۔

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

(۲۹) شرک کرن آلاّں ناں احساس دوایو جارہیو ہے جے تم جھاں ناں خداغی خدائی ماں شریک کریں ذری اتنی گل تے سوچو، کہ اللہ تعالیٰ غی اُچی سُچی ذات ناں انھاں غوکے جوڑ ہے!!؟ اللہ تعالیٰ غی تے شان یاہ ہے کہ اس نے ہراک غاں عملاں ورنظر رکھی وی ہے، اک پل وی وہ اپنی مخلوق تیں غافل نیہنہ ہوتو فر یہ پتھر غابت جہڑا نہ دیکھیں نہ سُنّیں، نہ کسے غا نفع نقصان غا مالک ہوسکیں یہ کسرا اس غے برابر ہو سکیں!؟ فر مشرکاں ناں فرمایو جے یہ تے اللہ تعالیٰ غیں صفت ہیں۔تم ذرا اپناں باطل معبوداں غیں وی کجھ صفت سُناؤ! ذری انھاں غو تعارف تے کراؤ! نیہنہ انھاں غی کجھ حقیقت تے ہے ہی نیہنہ، یہ تے چھڑا ناں ہی ناں ہیں۔ بلکہ تم یاہ شرک غی گل کرغے اللہ تعالیٰ ناں اسی گل دسنی چاہویں جہڑی روئے زمین ماں وہ جانْو ہی نیہنہ! جیکدے اس غو کوئے شریک ہوتو تاں وہ اس غا علم ماں ہوتو کیونجے اس غا علم تیں تے کائے چیز باہر ہے ہی نیہنہ فرائے مشرکو! تمنّاں کتوں پتو لگ گیو کہ اس غو کوئے شریک ہے؟ اصل ماں تم حقیقت ورغور کرن تیں بجنْ ہی اینویں ہوائی گل کریں۔فر انھاں غا جاہل پونا غی اصل وجہ بیان فرمائی کہ شیطان نے شرک غا یہ مکر پھندا انھاں غا دلاں ماں اس رابسالْ چھوڑیا ہیں کہ انھاں ناں یہ بے حقیقت گل ہی چنگیں لگیں نہ انھاں تیں اگے حقیقت ور انھاں غی نظر جے تے نہ ہی انھاں ناں سِدّا رستہ ور چلنْ غی توفیق وہے، اور جد یہ آپے گمراہی غو رستو نوڑلیں فر خدا اُنھاں ناں اسے رستہ ورلا چھوڑے تے جس ناں خدا ہی گمراہی غا رستہ ورلا چھوڑے فر اس ناں ہدایت کونْ دے سکے!!۔

(۳۰) یعنی دنیا ماں وی انھاں ور آفتاں مصیبتاں غا عذاب آتا ہی رہینہ، ایمان آلاّں غے ہتھوں وی سزا لبھتی رہ ور آخرت غو عذاب جہڑو انھاں غی اڈیک ماں ہے وہ تے بہت ہی سخت ہے جت خدا غا قہر تیں بچانْ آلو کوئے نیہنہ ہوسیں۔

(۳۱) یعنی آخرت ماں تقوٰی تے پرہیز گاری اور کفر تے نافرمانی غا یہ کنی کنی نتیجا نکلیں غا جت کافراں ناں اپناں کفر غی سزا ماں جہنم ملّے غی تے ایمان آلاّ خدا غا فضل نالْ نعمت بھری اس جنت ماں جیں غا۔

(۳۲) مخلص اہلِ کتاب یہودی تے عیسائیاں غا بارہ ماں فرمایو جارہیو ہے جے ویہہ نبی ﷺ ور نازل ہونْ آلاّ کلام ناں سچ منیں تے اس تیں خوش ویں کیونجے اس ماں انھاں غی کتاباں -تورات تے انجیل غی تصدیق ہے ،اُنھاں غاں نبیاں غی تعریف ہے اس گلوں یہ خوش ہو غے ایمان قبول کرلیں جس را کہ حبشہ غو بادشاہ نجاشیؓ تے حضرتِ عبداللہ بن سلامؓ-ور ویہہ اہلِ کتاب جھاں نے اپناں نفس غی خواہشاں ناں اپنْوں مذہب بنّا یو وتھو تے جھاں ناں قرآن غیں ویہہ گل چنگیں نیہنہ لگیں تھیں جہڑیں انھاں غی خواہش غے مطابق نیہنہ تھیں انھاں غا بارہ ماں فرمایو جارہیو ہے جے ویہہ قرآن غا کجھ حصہ ناں نیہنہ منتا یعنی اس حصہ ناں جہڑو انھاں غی نفسانی تاہنگ غے خلاف ہے اسے گلوں ویہہ ایمان نیہنہ لیا تا، اساں لوکاں ماں رحمتِ عالم ﷺ غی زبانی اعلان کروایو جے کہ ہوں تے بس اک اللہ غی عبادت کروں کسے ناں اس غے نالْ شریک نیہنہ کرتو۔ تے اسے گل ورساری دنیا ناں وی سدوں تے میں چھیکڑ جانْوں وی اسے کوئے ہے۔ امام رازیؒ فرمانویں انھاں تریہاں لفظاں ماں سارا دین غو خلاصو-یعنی توحید، رسالت تے آخرت-آ گیو ہے۔(تفسیر کبیر)

(۳۳) یعنی جس را پشلاّں نبیاں ور اسمانی کتاب انھاں غی تے اُنھاں غی قوم غی بولی ماں ہی نازل ہوتی رہئی ہیں اسے را یوہ قرآن وی صاف عربی زبان ماں نازل ہوو وہ ہے کیونجے اس غا پہلا مخاطب عربی ہیں تے اس گلوں وی کیونجے عربی ساریاں بولیاں غی سردار ہے۔

(۳۴) یاہ گل رحمتِ عالم ﷺ ناں کہہ غے ساراں ایمان آلاّں ناں سنائی جارہئی ہے جے وحی غا علم غا آجانْ تیں بعد اس علم ناں چھوڑ غے کسے غی گل منّی یا کسے غی مرضی ورچلنْوں اتنوں بڑو جرم ہے کہ چارے قضاء من لیو جیکدے رحمتِ عالم ﷺ وی اسی گل کریں فر آپؐ واسطے وی خدا غے سامنْے نہ کوئے مدد گار وہے غو تے نہ بچانْ آلو! تے جد یاہ گل رحمتِ عالم ﷺ واسطے فرمائی جارہئی ہے فر دوجاں غا بارہ ماں آپ ہی سوچ لیو کہ اُنھاں غو کے حکم وہے غو!۔

وَصُدُّوْا عَنِ السَّبِيْلِ ۭ وَمَنْ يُّضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهٗ

تے ویہہ (ہدایت غا) رستہ تیں روک دتا گیا ہیں تے جس ناں اللہ تعالیٰ گمراہ کردیئے اس ناں کوئے

مِنْ هَادٍ ۝۳۳ لَهُمْ عَذَابٌ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَلَعَذَابُ

ہدایت دینْ آلو نیہنہ (۲۹) انھاں واسطے دنیا غی زندگی ماں وی عذاب ہے اور آخرت غو عذاب

الْاٰخِرَةِ اَشَقُّ ۚ وَمَا لَهُمْ مِّنَ اللّٰهِ مِنْ وَّاقٍ ۝۳۴ مَثَلُ

تے مچ زیادہ سخت ہے تے انھاں ناں خدا (غا قہر) تیں بچانْ آلو کوئے نیہنہ (۳۰) جس جنت غو

الْجَنَّةِ الَّتِيْ وُعِدَ الْمُتَّقُوْنَ ۭ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ ۭ

وعدو متقیاں نالْ ہے اس غیں صفت یہ ہیں کہ اس غے ہیٹھ نہر بغتیں ویں غیں

اُكُلُهَا دَاۗىِٕمٌ وَّظِلُّهَا ۭ تِلْكَ عُقْبَى الَّذِيْنَ اتَّقَوْا ڰ

اس غا میوا تے اس غی چھاں سدا رہنْ آلی وہے غی یوہ انجام ہے پرہیز گار لوکاں غو،

وَّعُقْبَى الْكٰفِرِيْنَ النَّارُ ۝۳۵ وَالَّذِيْنَ اٰتَيْنٰهُمُ الْكِتٰبَ

تے کافراں غو انجام دوزخ ہے (۳۱) تے ویہہ لوک جھاں ناں ہم نے کتاب دتی تھی

يَفْرَحُوْنَ بِمَآ اُنْزِلَ اِلَيْكَ وَمِنَ الْاَحْزَابِ مَنْ

ویہہ اس (کلام) تیں خوش ہورہیا ہیں جہڑو (اے نبیؐ) تھارے ور نازل کیّو گیو ہے، تے ان جماعتاں ماں کجھ اساوی ہیں

يُّنْكِرُ بَعْضَهٗ ۭ قُلْ اِنَّمَآ اُمِرْتُ اَنْ اَعْبُدَ اللّٰهَ وَلَآ

جہڑا اِس غا کجھ حصہ ناں نیہنہ منتا، تم فرمادیو: مناں تے بس اسے غو حکم دتو گیو ہے جے ہوں اک اللہ غی عبادت کروں تے اس

اُشْرِكَ بِهٖ ۭ اِلَيْهِ اَدْعُوْا وَاِلَيْهِ مَاٰبِ ۝۳۶ وَكَذٰلِكَ اَنْزَلْنٰهُ

نال کسے ناں شریک نہ کروں! ہوں اسے در بلاّ رہیو ہوں، تے اسے کوئے مڑ غے جانْوں ہے (۳۲) تے اسے را ہم نے یوہ

حُكْمًا عَرَبِيًّا ۭ وَلَىِٕنِ اتَّبَعْتَ اَهْوَاۗءَهُمْ بَعْدَ مَا جَاۗءَكَ

قرآن عربی زبان ماں اک حکم بنّا غے نازل کیّو ہے (۳۳) تے (اے نبیؐ چارے قضاء) جیکدے اس علم غا آجانْ تیں

مِنَ الْعِلْمِ ۙ مَا لَكَ مِنَ اللّٰهِ مِنْ وَّلِيٍّ وَّلَا وَاقٍ ۝۳۷

ع ۵ / ۱۱

بعد وی تم انھاں غی مرضی ور چلیں غا فر خدا غے سامنْے نہ کوئے تھارو مدد گار وہے غو تے نہ کوئے بچانْ آلو (۳۴)

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا رُسُلًا مِّنْ قَبْلِكَ وَجَعَلْنَا لَهُمْ

تے یقیناً ہم نے (اے نبیؐ) تھارے تیں پہلاں وی بہت رسول چلایا تھا ؛ اور ہم نے ویہہ

اَزْوَاجًا وَّذُرِّيَّةً ۭ وَمَا كَانَ لِرَسُوْلٍ اَنْ يَّاْتِيَ

بیویاں آلا تے اولاد آلا بنا یا تھا ، تے کسے پیغمبر غا اختیار ماں یاہ گل نیہنہ جے وہ اللہ غا حکم

بِاٰيَةٍ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ ۭ لِكُلِّ اَجَلٍ كِتَابٌ ۝ يَمْحُوا

تیں بجنْ کائے نشانی لے آوے ہر دور واسطے اک حکم لکھیو وہے (۳۵) اللہ تعالیٰ جو چاہوے

اللّٰهُ مَا يَشَاۗءُ وَيُثْبِتُ ښ وَعِنْدَهٗٓ اُمُّ الْكِتٰبِ ۝ وَاِنْ مَّا

سوملّت کردیئے! تے جو چاہوے سو باقی رکھے تے اسے کونے اصل کتاب ہے (۳۶) تے ہم انھاں نالْ جس عذاب غو

نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِيْ نَعِدُهُمْ اَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ

وعدو کر رہیا ہاں پہانویں اس غو کجھ حصو ہم تمناں دس چھوڑاں یا (اے نبیؐ) ہم تمناں (اس تیں پہلاں) چک لیاں،

فَاِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلٰغُ وَعَلَيْنَا الْحِسَابُ ۝ اَوَلَمْ

بہرحال تھارے ذمہ تے صرف حکم پہچا دیئوں ہے، اور مھارے ذمہ حساب لیئوں ہے (۳۷) تے کیوں!

يَرَوْا اَنَّا نَاْتِي الْاَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ اَطْرَافِهَا ۭ

یہ تکتا نیہنہ ! جے ہم زمین ناں اس غاں کھنڈاں تیں ٹکوتا جا رہیا ہاں

وَاللّٰهُ يَحْكُمُ لَا مُعَقِّبَ لِحُكْمِهٖ ۭ وَهُوَ سَرِيْعُ

تے اللہ تعالیٰ ہی حکم کرے کوئے وی اس غا حکم ناں ہٹانْ آلو نیہنہ تے وہ بہت تاولو

الْحِسَابِ ۝ وَقَدْ مَكَرَ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلِلّٰهِ

حساب لینْ آلو ہے (۳۸) تے انھاں تیں پہلاں لوکاں نے وی بڑیں چال چلیں تھیں ور تدبیر تے

الْمَكْرُ جَمِيْعًا ۭ يَعْلَمُ مَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ ۭ

ساری اللہ تعالیٰ ہی غی ہے ، وہ خوب جانے جے ہر اک شخص کے کمائی کر رہیو ہے

وَسَيَعْلَمُ الْكُفّٰرُ لِمَنْ عُقْبَى الدَّارِ ۝ وَيَقُوْلُ

تے کافراں ناں تاولاں ہی پتو لگ جئے غو جے آخرت غو گھر کس غے واسطے ہے (۳۹) تے کافر کیہنہ

(۳۵) مشرکاں غی یاہ سوچ مُنڈ تیں ہی رہئی ہے جے جھڑو بندو اپنْوں کم کاج اپنْے ہتھیں کرے، نکاح بیاہ کرے تے ٹبر ٹنگر آلو وہے وہ بزرگ یا نبی نیہنہ ہوسکتو بزرگ تے وہ ہی ہوسکے جھڑو انھاں ساراں رپھڑاں تیں پاک ہو غے فرشتو بنْیو ں ووو ہے یا انسان وہے ہی نہ بلکہ فرشتو وہے عرب غا مشرکاں غو وی نبی ﷺ ور یو ہی اعتراض تھو جس غا جواب ماں فرمایو جا رہیو ہے کہ یاہ تھاری اپنْی چھڑی جاہل پونا آلی سوچ ہے ورنہ اللہ غا نبی تے سدا رحمتِ عالم ﷺ ہاروں ہی بیوی بچاں آلا انسان ہی ہوتا رہیا ہیں نہ کدے کوئے فرشتو نبی بنْ غے آیو تے نہ ہی یہ گل بزرگی غے خلاف ہیں ۔ مشرکاں غو دوجو اعتراض تھو جے تم مھاری مانگ غو معجزو کیوں نیہنہ دستا اس غا جواب ماں فرمایو جے کوئے معجزو دسنْوں یا اسمانی کتاب لیانْی یوہ نبی غو اپنْوں کم ہوتو ہی نیہنہ یوہ سارو کجھ تے اللہ تعالیٰ غا حکم نالْ ہی وہے اس غا حکم تیں بجنْ کجھ نیہنہ ہوسکتو ۔ تے اس نے ہر اک کم واسطے اک وقت مقرر کیو وو ہے، ہر اک کم اپنْاں اپنْاں وقت ور ہی وہے ۔ اسے را اس نے ہر اک دور واسطے اک کتاب رکھی ہے جس غا حکم اس زمانہ غے مطابق تے مناسب ویں تے ہُنْ قیامت توڑی یاہ کتاب قران مجید آ گئی ہے جھڑی ساریاں کتاباں غی سردار ہے ۔

(۳۶) یعنی اپنْی حکمت غے مطابق وہ جھڑا حکم ناں چاہوے باقی رکھے تے جس ناں چاہوے چک لیئے یوہ سب کجھ اُسّے غا ہتھ ماں ہے ۔

(۳۷) اللہ تعالیٰ اپنْاں حبیب ﷺ ناں تسلی دے رہیو ہے جے نافرماناں غی سزا غا جھڑا وعدا انھاں نالْ کیا گیا ہیں ویہہ ممکن ہے کجھ تے تھاری مبارک زندگی ماں ہی پورا ہو جیں غا تے ہو سکے کجھ وعدا پورا ہونْ تیں پہلاں ہی اللہ تعالیٰ تمناں چک لیئے فر ویہہ اس غی حکمت غے مطابق بعد ماں اپنْاں اپنْاں ویلاْ ور پورا ویں، کیونجے اللہ نے ہر ایکنْ کم واسطے اک خاص وقت رکھیو وو ہے تے ہر اک کم اپنْاں ویلاْ ور ہی وہے تمناں انھاں وعداں غا پورا ہونْ غی فکر کرن غی کوئے لوڑ نیہنہ کیونجے تھاری ذمہ واری تے اللہ غو پیغام تے اس غو سنْیو پہچا دیئو ہے ۔ انھاں غو لیکھو لیئوْں تے اللہ تعالیٰ غی ذمہ واری ہے اُس غو ویلو آنْ دیو فر وہ آپ انھاں نالْ مُک لیئے غو ۔

(۳۸) مکہ غا مشرکاں ناں کہیو جا رہیو ہے جے اکھا اگاڑو تے اپنْے آسیں پاسیں نظر مار غے تکو جے جس اسلام ناں تم دبانْ غی کوشش کر رہیا ہیں وہ کسرا بدہتو جا رہیو ہے نواں نواں لوک تے دور دور غا قبیلہ اسلام ماں آ رہیا ہیں اور کفر غی زمین ٹُھکتی جا رہئی ہے لہذا سرت سمبھالو اپنْاں لیکھا غی تیاری کرو جد حساب غی بے باقی کرن غو ویلو آ جے غو فر اللہ ناں حساب لیتاں کجھ چر نیہنہ لگ سے کیونجے "وہ مُچ تاولو لیکھو لینْ آلو ہے"

(۳۹) یعنی انھاں تیں پہلاں نافرمان وی حق ناں دبانْ واسطے بڑیں بڑیں مکاریں تے چالبازیں بلکہ بڑا بڑا پھند تے پکھنڈ کرتا رہیا ہیں ور کجھ تہاڑاں غی ٹہلّ تیں بعد اللہ ساراں ناں انھاں غی چالبازیاں غو مزو چکھا دیتو رہیو ہے ۔ اج غا یہ نافرمان وی پُرانْاں باطل پرستاں ہاروں ہُنْ تاولاْ ہی اپنْیں کھٹیاں غو مزو چکھ لیں غا تے انھاں ناں پتو لگ جئے غو جے چھکڑ سُہنْوں انجام تے آخرت غو گھر کس واسطے ہے ۔؟ ۔

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

(۴۰) اکثر مفسراں غو خیال ہے جے یاہ گل کہنٗ آلا اہلِ کتاب تھاجھڑا کہہ رہیا تھ جے نبوت تے رسالت غو سلسلو تے ٹھیک ہے اور ہم اللہ غا چلایا وا ساراں نبیاں ناں مناں وی ہاں ورتم تے خدا غا چلایا واہیں ہی نیہنہ، انھاں ناں ہی جواب دتو جار ہیو ہے جے منکر پَہا نویں کتناں ہی نمکر یں ہم ناں انھاں غی گواہی غی لوڑ نیہنہ رحمتِ عالم ﷺ غا برحق تے آخری نبی ہونٗ واسطے بس اللہ تعالیٰ ہی غی گواہی سُدّ ی ہے، اسے نے یوہ قرآن نازل کیو ہے جس غو لفظ لفظ اس گل غی گواہی دے رہیو ہے جے جس پاک ذات وریوہ نازل ہور ہیو ہے ویہہ اللہ تعالیٰ غا سچا نبی ہیں۔اس تیں علاوہ جھڑا اہلِ کتاب صحیح علم آلا تے انصاف آلا ہیں جھاں نے تورات تے انجیل ماں رحمتِ عالم ﷺ غا بارہ ماں پیشن گوئیں پڑھیں ہیں فر آپ ﷺ ناں انھاں غے مطابق دیکھ غے ایمان لے آیا ہیں ویہہ وی آپؐ غا برحق نبی ہونٗ غی گواہی دے رہیا ہیں۔

۲۰ / کتوبر ۲۰۰۰ء مطابق ۲۱ / رجب المرجب ۱۴۲۱ھ زندان مرکزی جموں۔

سورت ابراہیمؑ

(۱) آیت ۳۵ ماں حضرتِ ابراہیمؑ غی اک عالیشان دعا غو ذکر ہے اسے ور سورتِ پاک غو ناں سورتِ ابراہیمؑ ہے۔یاہ سورتِ پاک وی مکی ہے تے آیت ۱۳ / غا مضمون تیں انداز و لایو جا سکے جے یاہ سورتِ پاک اُس ویلے نازل ہوئی ہے جد مکہ ماں ایمان آلاں ور بچ ہی ظلم ہور ہیو تھو تے کُجھ صحابہء کرامؓ حبشہ در ہجرت فرما رہیا تھا اس سورتِ پاک ماں یاہ گل دلیلاں ناں پکی کر غے بیان کی گئی ہے جے رحمتِ عالم ﷺ اللہ غا سچا نبی ہیں تے قرآن اللہ غو سچو کلام ہے اور ایمان آلاں ناں تے رحمتِ عالم ﷺ ناں جگہ جگہ یاہ تسلی دتی گئی ہے کے کافر پَہا نویں کتنیں ہی چال بنا لیں تے کتنی ہی چالبازیں کر لیں ور اللہ غو یوہ سچو دین کسے غا دبانٗ نالٗ دب نیہنہ سکتو ، یوہ ضرور غالب آوے غو، جس راکہ اس تیں پہلاں ہر دور ماں حق غالب آتو رہیو ہے۔پشلاں نبیاں غا مختصر حالات سنا غے یاہ گل سمجھائی گئی ہے جے اج مشرک لوک نبی پاک ﷺ نالٗ جو کجھ کر رہیا ہیں تے جھڑا جھڑا اعتراض کر رہیا ہیں پشلاں نبیاں نالٗ وی اُنھاں غی قوم یوہی کُجھ کرتی رہئی ہے۔سورت پاک غا آخر ماں دوزخ غو دہشت ناک نقشو چھک غے لوکاں ناں اس تیں ڈرایو گیو ہے۔

(۲) سورتِ پاک غا مُنڈ ماں قرآنِ کریم غا نازل ہونٗ غو مقصد بیان فرمایو جا رہیو ہے جے اس غے ذریعہ رحمتِ عالم ﷺ دنیا غا ساراں لوکاں ناں -ویہہ کالا ویں یا گورا امیر ویں یا غریب، حکومت آلا ویں یا عام لوک ویں، دنیا غو کوئے وی کم کرن آلا تے کِدے غا رہنٗ آلٗ ویں انھاں ساراں ناں کفر شرک تے جہالت غاں غبار اندھیراں بچوں کڈ غے اللہ غا دین غی اللہ غی توحید تے ہدایت غی لوء ماں لیانویں ور اس غے نالٗ نالٗ یاہ گل وی بیان فرمادتی جے رحمتِ عالم ﷺ اس واسطے چھڑا تبلیغ کر سکیں تے دعوت دے سکیں باقی اس جہالت تیں نکلے غو وہ ہی جس ناں اللہ تعالیٰ توفیق دیئے غو تے وہ اسے ناں توفیق دیئے غو جھڑو آپ وی اندھیراں تیں نکل غے لوء ماں آنٗوں چاہوے غو۔فر اندھیریاں تیں کڈ غے لوء ماں لیان غو مطلب بیان فرمایو جے وہ اللہ غا رستہ ور لیانٗو ہے، جھڑو زمین اسمان غو مالک ہے تے جھڑو العزیز یعنی زبردست ہے تے الحمید یعنی ساری صفتاں غو مالک ہے۔اس تیں یاہ گل وی صاف ہوگئی جے لوء بس اللہ غا رستہ یعنی اللہ غا دین ہی غی لوء ہے لہذا جھڑو اللہ غا دین ور تے ہدایت ور ہے اس نے دنیا غا علم بچوں پَہا نویں اک حرف وی نہ پڑھیو ہے وہ لوء ور ہے تے جس کوئے اللہ غا دین غی تے ہدایت غی لوء نیہنہ تے جس غی چھوٹی نیک عملاں تیں سختی ہے اس کوئے پَہا نویں کتنی بڑیں بڑیں ڈگریں ویں ور قرآن غی نظر ماں وہ اندھیراں ماں ہے۔تے ہدایت غا رستہ اور اس غی لوء غا انکار کرن آلا دنیا غا لحاظ نالٗ کوئے وی ویں قرآن انھاں ساراں واسطے ڈاہڈا عذاب غی خبر سناوے اور انھاں غی نشانی یاہ دسے جے ویہہ آخرت ناں چھوڑ غے بس دنیا نالٗ پیار کریں سگوں اس نخا ہندی فانی دنیا ناں آخرت تیں سرس

الَّذِیْنَ کَفَرُوْا لَسْتَ مُرْسَلًا ؕ قُلْ کَفٰی بِاللّٰهِ شَهِیْدًاۢ

جے تم اللہ تعالیٰ غا چلایا وا پیغمبر نیہنہ تم فرمادیو : میرے تے تھارے بشکار اللہ تعالیٰ ہی غی

بَیْنِیْ وَبَیْنَکُمْ ۙ وَمَنْ عِنْدَهٗ عِلْمُ الْکِتٰبِ ﴿۴۳﴾

گواہی سُدی ہے تے انھاں لوکاں غی گواہی جھاں کولے (اسمانی) کتاب غو علم ہے (۴۰)

سُوْرَةُ اِبْرٰهِیْمَ مَکِّیَّةٌ وَّهِیَ اِثْنَتَانِ وَخَمْسُوْنَ اٰیَةً وَّسَبْعُ رُکُوْعَاتٍ

سورت ابراہیم مکہ ماں نازل ہوئی تے اس ماں بونجہ آیت اور ست رکوع ہیں

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

شروع اللہ تعالیٰ غا ناں نالٗ جھڑو بے بہا مہربان بچ رحم آلٗو ہے

الٓرٰ ۚ کِتٰبٌ اَنْزَلْنٰهُ اِلَیْکَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ

(۱) یاہ اک کتاب ہے جھڑی ہم نے (اے نبیؐ) تھارا در نازل کی ہے تانجے تم لوکاں ناں ان غا

الظُّلُمٰتِ اِلَی النُّوْرِ ۙ بِاِذْنِ رَبِّهِمْ اِلٰی صِرَاطِ

رب غا حکم نالٗ انھیریاں تیں کڈ غے لوء ماں لیانویں ، (یعنی) غالب (تے)

الْعَزِیْزِ الْحَمِیْدِ ۙ﴿۱﴾ اللّٰهِ الَّذِیْ لَهٗ مَا فِی السَّمٰوٰتِ

صفتاں آلا (خدا) غا رستہ در (لیانویں) ؛ وہ ہی اللہ ہے کہ جو کجھ اسماناں ماں

وَمَا فِی الْاَرْضِ ؕ وَوَیْلٌ لِّلْکٰفِرِیْنَ مِنْ عَذَابٍ

تے جو کجھ زمین ماں ہے سارو اُسے غو ہے تے کافراں واسطے اک ڈاہڈا عذاب غی

شَدِیْدِ ۙ﴿۲﴾ الَّذِیْنَ یَسْتَحِبُّوْنَ الْحَیٰوةَ الدُّنْیَا

تباہی ہے ؛ جھڑا دنیا غی زندگی ناں آخرت تیں

عَلَی الْاٰخِرَةِ وَیَصُدُّوْنَ عَنْ سَبِیْلِ اللّٰهِ وَ

زیادہ سرس سمجھیں تے اللہ تعالیٰ غا رستہ تیں (لوکاں ناں) روکیں تے

یَبْغُوْنَهَا عِوَجًا ؕ اُولٰٓئِکَ فِیْ ضَلٰلٍۭ بَعِیْدٍ ﴿۳﴾

اس ماں ڈِنگ لوڑتا ریہنہ یہ لوک بچ دور غی گمراہی ماں جا پیا ہیں (۲)

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

سمجھیں یہ لوک اپنڑی جند جان سب کجھ اسے فانی دُنیا پچھے ہی گالیں۔اور اللہ تعالیٰ غا رستہ ماں تے اس غا دین ماں عیب کڈ کڈ غے اس صاف سدا رستہ ناں ڈِنگوتر ڈوبناڑ غی کوشش کرتا رہینہ تانجے دوجاں لوکاں ناں وی پھند مکر کر غے اپنڑے ناڑ جہالت غی اندھیریاں ماں رکھ سکیں۔اس را یہ لوک جہالت تے گمراہی ماں اتناں دور نکل جیں کہ اُتّوں قرآن جسو سچو کلام سُنڑ غے وی پشاں نیہنہ مڑتا۔

(۳) یعنی رسول چلانڑ غو کیو نجے مقصد یوہ تھو جے ویہہ لوکاں ناں کھول کھول غے اللہ غا دین غیں گل سمجھانویں تے لوء آنو رستو دسیں اس گلوں اللہ تعالیٰ نے جتنا وی نبی چلایا ہیں ویہہ سارا او اہی بولی بولنڑ آلا تھا جہڑی اُت غاں لوکاں غی بولی تھی، تے انھاں ور کتاب وی اسے بولی ماں نازل ویں تھیں۔رحمتِ عالم ﷺ رسول تے دنیا غاں ساراں ہی لوکاں واسطے بنڑ غے آیا ہیں ور ساراں تے

وَمَآ اَرْسَلْنَا مِنْ رَّسُوْلٍ اِلَّا بِلِسَانِ قَوْمِهٖ لِيُبَيِّنَ

تے ہم نے جہڑو وی پیغمبر چلایو وہ اس غی قوم ہی غی بولی بولنڑ آلو تھو تانجے وہ انھاں ناں (اللہ غا حکم) کھول

لَهُمْ ۭ فَيُضِلُّ اللّٰهُ مَنْ يَّشَاۗءُ وَيَهْدِيْ مَنْ يَّشَاۗءُ ۭ

کھول غے بیان کر دیئے (۳) فر اللہ تعالیٰ ہی جس ناں چاہوے گمراہ کر دیئے تے جس ناں چاہوے ہدایت دیدیئے

وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ۝۴ وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مُوْسٰى بِاٰيٰتِنَآ

تے وہ سب ور غالب مُچ حکمت آلو ہے (۴) تے یقیناً ہم نے موسیٰؑ اپنڑیں نشانڑیں دے غے چلایا تھا

اَنْ اَخْرِجْ قَوْمَكَ مِنَ الظُّلُمٰتِ اِلَى النُّوْرِ ڏ وَذَكِّرْهُمْ

جے تم اپنڑی قوم ناں انھیریاں تیں کڈ غے لوء ماں لیاؤ! اور انھاں ناں اللہ غا (یاد گار)

بِاَيّٰىمِ اللّٰهِ ۭ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُوْرٍ ۝۵

دناں غو چیتو کراؤ واقعہ ہی اس ماں بڑیں نشانڑیں ہیں ہر اک صبر (تے) شکر کرن آلا واسطے (۵)

وَاِذْ قَالَ مُوْسٰى لِقَوْمِهِ اذْكُرُوْا نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ

تے جسویلے موسیٰؑ نے اپنڑی قوم ناں کہیو تم اپنڑے اپر اللہ تعالیٰ غا فضل ناں یاد کرو،

اِذْ اَنْجٰىكُمْ مِّنْ اٰلِ فِرْعَوْنَ يَسُوْمُوْنَكُمْ سُوْۗءَ الْعَذَابِ

جس ویلے اس نے تمناں فرعونیاں کولوں نجات دتی ویہہ تمناں مُچ پھیڑو عذاب دے رہیا تھا

وَيُذَبِّحُوْنَ اَبْنَاۗءَكُمْ وَيَسْتَحْيُوْنَ نِسَاۗءَكُمْ ۭ وَفِيْ

ویہہ تھاراں بچاں ناں حلال کر چھوڑیں تھا، تے تھاری کالّسریاں ناں زندی رہنڑ دیں تھا اور اس

ذٰلِكُمْ بَلَاۗءٌ مِّنْ رَّبِّكُمْ عَظِيْمٌ ۝۶ وَاِذْ تَاَذَّنَ رَبُّكُمْ

ماں تھارا رب غی طرفوں تگڑی ازمائش تھی، (۶) تے (یاد کرؤ) جسویلے تمناں تھارا رب نے دس دتو تھو

لَىِٕنْ شَكَرْتُمْ لَاَزِيْدَنَّكُمْ وَلَىِٕنْ كَفَرْتُمْ اِنَّ عَذَابِيْ

کہ جے تم شکر کریں غا تاں ہوں تمناں ہور (نعمت) دئیوں غو تے جیکدے تم ناشکری ہی کریں غا (تاں) میرو عذاب

لَشَدِيْدٌ ۝۷ وَقَالَ مُوْسٰٓى اِنْ تَكْفُرُوْٓا اَنْتُمْ

بڑو سخت ہے (۷) تے موسیٰؑ نے فرمایو : جے کدے تم تے روئے

مُہرے جن لوکاں ناں اللہ غو پیغام پہچانڑوں تھو ویہہ اک خاص بولی یعنی عربی بولنڑ آلا تھا اس گلوں آپ ﷺ غی بولی وی عربی تھی تے قرآن وی عربی ماں نازل ہووو۔فر اللہ نے عرب غاں ان خوش نصیباں ناں توفیق دتی تے انھاں نے قرآن غو پیغام ہر اک بولی بولنڑ آلا توڑی دنیا غی گٹھ گُٹھ ماں پہچا چھوڑیو اور اج تے دنیا غو ہر اک بندو ترجمہ غی مدد ناڑ قرآن غی گل اپنڑی بولی ماں سمجھ سکے۔

(۴) یعنی ہدایت تے لوء، ماں اس انتظام تیں بعد اللہ تعالیٰ جس ناں چاہوے اس ناں سِدّا رستہ ور چلنڑ غی تے اندھیریاں تیں نکل غے لوء ماں آنڑ غی توفیق دیدیئے۔اور یوہ وہ ہی بندو وہے جہڑو آپ وی ہدایت ور آنو چاہوے ورنہ جہڑو اس چمکتی لوء ماں وی اکھ نُھوٹ لئے فر اس ناں اللہ تعالیٰ وی جہالت تے گمراہی غی اندھیریاں ماں پَھسّل پُھوسا کھاتو چھوڑ دیئے۔

(۵) کفر شرک غی اندھیریاں تیں کڈ غے ایمان غی لوء ماں لیانڑ غو سلسلو کوئے نوووں نیہنہ۔جد تیں دنیا ماں کفر شرک غیں یہ اندھیری آئیں ہیں تاں تیں ہی ایمان غی لوء غو یوہ سلسلو وی چل رہیو ہے رحمتِ عالم ﷺ تین مُدتاں پہلاں اللہ نے حضرت موسیٰؑ کیئیں معجزا دے غے بنی اسرائیل ور ٹوریا تھا تے فرمایو تھو جے تم انھاں ناں ''اللہ تعالیٰ غا (یادگار) تہاڑا'' یاد کروا غے انھاں ناں نصیحت کرو! اللہ تعالیٰ غاں تہاڑاں تیں مراد ویہہ تہاڑا ہیں، جنھاں ماں اللہ تعالیٰ نے انھاں ور بڑا بڑا انعام کیا تھا، انھاں ناں بڑیں بڑیں نعمت عطا فرمائیں تھیں تے جنھاں دناں ماں انھاں ور بڑیں بڑیں مصیبت آ رہئی تھیں فر اللہ تعالیٰ نے انھاں مصیبتاں تیں نجات دتی تے ویہہ تہاڑا اسا ''یادگار تہاڑا'' بنڑ گیا کہ انھاں ناں ''اللہ تعالیٰ غا تہاڑا'' کہنڑ لگ گیا کیونجے اُنھاں گلاں ماں صبر تے شکر کرن آلاں واسطے بڑیں سبق غیں گل ہیں جے اللہ غا نیک بندا مصیبتاں ماں گھبراتا نیہنہ بلکہ صبر کریں تے نعمتاں ور بڈیار نیہنہ کرتا بلکہ شکر کریں۔

(۶) یوہ ''اللہ تعالیٰ غاں تہاڑاں'' یعنی انھاں تہاڑاں در اشارو ہے جنھاں ماں اللہ تعالیٰ نے بنی اسرائیل وروں بڑیں بڑیں مصیبت ہٹا غے اُنھاں ناں اپنڑی عالیشان نعمت عطا فرمائیں تھیں۔یاہ آیت اسے را سورتِ بقرہ آیت ۴۹/ ماں وی ہے اُتے اس غی تفسیر گذر گئی ہے۔

(۷) حضرت موسیٰؑ اپنڑی قوم ناں نصیحت فرما رہیا ہیں جے یاد کرو جسویلے تھارا رب نے اعلان فرما دتو تھو کہ جے تم میری نعمتاں ور شکر گذاری کریں غا یعنی میری دتی وی نعمتاں ناں میری ہی سمجھیں غا تے دل ناڑ میرو شکر کر غے میری فرمانبرداری تے عبادت کریں غا تاں تم میری ہور نعمتاں غا مستحق بنڑیں غا۔تے جے تم میری ناشکری کریں غا یعنی نعمتاں ناں میری دتی وی سمجھنڑ غے بجائے اپنڑاں ہتھاں غیں کھٹیں سمجھیں غا تے میری فرمانبرداری غے بجائے میری دتی وی نعمتاں ور آکڑیں تے بُھلیں غا تاں ویہہ نعمت تے کھسے ہی جیں غیں سگوں اس جرم ور سخت سزا وی دیوں غو۔رحمتِ عالم ﷺ کونے اک منگتو آیو حضرت نے اس ناں اپنڑے کولوں اک کھجور عطا فرمائی وہ اک کھجور دیکھ غے بسونگر گیو، تے واہ کھجور نیہنہ لی، فر دوجو سُوالی آیو حضرت نے واہ کھجور اس ناں عنائت فرمائی اس نے مُچ احترام ناڑ لے غے عرض کیو ''یاہ تے حضرت غی بخشیش ہے اس ور نبی ﷺ نے اس ناں چالی درہم ہور دینڑ غو حکم فرمایو (ابن کثیر بحوالہ مسند احمد)

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

(۸) یعنی تھاری شکر گذاری غو فائدو تے ناشکری غو نقصان تھاروا پڻوں ہی نقصان یا فائدو ہے اللہ تعالیٰ غی شان ماں اس ناݨ کجھ گہاٹو یا ہدو نیہنہ ہو جا تو وہ تے سب کیئں تیں بے نیاز ہے وہ کسے غو محتاج نیہنہ تے ساریں صفتاں غو آپے مالک ہے فراس ناں کسے غی فرمانبرداری تے شکر گذاری غی کے لوڑ ہے !! مسلم شریف غی اک حدیثِ قدسی ماں ہے جے پشلا اگلا سارا انسان تے جن رل غے اس غی صفت کریں تاں اس غی بادشاہی ماں کجھ باہدو نیہنہ ہو جاتو تے جے سارا اگلا پشلا انسان تے جنات رلݨ غے اس غی ناشکری تے نافرمانی کریں تاں اس غی بادشاہی ماں کجھ گہاٹو نیہنہ ہو جاتو ملخصًا۔

(۹) غالبًا حضرت موسیٰؑ غی نصیحت آلی تقریر اُپلی آیت ورمُک گئی تھی ، ہُݨ اِس آیت ماں اللہ تعالیٰ نے عرب غاں مشرکاں ناں فرمایو ہے جے تم اللہ تعالیٰ غیں نافرمانیں کر کر غے کسرا بے فکر ہو وا ہیں !! کیوں تمناں پشلاں نافرمانان ور آݨ آلو عذاب بسر گیو ہے !! باقی دنیا ناں چھوڑو ! عرب ہی غیں مشہور مشہور نافرمان قوماں درتہان کرو ہاں ! اُنھاں غو کے حشر ہو وو ! قومِ ثمود، قوم عاد تے حضرت نوحؑ غی قوم ناں دیکھ لیو انھاں ور کسو عذاب آیو تھو !! فر انھاں تیں علاوہ کتنیں ہی نافرمان قوم ملیا میٹ ہوئیں تے زمین ماں دبے گئیں کہ اج کسے ناں انھاں غو ناں وی یاد نیہنہ ، نہ اثارِ قدیمہ آلاں ناں کُھݨ ماں کِدے اِنھاں غا کھولاݨ نظر آویں بلکہ ویہہ چھڑیں اللہ تعالیٰ غا ہی علم ماں ہیں ۔انھاں ساراں نافرمان لوکاں ناں نبیاں کولوں باپ دادا غا رسم رواج غے خلاف گل سُݨ غے اتنوں تعجب ہو وو تے اتنوں روہ چڑھیو کہ انھاں نے اپݨیں انگلیں اپݨاں دنداں ماں دبالیں تے اللہ غا نبیاں غا منہ ور ہتھ رکھݨ لگ گیا جے تم مھاراں بزرگاں غے خلاف کائے گل نہ کہیو ، تے کہݨ لگا جے تھاری گل تے مھاراں دلاں ماں بیستی ہی نیہنہ ان گلاں ماں تے ہم ناں شک بلکہ ٹھسو ہے ، یوہ حال پرانااں زمانہ غا مشرکاں غو تھو جہڑو عرب غاں مشرکاں ناں سنایو جا رہیو تھو جے اج تم جو کجھ کر رہیا ہیں یہ کوئے نویں گل نیہنہ پرانااں نافرمان وی نبیاں ناݨ یوہی سلوک کرتا رہیا ہیں۔ فائدو: ﴿ فَـرَدُّوْا اَیْـدِیَهُمْ ﴾ غی تفسیر کیئں طرح کی گئی ہے علامہ قرطبی تے دوجاں مفسراں نے ویہہ تفصیل ناݨ بیان کی ہیں ہم نے دو مشہور تفسیراں غے مطابق آیت غو مطلب بیان کیو ہے۔

(۱۰) یعنی اے مشرکو ! تمناں مھاری گل ور تعجب وہے حالانکہ تعجب آلی تے تھاری اپݨی ہی گل ہے ۔کیوں ! کسے ناں اللہ تعالیٰ غی ذات غا بارہ ماں یا اس غا اک ہوݨ غا بارہ ماں تعجب یا حیرانگی ہو سکے وہ ہی تے زمین اسمان غو تے ساری جیا جون غو پیدا کرن آلو ہے فر اس غی مخلوق بچوں کوئے اس غو شریک کسرا ہو سکے ؟ ! وہ لوکاں ناں اپݨاں دین در اُنھاں غا ہی فائدہ واسطے بلا رہیو ہے تانجے لوک کفر شرک چھوڑ غے اس غا دین ماں آجیں فر وہ انھاں غا پشلا کفر شرک ماں کیا جاݨ آلا سارا گناہ معاف کر دیئے تے انھاں ور عذاب نہ گہلّے بلکہ بچر توڑی انھاں غی زندگی ہے اچر توڑی انھاں ناں امن چین نصیب فرما دیئے !!۔

(۱۱) مشرکاں غو یوہ وہ پرانوں جاہل پوݨاں آلو اعتراض ہے جہڑو ہمیشاں ویہہ اللہ غا نبیاں ور کرتا رہیا ہیں تے مکہ غا مشرک وی یوہی اعتراض کر رہیا تھا جے جہڑو بندو مھارا جسو انسان ہی وہے ، مھارا ہاروں ہی کھائے پیئے ! سُوے جاگے ، تے انسانی ضرورت غا دوجا کم کرے وہ اللہ غو نبی کس راہو سکے ؟ ! انھاں غو خیال تھو جے انسان بچر توڑی انسان رہ وہ نبی نیہنہ ہو سکتو نبی تے وہ ہی نبی سکے جہڑو یا تے وہے ہی فرشتو یا فر اس ماں انسانی گل نہ ویں بلکہ فرشتاں ہی غی صفت ویں یعنی نہ کھائے نہ پیئے ، نہ نکاح بیاہ کرے ۔فر انھاں نے اتوں وی آگے بدھ غے دل غا پڑ ہاس غی گل کہئی جے پیغمبری غی یاہ گل تے اینویں ہی ہیں اصل ماں تے تم ہمناں مھارا باپ دادا غا رستہ تیں ہٹانوں چاہویں جس تیں ہم کدے وی ہٹ نیہنہ سکتا ہاں ! جے تم سچا ہیں تاں باندے با چھڑ دِسݨ آلو کوئے اسو معجزو دسو جس تیں بعد ہم نا ایمان لیاݨ تیں بجݨ کوئے چارو ہی نہ رہ۔

وَمَنْ فِی الْاَرْضِ جَمِیْعًا فَاِنَّ اللّٰهَ لَغَنِیٌّ حَمِیْدٌ ۝۸

زمین غا سارا لوک ناشکری کریں غا تاں وی بلاشبہ اللہ تعالیٰ بے پرواہ ہے صفتاں غو مالک ہے (۸)

اَلَمْ یَاْتِكُمْ نَبَؤُا الَّذِیْنَ مِنْ قَبْلِكُمْ قَوْمِ نُوْحٍ وَّعَادٍ

کیوں ! تمناں انھاں لوکاں غیں خبر نیہنہ پُجیں جہڑا تھارے تیں پہلاں ہویا ہیں یعنی نوحؑ غی قوم تے قومِ عاد

وَّثَمُوْدَ ۬ۛ وَالَّذِیْنَ مِنْۢ بَعْدِهِمْ ۛؕ لَا یَعْلَمُهُمْ اِلَّا اللّٰهُ ؕ

تے قومِ ثمود ، تے ویہہ لوک جہڑا انھاں تیں بعد ہو یا ہیں جنھاں ناں اللہ تیں سُوا کوئے نیہنہ جاݨتو

جَآءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَیِّنٰتِ فَرَدُّوْۤا اَیْدِیَهُمْ فِیْۤ

انھاں کولے انھاں غا پیغمبر صاف معجزا لے غے آیا تے انھاں نے (روہ ناݨ) اپݨاں منہ ور اپݨاں

اَفْوَاهِهِمْ وَقَالُوْۤا اِنَّا كَفَرْنَا بِمَاۤ اُرْسِلْتُمْ بِهٖ وَاِنَّا لَفِیْ

ہتھ رکھ لیا اور کہݨ لگا جے ہم تے اس چیز تیں بالکل انکاری ہاں جہڑی دے غے تم چلایا گیا ہیں تے جس چیز در تم ہم ناں

شَكٍّ مِّمَّا تَدْعُوْنَنَاۤ اِلَیْهِ مُرِیْبٍ ۝۹ قَالَتْ رُسُلُهُمْ

بلاویں اس دروں ہم ناں اسو شک ہے جس ناݨ مھاراں دلاں ماں ٹھسو پے گیو ہے (۹) انھاں غاں پیغمبراں نے کہیو :

اَفِی اللّٰهِ شَكٌّ فَاطِرِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ یَدْعُوْكُمْ

کیوں اللہ غا بارہ ماں شک ہے ؟ جہڑو اسماناں غو تے زمین غو پیدا کرن آلو ہے وہ تمناں بلاوے

لِیَغْفِرَ لَكُمْ مِّنْ ذُنُوْبِكُمْ وَیُؤَخِّرَكُمْ اِلٰۤی اَجَلٍ

تانجے تھارا گناہ بخش چھوڑے تے تمناں اک معین مدت توڑی مہلت

مُّسَمًّی ؕ قَالُوْۤا اِنْ اَنْتُمْ اِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا ؕ

دیدیئے (۱۰) انھاں لوکاں نے کہیو : تم تے چھڑا مھاری طرح غا آدمی ہی ہیں

تُرِیْدُوْنَ اَنْ تَصُدُّوْنَا عَمَّا كَانَ یَعْبُدُ

تم تے یاہی چاہویں جے تم ہمناں انھاں (غی عبادت کرن) تیں ڈک چھوڑیں جنھاں غی عبادت مھارا

اٰبَآؤُنَا فَاْتُوْنَا بِسُلْطٰنٍ مُّبِیْنٍ ۝۱۰ قَالَتْ لَهُمْ

باپ دادا کریں ویں تھا ، بس تم ہمناں کوئے صاف معجزو دسو (۱۱) انھاں غا رسولاں نے انھاں ناں کہیو :

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

رُسُلُهُمْ اِنْ نَّحْنُ اِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَمُنُّ عَلٰى

واقعہ ہی ہم تھارا ہاروں آدمی ہی ہاں ور اللہ تعالیٰ اپنٹاں بنداں بچوں

مَنْ يَّشَآءُ مِنْ عِبَادِهٖ ؕ وَمَا كَانَ لَنَآ اَنْ نَّاْتِيَكُمْ بِسُلْطٰنٍ

جس ور چاہوے احسان کر دیئے تے یاہ گل مھارا اختیار ماں نیہنہ جے ہم تمنٹاں خدا غا حکم تیں بجنٓ

اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ ؕ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُوْنَ ﴿۱۱﴾

کوئے معجزو دس دیاں تے ایمان آلاں ناں اللہ تعالیٰ ور ہی پُہر وسو کرنوں چاہئے ! (۱۲)

وَمَا لَنَآ اَلَّا نَتَوَكَّلَ عَلَى اللّٰهِ وَقَدْ هَدٰىنَا سُبُلَنَا ؕ

تے ہم کیوں نہ اللہ تعالیٰ غی ذات ور پُہر وسو کراں حالانکہ اس نے ہم ناں مھاراں رستاں غی ہدایت دیدتی ہے

وَلَنَصْبِرَنَّ عَلٰى مَآ اٰذَيْتُمُوْنَا ؕ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ

تے تم ہم ناں جھڑیں تکلیف دے رہیا ہیں ہم اُنھاں ور ضرور صبر کراں غا تے پُہر وسو کرنٓ آلاں ناں بس اللہ ہی غی

الْمُتَوَكِّلُوْنَ ﴿۱۲﴾ ع وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لِرُسُلِهِمْ لَنُخْرِجَنَّكُمْ

ذات ور پُہر وسو کرنوں چاہئے (۱۳) تے کافراں نے اپنٹاں رسولاں ناں کہیو جے (یا تے) ہم تمنٹاں اپنٹاں ملک تیں

مِّنْ اَرْضِنَآ اَوْ لَتَعُوْدُنَّ فِيْ مِلَّتِنَا ؕ فَاَوْحٰٓى اِلَيْهِمْ

باہر کڈ دیاں غا یا فر تمنٹاں مھارا مذہب ماں آ جانٹوں پُوے غو ، تاں رسولاں ور انھاں غا رب نے

رَبُّهُمْ لَنُهْلِكَنَّ الظّٰلِمِيْنَ ﴿۱۳﴾ وَلَنُسْكِنَنَّكُمُ الْاَرْضَ

وحی کی ، جے ہم ضرور ظالماں ناں ہلاک کر دیاں غا ؛ تے ہم انھاں تیں بعد تمنٹاں اس زمین ماں

مِنْۢ بَعْدِهِمْ ؕ ذٰلِكَ لِمَنْ خَافَ مَقَامِيْ وَخَافَ

بسا دیاں غا (۱۴) یوہ (وعدو) ہر اس بندہ واسطے ہے جھڑو میرے روبرو کھلاں ہونٓ تیں ڈرے نالے میری درڈ

وَعِيْدِ ﴿۱۴﴾ وَاسْتَفْتَحُوْا وَخَابَ كُلُّ جَبَّارٍ عَنِيْدٍ ﴿۱۵﴾

غو خوف رکھے (۱۵) تے انھاں نے فیصلو منگیو اور ہر اک غرور کرن آلو دین غو دشمن نا مراد ہو گیو ،

مِّنْ وَّرَآئِهٖ جَهَنَّمُ وَيُسْقٰى مِنْ مَّآءٍ صَدِيْدٍ ﴿۱۶﴾

اُس غے اگے دوزخ ہے تے اس ناں کچلہو غو پانٹی پیالیو جئے غو

(۱۲) مشرکاں غو اعتراض تھو جے تم انسان ہیں اور انسان انسان رہتاں کدے نبی نیہنہ ہوسکتو ، لہذا تم نبی نیہنہ ۔ اللہ تعالیٰ غا نبی اس غو یوہ جواب دے رہیا ہیں جے اس ماں تے کوئے شک نیہنہ جے ہم انسان ہی ہاں ، نہ فرشتاں ہاں تے نہ کائے دوجی مخلوق ہاں ! ور تمنٹاں یاہ گل کس نے دسی ہے جے انسان ، انسان ہوتاں کدے نبی نیہنہ ہوسکتو ۔ نیہنہ بلکہ نبی تے ویں ہی انسان ! پیغمبری تے انسانیت ہی غو ساراں تیں اُچو ، ساراں تیں افضل تے ساراں تیں اعلیٰ رُتبو ہے جت کوئے فرشتو تے کدے پُج ہی نیہنہ سکتو ، تے نہ کوئے انسان یوہ رُتبو اپنٹیں جُھدیاں ناں کدے کھٹ سکے بلکہ یوہ تے اللہ تعالیٰ غو وہ خاص فضل ہے جھڑو وہ اپنٹاں فضل ناں آپے جس ناں عنایت کرنٹوں چاہوے کر دیئے !۔ باقی رہئی تھاری معجزہ غی مانگ ! تے ہم نٹے یوہ دعوو ہی کد کیو ہے جے ہم آپ اپنٹے کولوں کوئے معجزو دس سکاں ! معجزو تے اللہ تعالیٰ غا حکم ور اس غی مشیت ناں ہی ظاہر وہے تے وہ ہی جانٹے جے تھاری یاہ جاہل پونا آلی مانگ کدے پوری وہے غی یا نیہنہ ہوسیں ، مومناں ناں تے اسے غی ذات ور پُہر وسو کرنٹوں چاہئے !۔

(۱۳) یعنی ہم اپنٹاں اُس مہربان مالک ور کیوں نہ پُہر وسو کراں ! جس نے ہم ناں مھاری کامیابی غا ، تے اس غی رحمت کھٹنٓ غا ، اور اس غی ناراضگی تیں بچنٓ غا سارا رستا دس دتا ہیں ، تم جتنی وی تکلیف دیں غا تے جتنوں وی ستانویں غا ہم تھارا ستانٓ ور اپنٹاں مالک غا فضل ناں صبر ہی کراں غا ۔ نہ گھبراں واں غا ۔ تے نہ تھارا ستانٓ ور اپٹوں تبلیغ آلو کم چھوڑاں غا ۔ ور نتیجو اُسے غی ذات ور چھوڑ دیاں غا کیونجے توکل کرنٓ آلاں ناں تے اُسے غی ذات ور توکل کرنوں چاہئے ! اس غی ذات تیں بجنٓ کسے ور پُہر وسو کرنوں ایمان آلاں غو کم نیہنہ ۔

(۱۴) کافر اللہ غا نبیاں غی اخلاص ناں پَہری وی تقریر ناں نرم کے ہوتا ! انھاں غا دل ہور باٹا ہوگیا تے اللہ غا نبیاں ناں ہی تَہمکیں تے درڈ دینٓ ور آ گیا ۔ جے تم یہ توکل غیں گل چھوڑو بس ہُنٓ دوئے ہی گل ہیں یا تے تم چپ چیپتا ہو غے مھارا مذہب ماں آ جاؤ تے جس را پہلاں تم مھارا مذہب غا بارہ ماں چُپ ریہنہ تھا ، کجھ نیہنہ کیہنہ تھا ۔ جس ناں ہم تمنٹاں اپٹوں مذہبی سمجھاں تھا ۔ اسے را اگے وی چپ ہو جاؤ ، نیہنہ تے دوجی گل یاہ ہے کہ جلا وطنی واسطے تیار ہو جاؤ ! ہم تمنٹاں اپنٹاں ملک تیں کڈ دیاں غا سبحان اللہ ! کافر خدا غا عذاب تیں کس را بے خوف ہو جیں ، یا ہی درڈ حضرت شعیبؑ تے حضرت لوطؑ ناں انھاں غی قوم نے دتی تھی تے یا ہی تَہمکی مکہ غا مشرک رحمتِ عالم ﷺ ناں تے ایمان آلاں ناں دے رہیا تھا ۔ اللہ تعالیٰ اپنٹاں بنداں ناں تسلی تے سہارو دیئے ! جے یہ مشرک کے کسے ناں ملک تیں کڈیں غا ! انھاں ناں تے ملیا میٹ کر دینٓ آلو عذاب اڈیکے لگو ۔ و یہہ تہاڑا دور نیہنہ کہ ہم انھاں ظالماں ناں ہلاک کر غے تمنٹاں ہی زمین غا وارث بنا دیاں غا ؛ سبحان اللہ فر ہر دور ماں یوہی ہوتو رہیو ایمان آلاں ناں تے رحمتِ عالم ﷺ ناں تَہمکیں دینٓ آلا مکہ غا مشرکاں واسطے وی کجھ سالاں تیں بعد ہی عرب غی زمین سوڑی ہوگئی تے آپؐ غا وصال مبارک توڑی سارو عرب مشرکاں تیں خالی ہوگیو ۔

(۱۵) یہ وعدا تے اللہ غا نبیاں ناں ہور ہیا تھا ور اللہ نے اپنٹاں فضل ناں سارا ایمان آلا ہی اس خوشخبری ماں شامل فرما لیا جے یوہ وعدو ہر اُس شخص واسطے ہے جھڑو اس احساس ناں زندگی گذارے جے میں اک تہاڑے اپنٹاں مالک غی بارگاہ ماں زندگی غا پل پل غو لیکھو دینٓ واسطے کھلاں ہونٹوں ہے جت کوئے مناں بچانٓ واسطے نیہنہ ہوسے بلکہ میراں عملاں ور نمیڑا ویں غا فر وہ آخرت غا اس خطرناک موقع تیں ڈر ڈر غے زندگی گذارتو رہیو ہے ۔

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

(۱۶) ’’تے اُنھاں نے فیصلو منگیو‘‘ یہ فیصلو منگن آلا یا فتح منگن آلا یا مدد منگن آلا کون تھا؟ حضرت ابنِ عباسؓ تے حضرت مقاتلؒ تیں اک روایت یاہ ہے جے یہ اللہ تعالیٰ غا نبی تھا جھڑا مشرکاں غے خلاف اللہ غی مدد تے اُس غو آخری فیصلو منگیں تھا (البحر المحیط، روح المعانی) صاحب جلالین نے وی یا ہی تفسیر بیان کی ہے۔ تے کُجھ دو جاں مفسراں غو خیال ہے جے یہ مشرک لوک تھا جھڑا انبیاں غی تبلیغ تیں اُکّ گیا تھا تے ہُنْ ٹِہیٹھ ہو غے آپے فیصلو منگیں تھا (بیضاوی وغیرہ) ور حافظ عماد الدین ابنِ کثیر نے اک مچ سُہنْی گل کہئی ہے جے یہ دوئے گل ہوئیں اک پاسے جد اک لما عرصہ توڑی تبلیغ کرن تیں بعد اللہ غا نبی لوکاں دروں مایوس ہو گیا اور اُنھاں ناں ہور کسے غا ایمان قبول کرن غی امید نیہنہ رہئی فر انھاں نے اللہ تعالیٰ اگے آخری فیصلہ واسطے جُھولی کھلیاری جس را کہ حضرت شعیبؑ، حضرت نوحؑ، حضرت موسیٰؑ غی دعا غو ذکر قرآن ماں وی آیو ہے تے رحمتِ عالم ﷺ نے وی بدر غا مدان ماں مقابلہ ور آنْ آلاں مشرکاں ور فتح غی دعا منگی تھی تے دوجے پاسے مشرکاں نے وی اسے را آخری فیصلہ غیں دعا منگیں کیونجے انھاں غو یوہ خیال تھو جے فیصلو تے مھارا حق ماں ہی و ہے غو جس را کہ مکہ غا مشرکاں نے جنگ بدر ماں جانْ تیں پہلاں کعبہ پاک غو غلاف پکڑ غے دعا منگی تھی بہر حال جد دو پاسے تیں فیصلہ غی مانگ ہوئی تے فیصلو اس را ہو و کہ ہر اک دین غو دشمن متکبر ان منْ نامراد ہو گیو اور سرکش خدائی عذاب نالْ ملیا میٹ ہو گیا ور قرآن کہہ جے یوہ فیصلو بس آخری فصلو نیہنہ اجوں اِس غے اگے اصل جہنم غو عذاب تے باقی ہی ہے جت اگ ماں سڑن تے اُبلتو کچ لہو پیپالنْ غو اسو عذاب و ہے غو کہ انسان موت موت کرلا وے غو سگوں ہر اک عذاب ور یوہ ہی لگے غو جے ہُنْ موت آئی، ور اُت موت وی نیہنہ آسیں بس ہر عذاب تیں اگے اُس تیں تگڑو عذاب و ہے غو تے یوہ سلسلو کدے مُکنْ نیہنہ لگو کہ

جیتے ہیں آرزو میں مرنے کی ☆ ’’موت آتی ہے‘‘ پر نہیں آتی

(۱۷) یعنی کافر لوک اپناں خیال غے مطابق جھڑیں نیکیں کرتا رہینہ، مذہبی رسم رواج پورا کرلیں یا انسانی ہمدردی غا کم کرلیں، یہ خدا نالْ کفر کرن تے اس غا دین غی بغاوت کرن غی وجہ تیں قیامت غے تہاڑے کجھ کم نیہنہ آسیں بلکہ سبجی غا ٹہیر ہاروں ہوا ماں اُڈ جیں غا فر پتو لگے غو جے جس ناں ہم سونوں سمجھتا رہیا وہ تے سبجی غو ٹہیر تھو۔

(۱۸) یعنی زمین اسمان غی اک اک چیز ماں غور کرلیو، یقیناً انسان اسے نتیجہ ور پجّے غو جے یاہ ساری کائنات خاص مقصد واسطے برحق پیدا ہوئی ہے، فر انسان! جس واسطے یاہ ساری کائنات بنی ہے وہ کس را بے مقصد ہو سکے! نیہنہ یقیناً اس غی زندگی غو وی اک مقصد ہے، جس غو اُس نے اک تہاڑے لیکھو دینْوں ہے۔ تے اللہ تعالیٰ واسطے انسان ناں دوہری واری پیدا کر غے اُس کونْوں لیکھو لینْوں کُجھ وی مشکل نیہنہ، اس غی قدرت غو تے یوہ عالم ہے کہ جے اج اس غی یاہ منشاہ و ہے تاں اس ناں قدرت ہے کہ وہ ساراں انساناں ناں دنیا تیں چک لئے تے ات کائے نوی ہی مخلوق بسا دیئے فر اتنی بڑی قدرت غا مالک واسطے انسان ناں دوہری واری پیدا کر غے اس کونْوں زندگی غو لیکھو لینْوں کے مشکل ہے!۔

(۱۹) لیڈراں، کھڑپینچاں، مذہبی رہنماں تے انھاں غے پچھے اکھ میچ غے ٹرن آلاں عام لوکاں غی بحث تے لعن طعن قرآن پاک نے کئیں جگہیں بیان کی ہے، ات بیان ہونْ آلو یوہ جھگڑو یا تے محشر غا مدان غو ہے یا فر دوزخ ماں پجنْ تیں بعد غو ہے جت یہ عام لوک انھاں لیڈراں ناں کیہنہ غا جے دنیا ماں تم بڑا بنْیں ویں تھا تے ہم تھاری گل مناں تھا، تھاری تابعداری کراں تھا، اج اس قہر غی گھڑی ماں کُجھ تے کم آ وَ! جیکدے تم عذاب سروں ختم نیہنہ کرا سکتا تاں تھوڑو ہولو ہی کراوَ، ویہہ کیہنہ غا جیکدے ہم ناکوئے رستو اتوں نکلنْ غو دستو تاں تمناں وی دستا، ات ہم سارا کَٹھا ہاں ہمناں نہ اپناں بُجھو کوئے رستو دسے تے نہ تھارا بُجھو، دنیا ماں وی جیکدے ہم نا ہدایت نصیب ہوتی تاں تمناں وی وہ رستو دستا ور ہم تے آپے گمراہ تھا فر تمناں کس را سِدّا رستہ ور لا سکاں تھا۔ ہُنْ ہم نے اتے رہنْوں ہے پُہانویں ہم رو اس پٹاس کراں تے پُہانویں چُپ چپیتا ہو غے صبر نالْ بیس رانہہ اکا گل ہے۔ سبحان اللہ! اللہ نے قیامت غی یاہ گل دنیا ماں ہی دس غے اپناں بنداں ور فضل فرمایو تا نجے ویہہ اکھ میچ غے کسے غے پچھے نہ چلیں تے ہوش ماں آویں۔

يَتَجَرَّعُهٗ وَلَا يَكَادُ يُسِيغُهٗ وَيَأْتِيهِ الْمَوْتُ مِنْ كُلِّ

جسنا وہ گھوٹ گھوٹ کر غے پیئے غو تے سنگا تیں تُہالْ نیہنہ سکسیں اور موت اس ور ہر پاسے

مَكَانٍ وَّمَا هُوَ بِمَيِّتٍ ۖ وَمِنْ وَّرَآئِهٖ عَذَابٌ غَلِيظٌ ﴿۱۷﴾

تیں آوے غی ور وہ مر نیہنہ سکسیں ؛ تے اس غے اگے (ہور) تگڑو عذاب و ہے غو (۱۶)

مَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ أَعْمَالُهُمْ كَرَمَادِ ۨاشْتَدَّتْ

جنھاں لوکاں نے اپناں رب نالْ کفر کیو انھاں غا عملاں غی مثال اس را ہے جس را بجھی جس ناں جھکھڑ پھانڈا

بِهِ الرِّيحُ فِي يَوْمٍ عَاصِفٍ ۖ لَا يَقْدِرُونَ مِمَّا كَسَبُوا

آنْے تہاڑے ہوا تیزی نالْ اڈا لے جئے ؛ انھاں ناں اپنْی کمائی بچوں کجھ وی

عَلٰى شَيْءٍ ۚ ذٰلِكَ هُوَ الضَّلٰلُ الْبَعِيدُ ﴿۱۸﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّ

نیہنہ تھا سیں ؛ یاہ ہی تے دور غی گمراہی ہے (۱۷) کیوں ! توں دیکھتو نیہنہ ! جے

اللّٰهَ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ ۚ إِنْ يَّشَأْ يُذْهِبْكُمْ

اللہ تعالیٰ نے اسماناں ناں تے زمین ناں برحق پیدا کیو ہے جیکدے وہ چاہوے تاں تم ساراں ناں فناہ کر دیئے

وَيَأْتِ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿۱۹﴾ وَّمَا ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ بِعَزِيزٍ ﴿۲۰﴾

تے (ات) وہ اک نویں ہی مخلوق لے آوے اور ایسو کرنوں اللہ تعالیٰ واسطے کجھ وی اوکھو نیہنہ (۱۸)

وَبَرَزُوا لِلّٰهِ جَمِيعًا فَقَالَ الضُّعَفٰٓؤُا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوٓا

تے سارا لوک اللہ غے سامنْے پیش ویں غا، فر سا لوک انھاں لوکاں ناں کیہنہ غا جھڑا (دنیا ماں) بڑا بنْیں تھا

إِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ أَنْتُمْ مُّغْنُونَ عَنَّا مِنْ عَذَابِ

جے ہم (دنیا ماں) تھارے پچھے چلاں تھا فر کیوں ! تم (ات) اللہ غا عذاب بچوں مھارا وروں

اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ ۚ قَالُوا لَوْ هَدٰىنَا اللّٰهُ لَهَدَيْنٰكُمْ ۖ سَوَآءٌ

کجھ عذاب ہٹا سکیں؟ ویہہ کیہنہ غا کہ جے اللہ ہم ناں کوئے رستو دستو تاں ہم تمناں وی دستا، ہُنْ مھارا واسطے برابر ہے

عَلَيْنَآ أَجَزِعْنَآ أَمْ صَبَرْنَا مَا لَنَا مِنْ مَّحِيصٍ ﴿۲۱﴾ وَقَالَ

پُہانویں توائی پُہاریا کراں تے پُہانویں صبر کراں مھارا واسطے نسنْ غی کائے جگہ تے ہے ہی نیہنہ (۱۹) تے جسویلے سارو

الشَّيۡطٰنُ لَمَّا قُضِيَ الۡاَمۡرُ اِنَّ اللّٰهَ وَعَدَكُمۡ وَعۡدَ

فیصلو ہو جئے غو فر شیطان کہہ غو بیشک اللہ تعالیٰ نے تھارے ناں وعدو کیو تھو ، بالکل برحق

الۡحَقِّ وَوَعَدۡتُّكُمۡ فَاَخۡلَفۡتُكُمۡ ؕ وَمَا كَانَ لِيَ عَلَيۡكُمۡ

وعدو تے میں وی وعدو کیو تھو فر میں تھارا ناں وعدہ خلافی کی اور میرو تھارا ور کوئے زور تے

مِّنۡ سُلۡطٰنٍ اِلَّاۤ اَنۡ دَعَوۡتُكُمۡ فَاسۡتَجَبۡتُمۡ لِيۡ ۚ

نیہنہ تھو بس میں تمناں (گمراہی در) بلاّیو ، تے تم نے میری گل من لی

فَلَا تَلُوۡمُوۡنِيۡ وَلُوۡمُوۡۤا اَنۡفُسَكُمۡ ؕ مَاۤ اَنَا بِمُصۡرِخِكُمۡ وَمَاۤ

لہذا تم مناں الزام نہ دیو بلکہ الزام تم اپناں آپ ناں ہی دیو (اج) نہ تے ہوں تھاری فریاد سُن سکوں تے نہ

اَنۡتُمۡ بِمُصۡرِخِيَّ ؕ اِنِّيۡ كَفَرۡتُ بِمَاۤ اَشۡرَكۡتُمُوۡنِ مِنۡ قَبۡلُ ؕ

تم میری فریاد سُن سکیں ہوں تے آپ اس تیں ابیزار ہوں جے تم مناں اس تیں پہلاں (خدا غو) شریک بناویں تھا

اِنَّ الظّٰلِمِيۡنَ لَهُمۡ عَذَابٌ اَلِيۡمٌ ۝ وَاُدۡخِلَ الَّذِيۡنَ

بلا شبہ ظالماں واسطے دُکھ دین آلو عذاب ہے (۲۰) تے جھڑا لوک ایمان لیایا

اٰمَنُوۡا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ جَنّٰتٍ تَجۡرِيۡ مِنۡ تَحۡتِهَا

نالے انھاں نے چنگا عمل کیا ویہہ اساں باغاں ماں داخل کیا جیں غا جن غے ہیٹھ نہر بغتیں

الۡاَنۡهٰرُ خٰلِدِيۡنَ فِيۡهَا بِاِذۡنِ رَبِّهِمۡ ؕ تَحِيَّتُهُمۡ فِيۡهَا سَلٰمٌ ۝

ویں غیں ویہہ اپناں رب غا حکم ناں سدا انھاں ماں ہی ریہنہ غا جت انھاں غی آپسی ملاقات غو لفظ ''سلام'' وہے غو (۲۱)

اَلَمۡ تَرَ كَيۡفَ ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ

کیوں ! تم نے دیکھیو نیہنہ ! جے اللہ تعالیٰ نے پاک کلمہ غی مثال کتنی سُہنی بیان فرمائی ہے جے وہ اک پاک بوٹا

طَيِّبَةٍ اَصۡلُهَا ثَابِتٌ وَّفَرۡعُهَا فِي السَّمَآءِ ۝ تُؤۡتِيۡۤ اُكُلَهَا

ہاروں ہے جس غی جڑ ڈاہڈی ہے تے اس غیں ڈالیں اسمان توڑی پجی وی ہیں ؛ وہ اپناں رب غا حکم

كُلَّ حِيۡنٍۢ بِاِذۡنِ رَبِّهَا ؕ وَيَضۡرِبُ اللّٰهُ الۡاَمۡثَالَ

ناں ہر ویلے اپناں میوا دیئے تے اللہ تعالیٰ لوکاں واسطے اس گلوں مثال

(۲۰) گل گمراہ لیڈراں غی چلے کرے تھی ، ہُن گمراہ لوکاں غا بڑا مقدم ، کھڑ پینچ تے لیڈر مسٹر ابلیس غو ذکر ہے قیامت غے تہاڑے جد جنت دوزخ غو فیصلو ہو جئے غو اُسو یلے دوزخی لوک اپناں اس لیڈر ناں لعن طعن کریں غا ، جے کمبختا ! تیں ہم گمراہ کر غے ات پہچا چھوڑیا ، ہُن اس مصیبت تیں چھٹکارا غی کائے کاری کر ! ! اس ویلے ابلیس اپناں چیلاں اگے یاہ تقریر کرے غو جے اللہ نے اپناں نبیاں غے ذریعہ تھارے ناں جنت دوزخ غا سچا وعدا کیا تھا جھڑا اج ساراں غے سامنے سچا ہو گیا ہیں ، تے میں وی تمناں آساں امیداں غا چھوٹھا باغ دس دس غے لارالایا تھا جھڑا اج باندے باندے چھوٹھا ثابت ہو گیا ہیں ، ور میں تھارے ناں بس یہ چھوٹھا وعدا ہی کیا تھا میرو تھارا ور کجھ زور تے چلے ہی نیہنہ تھو جے ہوں تمناں اپنے پچھے چلن ور مجبور کرلیتو ، نہ ہی میری گل غے پچھے کائے مضبوط دلیل تھی فر وی تم نے اللہ تعالیٰ غو سچ چھوڑ غے میرو چھوٹھ منیوں ! یوہ تھارو اپنوں قصور تھو لہذا اج تم میرا ور الزام نہ لاؤ نہ میرے اُپّر گڑھو بلکہ تم اپناں آپ ور گڑھو اپنی عقل ناں لعن طعن کرو ! ہُن نہ ہوں تھاری فریا سُن سکوں تے نہ تم میری فریاد سُن سکیں بلکہ تم خدا غا دین غا مقابلہ ماں میریں گل من من غے جھڑو مناں خدا غی خدائی ماں شریک کریں تھا ہوں اس تیں وی ابیزار ہوں ! ہم سارا ظالم ہاں ! لہذا ہُن ہر اک ظالم نے اپناں کیا غو مزو چکھنوں ہے ، ہُن اک دوجا ور گل چاہڑن ناں کجھ نیہنہ لبھتو !۔

(۲۱) اپر جہنمیاں غو حال بیان ہو رہیو تھو جے ویہہ دوزخ ماں اک دوجا ناں لعن طعن کرتا ویں غا اُس غا مقابلہ ماں ہُن یوہ جنتیاں غو ذکر ہو رہیو ہے جے جد وی ایکن دوجا ناں ملیں غا سلامتی غی دعا کرتا تے سلامتی غی مبارک بادی دیتا ویں غا۔

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ۝ وَمَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ

بیان فرماوے تانجے ویہہ نصیحت حاصل کریں (۲۲) تے گندی گل غی مثال

كَشَجَرَةٍ خَبِيثَةٍ اجْتُثَّتْ مِنْ فَوْقِ الْأَرْضِ مَا لَهَا

اک مندا بوٹا جسی ہے جہڑو زمین غے اپروں اپروں ہی پٹ دتو جئے اس ناں ذری وی

مِنْ قَرَارٍ ۝ يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ

مضبوطی نہ وہے (۲۳) اللہ تعالیٰ ایمان آلاں (غا دل) ناں پکی گل ناں مضبوط رکھے

فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ ۖ وَيُضِلُّ اللَّهُ الظَّالِمِينَ ۚ

دنیا غی زندگی ماں وی تے آخرت ماں وی ! تے ظالماں ناں اللہ تعالیٰ ٹپلا رکھے

وَيَفْعَلُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ ۝ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ بَدَّلُوا

اور اللہ تعالیٰ جو چاہوے سو کرے (۲۴) کیوں ! تم نے ویہہ لوک نیہنہ تکیا ! جھاں نے اللہ تعالیٰ

نِعْمَتَ اللَّهِ كُفْرًا وَأَحَلُّوا قَوْمَهُمْ دَارَ الْبَوَارِ ۝

غی نعمت غے بدلے کفر کیو تے اپنی قوم بربادی غا گھر ماں لے پہچائی

جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا ۖ وَبِئْسَ الْقَرَارُ ۝ وَجَعَلُوا لِلَّهِ

یعنی جہنم ماں ! جسماں ویہہ سارا جا بڑیں غا، تے واہ رہن غی مُچ پہیڑی جگہ ہے؛ تے انھاں لوکاں نے اللہ تعالیٰ غا

أَنْدَادًا لِيُضِلُّوا عَنْ سَبِيلِهِ ۗ قُلْ تَمَتَّعُوا فَإِنَّ مَصِيرَكُمْ

شریک بنا لیا ہیں تانجے ویہہ لوکاں ناں اللہ غا رستہ تیں گمراہ کریں (اے نبیؐ) تم فرما دیو! جے چار تہاڑا عیش کر لیو چھیکڑ تم نے

إِلَى النَّارِ ۝ قُلْ لِعِبَادِيَ الَّذِينَ آمَنُوا يُقِيمُوا

یقیناً دوزخ ماں ہی جانوں ہے (۲۵) (اے نبیؐ) تم میرا ایمان آلاں بنداں ناں فرما دیو، جے ویہہ نماز غی

الصَّلَاةَ وَيُنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً

پابندی کریں تے ہم نے انھاں ناں جو کجھ دتو وہے اس بچوں اولے (وی) تے باندے (وی اللہ غا رستہ ماں) خرچ کریں

مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا بَيْعٌ فِيهِ وَلَا خِلَالٌ ۝

اس توں پہلاں کہ وہ تہاڑو آجئے جسماں نہ لین دین وہے غو تے نہ دوستی کم آوے غی (۲۶)

منزل ۳

(۲۲) انسان وی بوٹا ہاروں ہیں کجھ مٹھا، رسیلا میواں غا بوٹا ہاروں تے کجھ کنڈاں آلا بیکار بوٹاں ہاروں ! اسے راگل وی کجھ تے سُہنا میواں آلاں بوٹاں ہاروں مٹھیں رسیلیں تے نفعو دین آلیں وی تے کجھ کنڈاں ہاروں چبن آلیں تے دلاں ماں ترسول لان آلیں ویں۔ ات اللہ تعالیٰ ''پاک گل یا پاک کلمہ'' غی۔ جس تیں مراد اسلام غو توحید آلو کلموں تے سچو عقیدو ہے۔ مثال اک اسا بوٹا ناں دیئے جہڑو وچ سُہنو ستھرو وہے، اسِ غیں جڑ زمین ماں جفت ہوئی وی ویں تے اس غیں ڈالیں اُچیں اُچیں اسمان ناں گل کرتی ویں، جہڑو اللہ غا فضل ناں ہر موسم ماں ہر ویلے میوا دیئے۔ بس اسلام غو کلمہ طیب آلو عقیدو وی اک اسی ہی سچی خوشبو آلی گل ہے جس غیں جڑ موموناں غاں دلاں ماں جفت ہوئی وی ہیں جہڑیں مصیبتاں پریشانیاں غا چھکھڑ چھولاں ماں وی اس بوٹا ناں ہلّن نیہنہ دیتیں، تے اِس بوٹا غی خوشبو مومن غا کردار، تے سچا اخلاق تیں ہر ویلے آتی رہ فر عقیدا غا اس بوٹا ناں نیک عملاں غیں ڈالیں لگیں جہڑا قبول ہون واسطے اسماناں ماں پجیں اور مومن ناں اس غو یوہ توحید آلو عقیدو تے یوہ پاک کلموں ہر ویلے نفعو دیتو رہ، دنیا غی زندگی ماں وی اور آخرت ماں محشر غا مدان ماں وی، ات تو ڑی کہ اوڑک یوہ کلموں اس ناں جنت ماں لے پہچا وے۔ اللہ نے یاہ سُہنی مثال اس گلوں بیان فرمائی تانجے سمجھ آلا کجھ سوچیں سمجھیں۔

(۲۳) اسلام غا کلمہ یعنی توحید آلاں عقیداں غی مثال غا مقابلہ ماں کفر شرک غاں بوداں عقیداں آلی ناپاک گل غی مثال اک گندا بوٹا ناں دِتی جا رہئی ہے، جس غا گند تے بد بوتیں لوک دور نسیں جس غیں جڑ وی بالکل اپلا تی اپلا تی ویں کہ ذری ہوا ناں وہ بوٹو باہر آجے تے جد جڑاں غو یوہ حال ہے فر اس غی ڈالیاں غی کے گل !! بس کفر شرک غاں ساراں ہی بوداں عقیداں غو یوہ ہی حال ہے نہ اُنھاں غی کائے پکی نیں ہے، نہ ہی انھاں ناں عملاں غیں ڈالیں لگیں تے نہ دنیا ماں انھاں عقیداں ناں کامیابی لبھے تے نہ آخرت ماں انھان غو کجھ فائدو نصیب وہے بلکہ اسا عقیدا چھیکڑ مشرکاں تے کافراں ناں بد بو آلی جگہ جہنم ماں لے پہچانویں جتوں کدے نکلنو نصیب نیہنہ ہوتو۔

(۲۴) یعنی اسلام غا پاک کلمہ تے توحید آلاں سُچا عقیداں غی برکت ناں۔ جس غو ذکر مسیں پشلی آیت ماں گذر یو ہے۔ اللہ تعالیٰ ایمان آلاں ناں دنیا ماں وی ثابت قدم تے مضبوط رکھے پہانویں کتنی ہی اوکھت تے مصیبت آجیں اُنھاں غا خیال ماں کدے درمک نیہنہ لغتی، قبر ماں جد منکر نکیر سوال کریں اُت یو ہی سچو کلمو انھاں ناں مضبوط رکھے تے محشر غا مدان ماں جد بے سرت کر دین آلا حالات آجیں اُس اوکھی گھڑی ماں وی اس پاک کلمہ غی برکت ناں ویہہ ثابت قدم ریہنہ جد کہ مشرکاں ناں خدا اُنھاں غا ناپاک عقیداں غی وجہ تیں نہ دنیا ماں کامیابی غو رستو دسے تے نہ آخرت ماں ! تے وہ اپنی حکمت غے مطابق جو چاہوے سو کرے۔

(۲۵) ہُن کفر ماں ! بڑاں بڑاں مقدماں تے کھڑپینچاں غی گل چل پئی ہے تے جسو یلے قرآن نازل ہو رہیو تھو اس ویلے خاصکر غے اشارو مکہ غاں بڑاں بڑاں مشرکاں در تھو، کیونجے ویہہ ہی سارا عرب غا مقدم بنیا وا تھا۔ خیر ! انھاں ساراں گمراہ لیڈراں غا بارہ ماں فرمایو جا رہیو ہے جے غور کرو ! اللہ تعالیٰ نے انھاں ناں کسرا دنیا غیں ساریں نعمت عطا فرمائیں تھیں دنیا غی سرداری وی دتی تھی ور انھاں لوکاں نے اس غو شکر کرن غے بجائے ناشکری تے کفر کیو۔ سگوں اپنی رہنمائی ماں ساری قوم ناں گمراہ کر غے بربادی آلا گھر جہنم ماں لے آیا، یہ اللہ تعالیٰ غو شکر کے کرتا اس غی دتی وی نعمتاں ماں دوجاں ناں اللہ تعالیٰ غو شریک منن لگ گیا، مخلوق غی اپناں مالک تے خالق ناں سنجھیالی کڈن لگ گیا۔ اساں لیڈراں واسطے سگوں انھاں غے ناں اُنھاں غی قوم واسطے وی اعلان ہو رہیو ہے، جے تم چار تہاڑا اس فانی دنیا غی عیش لُٹ لیو چھیکڑ تھارو ٹھکانوں تے جہنم ہی ہے کیونجے یاہ دنیا تے عمل غی جگہ ہے جزا سزا غا فیصلہ غی جگہ تے آخرت ہی ہے، اُت تھارو فیصلو ضرور ہوجئے غو۔

(۲۶) نافرماناں غا مقابلہ ماں اللہ تعالیٰ اپناں فرمانبردار بنداں ناں اپنی شکر گذاری غا، تے عبادت غا ویہہ کم دس رہیو ہے جہڑا اُنھاں ناں جنت لیجان آلا ہیں۔

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

اَللّٰهُ الَّذِیْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَاَنْزَلَ مِنَ

اللہ وہ ہے جس نے اسماناں ناں تے زمین ناں پیدا کیو ہے تے اس نے

السَّمَآءِ مَآءً فَاَخْرَجَ بِهٖ مِنَ الثَّمَرٰتِ رِزْقًا لَّكُمْ ۚ

اسماناں تیں بدھل برھایو فر اس ناںؒ تھارا کھاںؒ واسطے میوا پیدا کر دتا

وَسَخَّرَ لَكُمُ الْفُلْكَ لِتَجْرِیَ فِی الْبَحْرِ بِاَمْرِهٖ ۚ وَسَخَّرَ

تے اس نے کشتیاں ناں تھارا قبضہ ماں کردتو تا نجے ویہہ خدا غا حکم ناںؒ سمندراں ماں چلیں تے اس نے نہراں

لَكُمُ الْاَنْهٰرَ ﴿۳۲﴾ وَسَخَّرَ لَكُمُ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ دَآئِبَیْنِ ۚ

ناں تھاری پنج ماں کردتو؛ تے اس نے دیہنہ تے چن ناں تھارے واسطے کم ماں لا چھوڑیو ہے کہ ویہہ برابر چلتا ہی ریہنہ،

وَسَخَّرَ لَكُمُ الَّیْلَ وَالنَّهَارَ ﴿۳۳﴾ وَاٰتٰىكُمْ مِّنْ كُلِّ مَا

تے رات اور تہاڑی ناں وی تھارا واسطے کم ماں لا چھوڑیو ہے؛ تے اس نے تمناں ہر اس چیز بچوں دتو

سَاَلْتُمُوْهُ ؕ وَاِنْ تَعُدُّوْا نِعْمَتَ اللّٰهِ لَا تُحْصُوْهَا ؕ

جہڑی تم نےؒ منگی، تے جیکدے تم اللہ تعالیٰ غی نعمتاں ناں شمار کرن لگیں تاں تم شمار نیہنہ کر سکتا

ع ۱۷

اِنَّ الْاِنْسَانَ لَظَلُوْمٌ كَفَّارٌ ﴿۳۴﴾ وَاِذْ قَالَ اِبْرٰهِیْمُ

انسان واقعہ ہی بڑو نا انصاف تے بڑو ہی ناشکرو ہے (۲۷) تے (یاد کرو) جسویلے ابراہیمؑ نے دعا منگی تھی

رَبِّ اجْعَلْ هٰذَا الْبَلَدَ اٰمِنًا وَّاجْنُبْنِیْ وَبَنِیَّ

ربا! توں اس شہر (مکہ) ناں امن آلو شہر بنّا دے! تے مناں اور میری اولاد ناں اس گل تیں بچا رکھئے

اَنْ نَّعْبُدَ الْاَصْنَامَ ﴿۳۵﴾ رَبِّ اِنَّهُنَّ اَضْلَلْنَ كَثِیْرًا

جے ہم بتاں غی عبادت کرن لگ جاں (۲۸) اے میرا رب! انھاں بتاں نے بچ سارا لوک

مِّنَ النَّاسِ ۚ فَمَنْ تَبِعَنِیْ فَاِنَّهٗ مِنِّیْ ۚ وَمَنْ عَصَانِیْ

گمراہ کر چھوڑیا ہیں، لہذا جہڑو میرا رستہ ور چلے غو وہ تے میرو ہی ہے تے جہڑو میرو کہنؒوں نہ منیں

فَاِنَّكَ غَفُوْرٌ رَّحِیْمٌ ﴿۳۶﴾ رَبَّنَاۤ اِنِّیْۤ اَسْكَنْتُ مِنْ

فرتوں تے یقیناً بڑو بخشنہارو بچ مہربان ہے (۲۹) اے مھاریا ربا! میں اپنؒی اولاد ناں اک اسامدان ماں

(۲۷) یعنی زمین تین لے غے اسمان توڑی ہر اک چیز انسان غا فائدہ واسطے پیدا ہوئی ہیں، انسان ناں دنیا غی زندگی ماں جتنی چیزاں غی لوڑ پے سکے تھی یا وہ منگ سکے تھو ویہہ ساریں نعمت اللہ نے اُس ناں عطا فرما دتیں ہیں کہ جیکدے وہ اللہ غی ان نعمتاں ناں شمار کرن لگے تاں کدے شمار نیہنہ کر سکتو، ور انسان ناں تکو یوہ کتنوں ناشکرو تے کتنو بے انصاف ہے کہ یوہ اپنّاں مالک غو شکر کے ادا کرتو یوہ انھاں چیزاں ناں ہی حاجت روا، مشکل کشاء بلکہ معبود منن لگ گیو جہڑیں اسے غے ماتحت ہیں تے اسے غا فائدہ واسطے پیدا ہوئی ہیں اور اسے غا کم ماں لگیں ویں ہیں۔

(۲۸) مکہ غا مشرک اک پاسے تے سر تیں پیر توڑی شرک ماں ڈبا وا تھا ور دوجے پاسے ویہہ اپنّاں آپ ناں سیدنا حضرتِ ابراہیمؑ تے اسماعیلؑ غی اولاد کہنؒ ور بڑو بڑ یار کریں تھا، اُنھاں ناں حضرتِ ابراہیمؑ غی یاہ دعا یاد کروائی جا رہئی ہے جے کجھ تے سوچو! اس شہر غی تے نیں ہی توحید ور یعنی اللہ ناں اک منن ور رکھی گئی تھی فر تم جن بزرگاں غی لہڑی ماں ہونؒ ور مان کریں دیکھو! ویہہ شرکی عقیداں تیں کتناں دور ہیں تے کسرا اللہ کولوں اپنّاں واسطے وی تے اپنؒی اولاد واسطے وی بتاں تیں کنی رہنؒ غی توفیق منگیں!

فائدو:- اکثر مفسراں غو خیال ہے جے سورت بقرہ آلی دعا تے حضرت ابراہیمؑ نے کعبہ پاک غیں کند چاہڑتاں کی تھی ور یاہ دعا حضرت ابراہیمؑ نے اپنی آخری عمر ماں اُس ویلّے کی تھی جد ویہہ کعبہ پاک غا مکمل ہونؒ تیں بعد تشریف لیا یا تھا۔ واللہ اعلم۔

(۲۹) یعنی یہ بت تے بچ زیادہ لوکاں غی گمراہی غو باعث بنّیاں ہیں ہُنؒ اگے جہڑو میرا توحید آلا دین ور چلے غو وہ تے میرو ہے ہی ہے تے اُس واسطے تے تیری بخشش غو وعدو وی ضرور ہے باقی جہڑا میرا توحید آلا عقیدا ور نہ چلیں اُنھاں غو معاملو تیرے حوالے ہے اور توں تے ہے ہی غفور رحیم توں انھاں ناں توبہ غی توفیق دے غے بخشش غو مستحق وی بنّا سکے۔ تے اسے را وی بخش سکے سب کُجھ تیرا ہتھ ماں ہے۔

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

ذُرِّيَّتِيْ بِوَادٍ غَيْرِ ذِيْ زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ

جت کائے چیز پیدا نیہنہ ہو تی تیرا معزز گھر کولے آنڑ بسایو ہے

رَبَّنَا لِيُقِيْمُوا الصَّلٰوةَ فَاجْعَلْ اَفْئِدَةً مِّنَ النَّاسِ

اے مھارا رب ! تانجے ویہہ نماز قائم کریں لہذا توں لوکاں غاں دلاں ناں

تَهْوِيْٓ اِلَيْهِمْ وَارْزُقْهُمْ مِّنَ الثَّمَرٰتِ لَعَلَّهُمْ

انھاں در موڑ دے تے انھاں ناں میواں غو رزق عطا فرما تانجے

يَشْكُرُوْنَ ﴿۳۷﴾ رَبَّنَآ اِنَّكَ تَعْلَمُ مَا نُخْفِيْ وَمَا نُعْلِنُ

یہ شکر کریں (۳۰) اے مھاریا ربا ! توں تے خوب جانٔے جو کجھ ہم چھپانواں تے جو کجھ ظاہر کراں

وَمَا يَخْفٰى عَلَى اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ فِي الْاَرْضِ وَلَا فِي

تے اللہ تعالیٰ تیں کائے چیز اولے نیہنہ نہ زمین ماں تے نہ

السَّمَآءِ ﴿۳۸﴾ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِيْ وَهَبَ لِيْ عَلَى

اسمان ماں (۳۱) ساریں صفت اللہ تعالیٰ غیں ہیں جس نے مناں بڈھیواں ماں

الْكِبَرِ اِسْمٰعِيْلَ وَاِسْحٰقَ اِنَّ رَبِّيْ لَسَمِيْعُ

اسمٰعیلؑ تے اسحاقؑ (دو بچا) عطا فرمایا بیشک میرو رب بہت دعا

الدُّعَآءِ ﴿۳۹﴾ رَبِّ اجْعَلْنِيْ مُقِيْمَ الصَّلٰوةِ وَمِنْ

سنن آلٔو ہے (۳۲) ربا ! توں مناں نماز قائم کرن آلٔو بنٔا دے ! تے میری

ذُرِّيَّتِيْ رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَآءِ ﴿۴۰﴾ رَبَّنَا اغْفِرْ لِيْ

اولاد بچوں وی ! اے مھاریا ربا ! توں میری دعا قبول فرما لے (۳۳) اے مھارا رب ! توں میری

وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِيْنَ يَوْمَ يَقُوْمُ الْحِسَابُ ﴿۴۱﴾

تے میرا ماں باپ غی اور ساراں ایمان آلاں غی اس تہاڑے بخشش کر دہئے ،جد لیکھو وہے غو (۳۴)

وَلَا تَحْسَبَنَّ اللّٰهَ غَافِلًا عَمَّا يَعْمَلُ الظّٰلِمُوْنَ

تے یہ ظالم جو کجھ کر رہیا ہیں تم اللہ تعالیٰ ناں اس تیں بے خبر بالکل نہ سمجھیو !

(۳۰) یاہ اللہ تعالیٰ غی حکمت تے اس غی قدرت تھی جے جس جگہ کعبو پاک بنٔ رہیو تھو واہ جگہ نیل روئیں آلٔی کائے خوبصورت جگہ نیہنہ تھی بلکہ رکڑ تے سُکا واپہاڑاں آلٔی جگہ تھی تانجے لوک ات نیش اللہ غی محبت وراس غا گھر غی زیارت واسطے مخلص بنٔ غے آویں ناتے اس شہر غی ساری خوبصورتی صرف اللہ غا گھر غی وجہ تیں وہے سُہنٔاں بوٹاں تے نیلاں تلاں غی وجہ تیں نہ وہے فرات دنیا غی خوبصورتی آلٔی کائے چیز نہ ہونٔ غے باوجود اللہ اپنٔی قدرت نالٔ ساری دنیا غا ایمان آلاں غا دل ماں اس جگہ غی اسی محبت گھل چھوڑے کہ ساری دنیا غا ایمان آلاٗ اِت چھکیا واچلٔیا آویں ۔ حضرت ابراہیمؑ اس شہر غا بسانٔ غو مقصد بس اللہ غی عبادت کرنی خاص کر غے نماز قائم کرنی بیان فرما رہیا ہیں یعنی اس شہر غی نیں ہی اللہ غی یاد وہ رہے فرات غاں بسن آلاں واسطے دعا منگیں تے دعا ماں روٹی پانٔی غی گل نیہنہ کرتا کیونجے ویہہ تے اللہ نے دینٔا ہی تھا بلکہ پیغمبری چج نالٔ اس بنجر تے رکڑ زمین ماں سیٔرا سیٔرا میواں واسطے دعا منگیں سبحان اللہ ! یہ دعا کتنی قبول ہویئں اس غو انداز و مکہ پاک جانٔ آلاٗ ہی کر سکیں کہ جت اک پاسے دنیا غا کوناں کوناں تیں ایمان آلاٗ لکھاں غی تعداد ماں چھکیا واچلٔیا آویں تے دوجے پاسے ات کدے سیراں میواں غو گھاٹو نیہنہ ہوتو بلکہ دنیا غو کوئے میوو اسو نیہنہ جہڑو مکہ پاک ماں سجر و سجر و نہ لبھتو وہے۔

(۳۱) یعنی ربا! توں میری دعا غو مقصد تے خوب جانٔے بلکہ اپنٔی دعا ماں جہڑیں گل ہونٹھاں توڑی لے آواں تے جہڑا جزبہ دلاں ماں چھپا رکھاں تیرے سامنٔے یہ سارا برابر ہیں کیونجے زمین اسمان ماں کائے چیز تے کائے گل تیرے تیں چھپی نیہنہ رہ سکتی لہذا ہم جہڑیں دعا منگاں توں ویہہ وی قبول فرما تے جہڑیں اندر اندر ہی دلاں ماں چھلیں مارتی ریہنہ ویہہ وی قبول فرما۔

(۳۲) یعنی جس را تیں پہلاں تیں مُج احسان فرمایا ہیں یاہ دعا قبول فرما غے ہور احسان فرما ! بڈھیماں ماں جس ویلٔے کہ آدمی ناں اولاد غی آس امید نیہنہ ہوتی اُس ویلٔے غی اولاد خدا غو خاص کرم تے اس غو کرشموں وہے یہودی روایتاں غے مطابق جسو یلٔے بڑا صاجبزادہ حضرت اسماعیلؑ مائی ہاجرہ غا شکم تیں پیدا ہویا اُس ویلٔے حضرت غی عمر ۸۴ سال تھی تے دوجا صاجبزادہ حضرتِ اسحاقؑ جس ویلٔے مائی سارہ غا شکم تیں پیدا ہویا اس ویلٔے حضرت ابراہیمؑ غی عمر پورا سو (۱۰۰) سال ہوگئی تھی۔

(۳۳) حضرت ابراہیمؑ ناں سورت بقرہ آلٔی دعا تیں پتو لگو تھو جے میری ساری لَہڑی اللہ غی فرمانبردار نیہنہ ہوسے ،اسے گلوں ات یاہ دعا فرمائی جے گھٹو ں گھٹ کجھ لوک میری لَہڑی ماں اسا ہوتاں ریہنہ جہڑا تیری عبادت کرنٔ آلاٗ ویں ۔ تے عبادت ماں چھڑو نماز غو ذکر کیو جس تیں اسلام ماں نماز غی اہمیت غو پتو لگے۔

(۳۴) باپ غی بخشش واسطے یاہ دعا پہلاں غی ہے فر جسو یلٔے ابرہیمؑ ناں پتو لگو جے وہ کفر ہی غی حالت ور مر گیو تے اللہ تعالیٰ نے اُنھاں ناں یاہ گل وی دس چھوڑی جے کافر غی کدے بخشش نیہنہ ہوسیں فر انھاں نے اپنٔاں باپ واسطے دعا نیہنہ فرمائی بلکہ اس نالٔ ابیزاری غو اعلان کر دتو جس را سورت توبہ آیت ۱۱۴ ماں تے سورت ممتحنہ ماں ہے۔

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

إِنَّمَا يُؤَخِّرُهُمْ لِيَوْمٍ تَشْخَصُ فِيهِ الْأَبْصَارُ ۴۲

انھاں ناں تے وہ بس اس تہاڑا واسطےؔ ٹہلّ دے رہیو ہے جس تہاڑے آنا ٹڈیا ہی رہ جیں غا

مُهْطِعِينَ مُقْنِعِي رُءُوسِهِمْ لَا يَرْتَدُّ إِلَيْهِمْ

ویہہ اپݨاں سر اُفراں چک غے دووسٹ دوڑ رہیا ویں غا انھاں غیں نظر مڑ غے انھاں در نیہنہ

طَرْفُهُمْ ۖ وَأَفْئِدَتُهُمْ هَوَاءٌ ۴۳ وَأَنذِرِ النَّاسَ يَوْمَ

آنؔ لگیں تے انھاں غا دل ٹاٹریاواویں غا(۳۵) تے (اے پیغمبرؐ) تم لوکاں ناں اس تہاڑا تیں ڈراؤ جس تہاڑے انھاں ور

يَأْتِيهِمُ الْعَذَابُ فَيَقُولُ الَّذِينَ ظَلَمُوا رَبَّنَا أَخِّرْنَا

عذاب آجئ غو فر ظالم لوک کیہنہ غا : اے مھارا رب ! توں ہم ناں تھوڑی جئ

إِلَىٰ أَجَلٍ قَرِيبٍ نُّجِبْ دَعْوَتَكَ وَنَتَّبِعِ الرُّسُلَ ۗ

مدت واسطے (ہور) مہلت دے چھوڑ، ہم تیرو کہنوں من لیاں غا تے ہم تیراں رسولاں غی پیروی کراں غا

أَوَلَمْ تَكُونُوا أَقْسَمْتُم مِّن قَبْلُ مَا لَكُم مِّن زَوَالٍ ۴۴

کیوں ! تم نے اس توں پہلاں قسم نیہنہ کیں تھیں جے تم نےؔ (دنیا تیں) کدے جاݨوں ہی نیہنہ ؛

وَسَكَنتُمْ فِي مَسَاكِنِ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ

حالانکہ تم انھاں لوکاں غی بستی ماں بسیا تھا جنھاں نے اپݨے اپر ظلم کیو تھو ،

وَتَبَيَّنَ لَكُمْ كَيْفَ فَعَلْنَا بِهِمْ وَضَرَبْنَا لَكُمُ

تے تمناں یوہ وی پتولگ گیوتھو جے ہم نےؔ انھاں نالؔ کے کیوّتھو تے ہم نےؔ تمناں (سمجھانؔ واسطے) مثال وی

الْأَمْثَالَ ۴۵ وَقَدْ مَكَرُوا مَكْرَهُمْ وَعِندَ اللَّهِ

بیان کیں تھیں (۳۶) تے یقیناً انھاں نے بڑیں بڑیں چال چلیں، اور انھاں غیں (ساریں) چال اللہ تعالیٰ

مَكْرُهُمْ وَإِن كَانَ مَكْرُهُمْ لِتَزُولَ مِنْهُ

غے سامݨے تھیں تے واقعہ ہی انھاں غیں چال تھیں وی اسیں کہ انھاں نالؔ پہاڑ وی اپݨی جگہ تیں

الْجِبَالُ ۴۶ فَلَا تَحْسَبَنَّ اللَّهَ مُخْلِفَ وَعْدِهِ

ہل جا تا (۳۷) تے تم اللہ ناں اپݨاں رسولاں نالؔ وعدہ خلافی کرن آلو

(۳۵) یعنی اللہ غا نافرماناں ناں عیش لُٹناں تک غے کوئ یوہ خیال نہ کرے جے اللہ تعالیٰ انھاں تیں راضی ہے یا انھاں غا کرتوت اس غی نظراں تیں اولے ہیں، نیہنہ نیہنہ وہ تے انھاں ناں اپݨی خاص حکمت نالؔ بس کجھ دنان واسطے ٹہلّ دے رہیو ہے کیونجے لیکھا غی جگہ یا جزا سزا غی جگہ تے آخرت ہے دنیا نیہنہ ہے اور آخرت ماں تے انھاں غی بےسرتی غو یوہ حال وہے غو کہ یہ محشر غا مدان در سر چک غے دووسٹ دوڑتاں ویں غا، اکھ تاڑے لگیں وی ویں غیں نظر اک واری جس پاسے ہو جئ غی اُتوں ہٹ نیہنہ سکسے، پریشانی تے مصیبت نالؔ دل گھبرا گھبرا غے ہوا ہو وا ویں غا بلکہ ٹاٹریا وا ویں غا۔ ان بچوں ہر بندو سوچتو وہے غو جے خدا جاݨے ہُݨ کے وہے غو!۔

(۳۶) یعنی قیامت غا اُس تہاڑا تیں ڈراؤ جد خُدا غو عذاب سِر ور آنؔ کھلو وہے غو، چھپیا وا سارا راز باندے آجیں غا، تے یہ حالات تکتاں ہی مشرکاں غی ساری آکڑ مٹھی ہو جئ غی، ویہہ کرلا کرلا غے اللہ تعالیٰ اگے دعا کریں غا جے ربا! ہُݨ ہمناں یقین آگیو ہے ہُݨ اک واری ہم ناں دنیا ماں جانؔ دے ہم تیرا دین ور مکمل عمل کراں غا تے تیراں رسولاں غی تابعداری کراں غا فر اللہ تعالیٰ غی طرفوں جواب ملّے غو جے پہلاں تے تم بڑا یقین نالؔ قسم کر کر غے کیہنہ تھا جے مھاری یاہ ٹھاٹھ باٹھ تے کدے ختم ہوسے ہی نیہنہ نہ ہم کدے مر غے اپݨاں مالک غی بارگاہ ماں جاں غا۔ ور اج تمناں بڑوتا ولو یقین آگیو!! فر اللہ انھاں ناں یاد کراوے غو جے تم تے اُنھاں لوکاں غیاں بستیاں یا بستیاں غے کوݨے کاݨے وی بسیا تھا جنھاں نے کفر شرک کر غے اپݨے اپر ظلم کیو تھو تے تمناں پتو تھو کہ اُنھاں نافرمان لوکاں غو فر دنیا ماں ہی کے حشر ہوو تھو۔ جس را عرب غے کوݨے ہی قوم عاد تے قومِ ثمود غا کھولاؔ اپݨی برتی آپے ہی سُنا رہیا تھا۔ بلکہ اللہ تعالیٰ نے وی یہ قصا تفصیل نالؔ بیان کر کر غے تے دوجیں مثال دے دے غے تم پچ سمجھایا تھا؛ ور تم کسے را نیہنہ سمجھیا نہ تم نےؔ کسے گل تیں عبرت حاصل کی نہ سبق لیو، فر اج کہڑا منہ نالؔ کیہنہ ہُݨ ہم دنیا ماں جا غے تیری فرمانبرداری کراں غا۔

(۳۷) مکہ غا مشرکاں ناں سنا یو جا رہیو ہے جے پہلاں باطل پرستاں نے وی حق ناں دبانؔ واسطے بڑیں بڑیں چال بنائیں تھیں، اسیں چال کہ اُنھاں نالؔ پہاڑ وی اپݨی جگہ تیں ہل جیں تھا فر کے ہو گیو! اُنھاں نے اپݨی چال چالاکیاں نالؔ کے کر لیو جے ہُݨ تم وہ کر لیں غا۔ انھاں غا سارا داء اللہ تعالیٰ غے سامݨے تھا جھڑ و اُنھاں غا ہر ایکنؔ داء ناں اُنھاں ور ہی پرت مارے تھو تے ویہہ اپݨاں بُݨیا واجھلؔ ماں آپے پھستا جیں تھا بس اُنھاں ہاروں ہی تھاریں وی ساریں چال مٹی ماں رلؔ جیں غیں تے اللہ غو دین ضرور غالب آوے غو۔ فائدو:- وَإِنْ كَانَ - غا دو ترجمہ ہو سکیں (۱) ''تے واقعہ ہی انھاں غیں چال ......'' (۲) تے انھاں غیں چال اسیں نیہنہ تھیں ......'' یہ دوئے ترجمہ پہلاں تیں ہی مشہور ہیں حضرت ابنِ عباسؓ تیں وی دوئے روایت ہیں (ابن کثیر وغیرہ) حضرت شاہ ولی اللہؒ تے انھاں غاں صاحبزاداں نے دوجو ترجموں لیو ہے صاحبِ جلالین نے وی اسے غے مطابق تفسیر کی ہے دوجاں اکثر مفسراں نے پہلی تفسیر غے مطابق ترجموں کیو ہے ہم نےؔ دوئے ترجمہ لکھدا ہیں۔

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

(۳۸) یعنی یاہ گل ثابت ہوگئی جے اللہ تعالیٰ پہلاں نافرماناں ناں وی کجھ تہاڑا ٹہلّ دئے فراُنھاں غا سارا داءمٹی ماں رلاّ چھوڑے لہذا اج وی نافرماناں ناں یاہ کُجھ تہاڑا غی ٹہلّ دتی جارہئی ہے اس غو یوہ مطلب بالکل نیہنہ کہ اللہ اپناں نبیاں ناں دنیا تے آخرت ماں کامیابی غا کیا واوعدا پورا کر سے ہی نیہنہ، نیہنہ وہ اپناں وعدا ضرور پورا کرے غو تے حق ضرور غالب آوے غو۔

(۳۹) قیامت آلاّ تہاڑا غونقشو پیش کیو جارہیو ہے جے اُس تہاڑے یوہ سارو نظام بدل جئے غو نہ یاہ زمین وہے غی نہ یہ اسمان ویں غا بلکہ اِت اک نوی ہی زمین تے نواں ہی اسمان ویں غا، اللہ تعالیٰ غی عدالت لگی وی وہے غی، جت سارا لوک اپناں اپناں لیکھا واسطے حاضر ویں غا، اُس تہاڑے مجرم لوک سنگلاں ماں جکڑیا واویں غا بلکہ اک قسم غا گناہ کرن آلاّ سارا مجرم اک ہی سنگل ماں بنّیا واویں غا، انھاں ور جغن یا لُک غی طرح غا کسے چیز غا کپڑا ویں غا جھڑا وجو ناں چڑیا واویں غا تے انھاں ناں اگ فٹو فٹ لگ جئے غی، جس ناں دوزخیاں غا منہ وی ٹہکیا واویں غا یوہ سب کجھ اس گلوں وہے غو تانجے ہر اک اپنّی کھٹّی غو مزو چکھ لے تے ساراں ناں پتو لگ جئے، جے اللہ تعالیٰ جس ویلّے حساب لینّ ور آجئے فراس ناں حساب لیتاں چر نیہنہ لگتو۔

(۴۰) یعنی یوہ قرآن ساری دنیا واسطے اللہ تعالیٰ غو اک سنیو تے اُس غو اک پیغام ہے جس غا ترے بڑا مقصد ہیں (الف) تانجے لوکاں ناں قیامت تیں، اور اُس غا حساب کتاب تیں تے انھاں غا انجام تیں اگاہ کر دتو جئے (ب) تے ساراں لوکاں ناں چنگی طرح دس دتو جئے جے خُدا اک ایکلّو ہے کوئے اُس غو شریک نیہنہ (ج) تے عقل آلاّ اُس غے ذریعہ نصیحت حاصل کریں۔

۲۷/اکتوبر ۲۰۰۰ء مطابق ۲۸/رجب ۱۴۲۱ھ زندان مرکزی جموں۔

رُسُلَهٗ ۭ اِنَّ اللّٰهَ عَزِيْزٌ ذُو انْتِقَامٍ ﴿۴۷﴾ يَوْمَ تُبَدَّلُ

نہ سمجھیو! بیشک اللہ تعالیٰ زبردست ہے بدلو لینّ آلو ہے (۳۸) جس تہاڑے یاہ

الْاَرْضُ غَيْرَ الْاَرْضِ وَالسَّمٰوٰتُ وَبَرَزُوْا لِلّٰهِ

زمین دوجی زمین ناں بٹا دتی جئے غی تے اسمان وی (بٹا دتا جیں غا) تے سارا اک اللہ غی بارگاہ ماں پیش ویں غا

الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴿۴۸﴾ وَتَرَى الْمُجْرِمِيْنَ يَوْمَئِذٍ

جھڑو زبردست ہے؛ تے تم اس تہاڑے مجرماں ناں دیکھیں غا

مُّقَرَّنِيْنَ فِي الْاَصْفَادِ ﴿۴۹﴾ سَرَابِيْلُهُمْ مِّنْ قَطِرَانٍ

کہ ویہہ سنگلاں ماں جکڑیا وا ویں غا انھاں غیں کڑتیں گندھک غی ویں غیں

وَّتَغْشٰى وُجُوْهَهُمُ النَّارُ ﴿۵۰﴾ لِيَجْزِيَ اللّٰهُ كُلَّ

تے اگ انھاں غاں چہراں ناں ٹہک رہئی وہے غی؛ تانجے اللہ تعالیٰ ہر شخص ناں

نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ ۭ اِنَّ اللّٰهَ سَرِيْعُ الْحِسَابِ ﴿۵۱﴾

اس غا کیا غی سزا دیئے، بیشک اللہ تعالیٰ مچ تاوٗلو حساب لینّ آلو ہے (۳۹)

هٰذَا بَلٰغٌ لِّلنَّاسِ وَلِيُنْذَرُوْا بِهٖ وَلِيَعْلَمُوْٓا اَنَّمَا

یوہ (قرآن) لوکاں واسطے اک سنّیو ہے تانجے اس غے ذریعہ ویہہ اگاہ کر دتا جیں تے تانجے ویہہ جانّ لیں کہ بس

هُوَ اِلٰهٌ وَّاحِدٌ وَّلِيَذَّكَّرَ اُولُوا الْاَلْبَابِ ﴿۵۲﴾ ع

وہ ہی اک خدا ہے، تے تانجے عقل آلاّ لوک نصیحت حاصل کریں (۴۰)

سُوْرَةُ الْحِجْرِ مَكِّيَّةٌ وَّهِيَ تِسْعٌ وَّتِسْعُوْنَ اٰيَةً وَّسِتُّ رُكُوْعَاتٍ

سورت حجر مکہ ماں نازل ہوئی تے اس ماں نڑینویں آیت اور چھ رکوع ہیں

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع اللہ تعالیٰ غا ناں ناں جھڑو بے بہا مہر بان مچ رحم آلو ہے

الۗرٰ ۣ تِلْكَ اٰيٰتُ الْكِتٰبِ وَقُرْاٰنٍ مُّبِيْنٍ ﴿۱﴾

(۱) یہ اک (کامل) کتاب تے واضح قرآن غیں آیت ہیں (۲)

(۱) آیت/۸۰ ماں حجر غاں رہنّ آلاں غو یعنی قومِ ثمود غو ذکر ہے اسے مناسبت ناں سورت پاک غو ناں ''حجر'' ہے یعنی واہ سورت پاک جسماں حجر غاں لوکاں غو ذکر آیو ہے، یاہ سور پاک وی مکی ہے تے مضمون تیں اندازو لایو جا سکے جے یاہ سورت پاک سورتِ ابراہیمؑ غے ناں ناں نازل ہوئی ہے۔ اس سورت پاک ماں خاصطور ناں مشرکاں غا اس شبہ غو تے انھاں غاں ان اعتراضاں غو جواب دتو گیو ہے جھڑو ویہہ رحمتِ عالم ﷺ غی رسالت ور تے اللہ غی وحی ور کریں تھا، ناں ہی اللہ تعالیٰ غی توحید وی مُچ پیار ناں سمجھائی گئی ہے تے لوکاں ناں مچ مہر محبت اور شفقت ناں نصیحت کر کر غے آخرت غا لیکھا غی تیاری در متوجہ فرمایو ہے سورتِ پاک غا تیجا رکوع ماں حضرت آدمؑ غو تے شیطان غو قصو اور شیطان غی شیطانی ٹُہتھ تفصیل ناں بیان کر غے یوہ احساس دوایو جارہیو ہے جے ساریں برائیں شیطانی وسوسہ ناں ہی دنیا ماں چل پئی ہیں۔ وہ ہی لوکاں غاں دلاں ماں اللہ غی توحید تے نبیاں غی رسالت غے خلاف یہ وسوسہ گہلّے۔ چوتھا رکوع غا شروع ماں انھاں خوش نصیباں غو سُہنّوں انجام بیان ہو یو ہے جھاں نے گمراہی تیں بچ غے اللہ غا دین غے مطابق زندگی گذاری تھی فراتوں آخری رکوع غا ادھ توڑی کجھ نبیاں غا قصا بیان ہو یا ہیں جھاں تیں پتو لگے جے اللہ غا نیک بنداں ور کس رااس غی رحمت وہے تے نافرماناں ور کسرا عذاب غا سوہٹا برھیں، سورت غا آخر ماں رحمتِ عالم ﷺ واسطے تے ایمان آلاں واسطے تسلیں غیں گل ہیں تے یوہ حکم وی ہے جے تم کسے غی پرواہ نہ کر غے رڑے مدان اللہ غا دین غی دعوت دیتا رُہو۔

(۲) سورت پاک غا مُنڈ ماں ہی اس غو تعارف کرایو جارہیو ہے جے یاہ اک اسی کامل مکمل تے عظمت آلی کتاب غیں آیت ہیں جھڑی اتنی عالیشان کتاب ہے جے دنیا ماں یاہی اک کتاب۔ کتاب گُوانّ غی حقدار ہے، تے یاہ کتاب عظمت آلو واضحہ قرآن ہے جھڑو ہر اعتبار ناں واضحہ تے صاف صاف ہے، جس غا حکم جس غیں نصیحت، تے جس غا بیان کیا واقصا سب کجھ ہی صاف صاف تے واضحہ ہے۔

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com